

Dengang og nu

– rundt om Kolind I –

»Dengang og nu«
– rundt om Kolind I –
© Kolind Boghandel v/ Finn Pedersen
og forfattere Bent Møller Pedersen
og Knud Jensen

Kort er gengivet med tilladelse fra
Kort og Matrikelstyrelsen (147)

Trykt i 300 eksemplarer
Udgivet i november 2007

Bogen er sat med Minion
Trykt på 115 g MultiDesign Natural
af Kolind Bogtrykkeri I/S

Midtdjurs Lokalarkiv
Torvet 5, 8581 Nimtofte
Åbent tirsdag kl. 14-17
E-mail: midtdjurslokalarkiv@mail.dk

ISBN 87-988659-5-1

Dengang og nu

– rundt om Kolind I –

Kelstrup – Nødager – Pederstrup – Horstved – Stabrand –

Krarp – Mårup – Ebdrup

Af Bent Møller Pedersen og Knud Jensen

Indhold

Forord	5	Pederstrup	32
Til læserne	6	Horstved	51
Derfor er vores egn så smuk	7	Stabrand	57
Forestil dig.....	8	Krarup – skolebyen!.....	70
Landsbyerne	9	Mårup	76
Vejnettet.....	10	Ebdrup.....	84
Lad os komme på tur	11	Når man roder.....	107
Kelstrup	13	Kilder	115
Nødager	16	Bagord.....	116

Til eftertanke

»Det ærgrer mig, at jeg ikke har stillet spørgsmål til mine forældre eller andre i familien, men det synes at være menneskets lod, at forberedelsen til at stille de betydningsfulde personlige spørgsmål kræver så lang tid, at de, der skulle besvare spørgsmålene, ikke kan nås længere.«

Sagt af en besøgende, som på Lokalarkivet var i gang med at efterforske sin families historie.

Forord

En gang lokalhistorie – altid lokalhistorie

Når man først er begyndt at undersøge det lokale, stiger interessen, og man vil vide mere. Sådan er det også gået for os. Mens man er i gang med at sætte sig ind i et emne, kommer der nye ting frem, som også lige skal undersøges nærmere, og så »grener« det ud.

Fra læsere af de to bøger om Kolind har vi fået tilbagemeldinger, der siger det samme. Læserne undersøger tingene nærmere, og kommer her tre år efter den første bog udkom stadig med rettelser og nye oplysninger. Dejligt, synes vi. Mange læsere har spurgt, om der kom flere bøger. Det var egentlig ikke meningen, men da vi fik spørgsmålet: Hvad med de mindre byer uden om Kolind? Skal deres historie ikke fortælles?

Ja, så vi gik i gang, for det bør den selvfølgelig - og du sidder nu med resultatet af vore indsamlinger. Som læserne vil kunne se, er der stor forskel på mængden af oplysninger om de forskellige byer.

Flere af byerne er i forvejen godt beskrevet af lokale fortællere, hvis materiale enten ligger hos private eller på Lokalhistorisk arkiv i Nimtofte. Andre byer findes der meget lidt materiale om, så derfor den store forskel.

Vi har samlet – og udbygget – den eksisterende

viden, således at der nu findes en form for »opslagsværk« over de mindre byer, som gennem tiden har haft - og stadig har - Kolind som handelscenter. Under indsamlingen har vi mødt stor interesse. Mange var villige fortællere, og andre har rodet i deres gemmer og fundet materiale frem.

Hvis der er læsere, som mangler beskrivelse af Bugtrup, så kan vi gøre opmærksom på, at denne by er medtaget i bogen »Dengang og nu i Kolind – det daglige liv«, idet vi mente, at Bugtrup nærmest var en forstad til Kolind og derfor skulle med under Kolind.

Tak til alle, som på den ene eller anden måde har bidraget til at give et godt billede af livet i disse byer.

Og en meget stor tak til de lokalkendte, som har fungeret som vore »guider«.

Ligeledes retter vi en stor tak til Finn Pedersen, Kolind Boghandel, som atter har påtaget sig det økonomiske og praktiske ansvar for udgivelsen.

Vi vil gerne opfordre alle, som ligger inde med viden om de i bogen omtalte byer, til at henvende sig på Lokalhistorisk arkiv i Nimtofte.

Venlig hilsen

Knud Jensen og Bent Møller Pedersen

Til læserne

Af praktiske årsager har vi valgt at udgive materialet i to selvstændige bøger.

Vi kan derved holde prisen på et rimeligt niveau, og samtidig kan læserne nøjes med at købe den bog, som omhandler netop deres egn.

Vi har delt byerne efter verdenshjørnerne og de gamle sognegrænser, således at du i denne bog kan læse om Kelstrup, Nødager, Pederstrup, Horstved, Stabrand, Krarup, Mårup og Ebdrup.

I en anden bog kan man læse om Astrup, Skarresø, Mesballe, Tjerrild, Koed, Attrup, Sundby, Sivested og Kolindbro.

Foto: Klaus Mogensen

Derfor er vores egn så smuk

Under sidste istid arbejdede isen sig frem fra syd med to store tunger. Den ene udgravede Kaløvig, den anden formede Ebeltoft vig. Da isens fremmarch standsede, lå isranden ved Rønde, hvor de medbragte jordmasser blev liggende som bakkerne, vi ser i dag.

Smeltevandet fra de enorme mængder is fossede ud under isen som store floder. Med sig bragte vandet sand, ler, grus og sten, som aflejredes foran isranden.

Smeltevandet løb først mod Auning og Randers. Da iskappen ved Grenå smeltede bort, vendte strømmen og løb mod Grenå, og Kolindsund blev udgravet. Der har været æltet meget rundt med jorden på Djursland, og derfor har vi i dag yderst forskellig jordbund, alt efter hvilket materiale, vandet har aflejret.

Fra Feldballe og mod nord til Stabrand og

Horstved opstod der en stor hedeslette, hvor der »er saa slet Jord, at der ikke en Gang kan gro Lyng. Den nordlige Del af Taastrup Mark er Sandflugt, som dog nu er dæmpet og beplantet med Naaleskov og Marehalm. En Følge af denne Jordbundes forskellige Beskaffenhed er da, at Afgrøderne af disse Jorder ere meget forskellige«.

(Skrevet omkring år 1850).

Sandflugt og marehalm har vi ikke i dag. Men skove, plantager, den store Tirstrup hedeslette og det bakkede landskab med slugter ned mod Kolindsund har vi. Et smukt og afvekslende landskab, som vi måske ikke lægger mærker til i dagligdagen, men som vi bør åbne øjnene for og nyde hver dag.

Det er det landskab, vi vil tage læseren med ud i.

Foto: Klaus Mogensen

Forestil dig...

Men først skal du med på marked!

Gå ned til hjørnet ved Nødagervej i Kolind. Her ligger resterne af den gamle Kolind kro. Gå op på trappen. Luk øjnene halvt i – og drøm dig tilbage til 1890. Du står nu og skuer ud over den gamle markedsplads i Kolind. Den lå på arealet, hvor Byhallen, Marius Nielsen og ungdomsskolen ligger i dag.

Som du står her på trappen, har du en god oversigt og kan se, at fra alle tilstødende veje kommer folk og dyr væltende ind til pladsen. Nogle trækker med køer, andre med heste, nogle kommer i hestevogn. Alle er festklæd-

te, for de skal til marked. Hvor kommer de fra, alle disse markedsgæster? Jo, de kommer fra det meste af Nord- og Østdjursland, og mange kommer fra de mindre byer i Kolinds nærområde. På en sådan dag er byerne nok næsten tømt for beboere.

Så må du godt åbne øjnene igen og komme tilbage til år 2007, for nu skal vi på tur. Vi skal ud at besøge de mindre byer rundt om Kolind.

Vores tur vil foregå som en sight-seeing, hvor vi benytter os af lokale guider, når der er mulighed for det.

Så tag bogen i hånden og følg vores rute.

Markedspladsen i 1936.

Landsbyerne

Man kan spekulere over, hvorfor de byer, vi nu besøger, er placeret netop dér, hvor vi har dem i dag.

Flere af dem kan nok forklares: Mårup ved et vadested og med mulighed for vandmølle. Kolindbro ved et overfarts- og vadested. Koed, Sivested og Kelstrup har en fin placering med agerjord på den ene side og den tidligere store sø på den anden.

Ebdrup, Stabrand, Nødager, Pederstrup og Attrup kan være vanskeligere at begrunde.

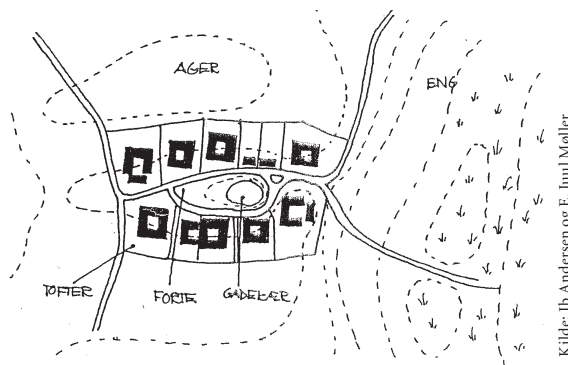
Mange af vore gamle landsbyer er normalt placeret netop på det pågældende sted, fordi der her har kunnet opfyldes nogle basale krav, der var nødvendige for overlevelse.

Byen skulle helst placeres, så der var adgang til både agerjord og engstrækninger. Adgangen til drikkevand skulle sikres. Det var også en fordel at kunne ligge lidt i læ for de kolde vintervinde.

Så mange af de små byer er derfor placeret i en lavning i landskabet, hvor der har været et vandløb eller en lille sø eller i læ af store bakker, hvorfra der har været udsivende vand.

På de højeste bakker ved byen har man så placeret kirkerne og senere de vigtige vindmøller til forarbejdning af korn til mel.

At der fra de tidligste tider har været bosat mennesker i vores lokalområde tyder de mange oldtidshøje i hvert fald på.

Principopbygning af landsby.

Kilde: Ib Andersen og E. Juul Møller

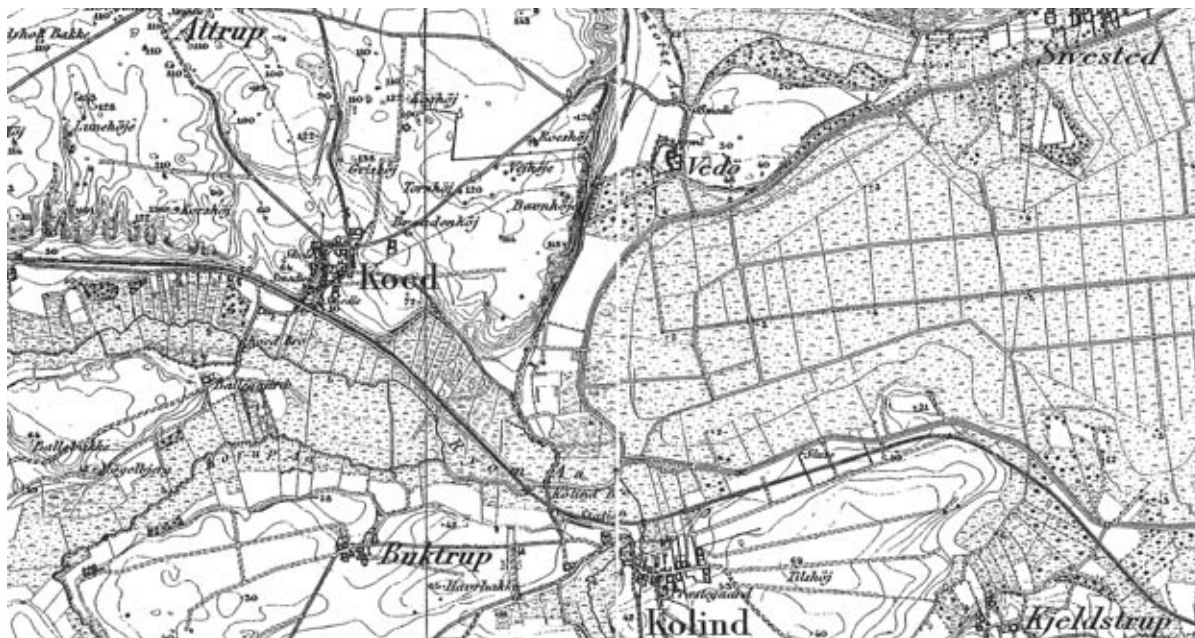
Vejnettet

som forbinder de mindre byer, er gennem årene rettet ud og gjort bredere, eller også har man anlagt nye veje for at forbedre trafiksikkerheden.

Fra gammel tid har vejene normalt fulgt skråningerne langs de lavestliggende områder. Senere har man anlagt veje ud over markerne for at kunne komme lidt hurtigere frem. Men man kan stadig finde en del af det gamle vejsystem, hvor der blot er blevet lagt asfalt på.

Er der meget skarpe sving, kan man med stor sandsynlighed gå ud fra, at der her har været en gammel vej langt tilbage i tiden.

Ønsker læseren at studere de gamle veje nærmere, kan det anbefales at klikke ind på www.kms.dk og vælge »Historiske kort«. Her kan man så »trække« det gamle kort hen over nutidens kort.

Udsnit af kort fra 1884. Her kan man følge de oprindelige veje. Læg mærke til, at Sundby ikke er »opfundet« endnu.

Lad os komme på tur

En dejlig forårsdag, hvor træernes blade netop er sprunget ud, starter vi i Kolind og kører ud gennem Gl. Kolind ad Nødagervej. Vi befinder os nu i Djurs Sønder Herred. Lige uden for Kolind møder vi på højre hånd Præstevang.

Da præstegårdens udlænger brændte i 1936 flyttedes avlsgården ud på præstegårdens jord, og her byggedes Præstevang.

Vejen skærer sig herefter gennem bakken, hvor vi på toppen på højre side har Vidtskue (et navn der passer til placeringen), og på venstre side et husmandssted, hvor der tidligere var maskinstation.

Til venstre har vi et flot kig ud mod sundet,

her hvor vi kører gennem én af sidedalene til Kolindsund, før det går op mod »Fattiggårdskrydset«, hvor Kelstrupvej krydser Nødagervej. Inde i læ af bakken til højre ligger Hulgaden. Vi svinger til venstre mod Kelstrup. Gården inde til venstre var tidligere fattiggård.

Kjeldstrup Vestergård blev udstykket fra Niels Havmøllers gård i 1872. Feldballe-Nødager kommune havde behov for en gård, hvor man kunne anbringe ældre og andre, som ikke kunne klare sig selv. Den har derfor gennem årene været kendt som »Fattiggården«.

Bestyreren fra 1900 til 1919 var Bendix Andreasen. Fra 1919-1935 sønnen Karl Andrea-

Kelstrup Fattiggård 1950.

sen og hustruen Marie. Parret køber gården i 1935 og ejer den til 1953. Frem til 1965 er det Jens Nielsen, og derefter køber Svend Erik Hju-ler Rasmussen den.

I 1907 var der 9 faste fattiglemmer foruden en

svenskfødt Ole Johansen Hjort, der havde væ-
ret røgter hos gdr. Rasmus Holst i Stabrand.
Lidt længere fremme kommer vi til det gamle
Kelstrup, som ligger på skrænterne ned mod
Sundet med en flot udsigt.

Contract: Kdekrift
af
Taxationsprotokollen for Randers-Grenå Banen
den 9. August 1875.

Løbe N° 435 og 439 Matr N° 3 Sjældstrup
fir: Niels Mathisen.
Lor afgivne Jord til Banen pr. H. Løst.
a af Løbe N° 435 - - - - - 1000 Mk
Et, Tiende Skoner
b af Løbe N° 439 - - - - - 750 - -
Syv Hundrede og Tiende Skoner
Lor Dyrskjæring, Driftstøt, Byggesk, Gørde og
gns. Skovskov, Hæns og andre Klænger
gns. bygge Løst - - - - - 680 - -
Sex Hundrede og Ottende Skoner

Revisions Rigtig for bekræft

J. H. Løst

Løst Løst i Taxationskommissionen

Opgørelse over
erstatningen til Niels
Mathisen, som i
1875 må afgive jord
til anlæg af
Randers-Grenå banen.

Kelstrup

I 1485 betegnes den Kiilstrop, men har på et senere tidspunkt haft stavemåden Kjeldstrup, som betyder Kjelds Torp.

Bebyggelsen bestod i 1850'erne af 4 gårde og 1 hus uden jord. Indbyggertallet var 28 personer fordelt på 5 familier. De 4 gårde lå i en række nær ved hinanden på skrænten ned mod Kolindsund.

I 1743 indberetter forvalter Tyde på Høegsholm, at der ved »Kjeldstrup er et Vældvand, (altså en kilde med drikkevand, red.) kaldet Høje Vand, hvilket Vand er særdeles velsmagende og rent«.

Og hvem har boet her?

Kelstrupvej 5: Dahlgården overtages i 1877 af Niels Havmøller og hustruen Hansine. De

Hansine og Niels Havmøller fotograferet omkring 1930.

havde 5 børn: Simon, Jenssine, Hans, Kirstine og Anna. Anna bliver i 1920 gift med Jens Lassen, og de driver gården fra 1930 til 1964. Sønnen Niels overtager den. Udhusene brænder i 1983, men opføres igen. Jorden sælges i 1991 til Michael Kjeldsen, Fannerupgård, og bygningerne til Bruno Revsbæk.

Kelstrupvej 9: Sterpegården overtages i 1897 af Rasmus Karl Jakobsen. Sammen med hustruen Anne Marie har de 7 børn: Karl, Mary, Niels, Martin, Thorvald, Ejner og Anna. Mar-

63 Kjeldstrup By			
Anders Laursen	54 år	gift	Agrie sogn
Birthe Laursdatter	50 år	gift	Agrie sogn
Ane Andersdatter	15 år	ugift	Agrie sogn
Søren Andersen	12 år	ugift	Agrie sogn
Laurine Andersen	10 år	ugift	Agrie sogn
Laurs Andersen	9 år	ugift	Agrie sogn
Karen Andersdatter	6 år	ugift	Agrie sogn
Hans Laursen	50 år	ugift	Agrie sogrtjenestefolk
Christen Rasmussen	29 år	ugift	Albøge sogrtjenestefolk
Marie Nielsdatter	20 år	ugift	Homaee tjenestefolk
64			
Mathias Nielsen	55 år	gift	
Mette Sophie Jørgensdatter	51 år	gift	
Niels Mathiasen	12 år	ugift	
John Rasmussen	25 år	ugift	Albøge sogrtjenestekarl
Ane Mathiasdatter	63 år	enke	
65			
Jacob Ebbesen	60 år	gift	
Helene Pedersdatter	45 år	gift	hans kone
Kirsten M. Jacobsdatter	26 år	ugift	bern
Johannes Jacobsen	21 år	ugift	bern
Peder Spendrup Jacobsen	13 år	ugift	bern
Carl Christian Jacobsen	8 år	ugift	bern
Antonette Serine Spendrup	8 år	ugift	København
Peder Ottesen	31 år	ugift	tjenestefolk
Christen Sørensen	18 år	ugift	tjenestefolk
Ane Jensdatter	71 år	enke	

Nogle af byens indvånere ved folketællingen 1845.

tin blev i øvrigt gift med hotelejer Chr. Drasbeks datter Ellen Margrethe. I 1957 overtager sønnen Ejner den. Han bygger nyt stuehus i 1961. I 1971 sælger han til Poul Holm. Stuehuset brænder i 1979 og et nyt opføres syd for Kelstrupvej. Bygningerne sælges i 1980 til Svend Hougaard Jensen, som har dambrug.

Kelstrupvej 11: 1886-1891: Karoline og Anders Lauersen Andersen. 1891-1911: Familien Eldrup. 1911-1922: Karen og Peter Danne- mand. 1922-1929: Birte-Marie og Ras Rytter. 1929-1940: Kristine og Åge Hviid. 1940-1944: Svane. 1944-1948: Mads Peter. 1948-1951: El-

len og Jens Hansen. 1951-1981: Anne og Mari- nus Rasmussen. 1981-1990: Klaus Dam. 1990-: Tove og Jens Lysegaard.

Kelstrupvej 13: »Mathisens gård«. Niels Mathisen sælger i 1890 jord til 4 ejendomme, kaldet »Ne- derst«. 1900-1953: Sønnen Peter Mathisen og hu- stru Karoline. 1953-1988: Grethe og Svend Las- sen. 1988-1990: Poul Holm. 1990- Bjarne Jen- sen, som oprettede Pony-gårdens ridecenter.

Kelstrupvej 15: Solbakkegården blev udstyk- ket i 1911 til Birte-Marie og Ras Rytter. 1922- 1956: Karen og Peter Dannemand. 1956-1968: Anna og Hans Ladefoged. 1968-1979: Åge Jep- sen. 1979- Karin og Lars Klemmensen.

Nu svinger vejen til venstre og pludselig åb- ner udsigten sig ned over lavningen med over- svømmede områder og over mod Kærby.

Kelstrupvej 8: Stokdal er udstykket i 1891 til Karoline og Anders Lauersen Andersen. 1923- 1970: Jenny og Jens Ibsen Sørensen. 1970- Søn- nen Verner Ibsen Sørensen og hustru Signe.

Vi kommer ned i lavningen og har engstræk- ninger på begge sider.

Kærbyvej 21: Karlsminde er udstykket fra Ras- mus Jakobsens gård i 1894 til Petrea og A. Skov-

sen. Skovsen dør tidligt, og Petrea bliver gift med Søren Høj. 1932-1945: Sønnen Karl og hustru Mine. 1945-1952: Inga og Niels Pedersen. 1952-1993: Ellen og Rasmus Erik Kvist Rasmussen. 1993-: Lene og Erling Rasmussen. Elholm er udstykket i 1877 til Poul Andersen. I 1887 bygges det nuværende stuehus og aftægtshus. 1906-1925: Sidsel og Jon Jensen. 1925-1954: Sønnen Peter Jon Jensen og hustru Laura. 1954-1961: Niels Vinter. 1961-: Anna og Ove Holm.

Vi fortsætter ned mod Kærbyvej. Vi svinger til venstre, men efter få meter når vi kommune-

grænsen ved Ålborgmølle bro over Skodåen. Hvis du har lyst, kan du fortsætte over jernbanen og til venstre mod Kærby, som ligger i Norddjurs kommune. Navnet fortæller os, at den – som det også kan ses – ligger helt ud til det tidligere oversvømmede Kolindsund. Vi vender dog og kører ad Kærbyvej op i bakkerne mod Nødager. Lige efter toppen har vi Nødagergård på venstre side, og kort efter kan vi se ned mod Nødager, som ligger i et hul. Fra kirken på bakketoppen falder byens gamle gade ned mod missionshuset.

Priser og lønforhold

I 1940 kostede kællekøer i Sundby 500 kr.

Agnes Kahr fra Sundby fik 1 kr. i timen som kokekone lige efter 2. verdenskrig.

Månedslønnen for en købmandslærling i midten af 1950'erne var på 150,- kr. stigende til 275,- kr. Som udlært kunne man påregne 560,- kr. + kost og logi.

Men så var priserne også derefter. 10 cigaretter kostede 1,10 kr., en pakke tobak 2,50 kr. og en øl 0,75 kr.

I 1953 kostede en billet med DFDS' natbåd fra Århus til København 16,- kr. og 9,- kr. retur.

Nødager

I 1342 hedder byen Nutakær. I 1441 blev den betegnet Nøtagher. Navnet skulle efter sigende komme af: NØT der betyder »stykke kvæg« og AKÆR der betyder »dyrket mark« eller »ager«.

Nødager-området har en fortid sammen med Feldballe. Ikke blot på det kirkelige, hvor man stadig deler præst med Feldballe, men også på det administrative. Baggrunden for samarbejdet må nok søges i forordninger om fattigvæsenet. Allerede i 1500-tallet og senere i 1700-tallet var sognene blevet mindet om deres pligt til at forsørge de fattige. Arbejdet skulle forestås af sognepræsten, og da de to sogne i forvejen udgjorde en enhed, har det været naturligt, at man arbejdede sammen om dette økonomisk tunge område.

Ved oprettelsen af sogneforstanderskaberne (sogneråd) i 1841 blev opgaven pålagt disse. Frem til 1908 var Nødager og Feldballe altså én kommune.

I årene lige efter år 1900 drøftede man jævnligt en deling af kommunen. Beboerne i Feldballe sogn ønskede en selvstændig kommune, bl.a. fordi både vejvæsen og skoler var betydeligt dyrere i Nødager sogn, og det har man nok ikke ønsket at betale til. Nødager-folkene

Parti fra Nødager.

ønskede selvsagt ikke en deling. På et møde, der blev afholdt i Kjeldstrup Fattiggård den 18. april 1905, drøftedes for første gang en eventuel adskillelse i sognerådet. Det er ministeriet, som skal tage stilling til en adskillelse, og det ønsker indsendt oplysninger om de forskellige veje og broers vedligeholdelse efter en eventuel adskillelse.

Sognerådsformanden på dette tidspunkt var gdr. Hans Sørensen Kejser, som egentlig stam-

mede fra Perstrup, men nu havde købt en gård i Kejlstrup. Ved formandsvalget i 1906 fik han og Anders Madsen, Perstrup, lige mange stemmer. Ved lodtrækning vandt Anders Madsen, men han beder sig fritaget, hvilket godkendes, da han var meget tunghør og derfor havde vanskeligt ved at følge med i forhandlingerne ved møderne. Hans Kejser bliver så formand, men ved valget det følgende år taber han til Marinus Pedersen, Stabrand. Det bliver derfor ham, som skal føre de afsluttende forhandlinger om adskillelsen.

Efter skriverier med både amt og landbrugsmi-

nisteriet må man se delingen som en realitet. Det sidste stridsspørgsmål var fordelingen af »fattiglemmer«. I 1908 fastslås det endeligt, at Feldballe skal have tildelt 23 fattigunderstøttede personer og 33 alderdomsunderstøttede. Nødager henholdsvis 29 og 35 personer.

Den 23. marts 1908 afholdes det sidste møde i Feldballe-Nødager kommune, og samtidig offentliggøres det nye sogneråd for Nødager kommune: Gdr. Anton Friis, Perstrup. Gdr. Rasmus Jacobsen, Kjeldstrup. Gdr. Valdemar Hansen, Ildbjerg Mark. Gdr. Bertel Rønde, Horstved. Snedker Hendrik Andreassen, Nødager. Gdr.

Sognerådet for Feldballe-Nødager kommune i 1903.

Nederste række fra venstre: Anton Nielsen Jørgensen, Feldballe, Jeppe Laursen, Nødager, Jens Sørensen, Kejlstrup, Jens Peter Nielsen, Kejlstrup, Carl Jensen (Høj), Feldballe.

Øverste række: Niels Rasmussen (Smed), Taastrup, Rasmus Sørensen (Rytter), Kjeldstrup, Anders Madsen Jensen, Perstrup, Peder Pedersen (Bonde), Skaarupgaard, Rasmus Rasmussen, Stabrand, Søren Jensen (Sav), Maarup.

I vinduet: Bestyrer af fattiggården Bendix Andreassen og hustru.

Marinus Pedersen, Stabrand (formand) og boelsmand Anders Kolind, Mårup Mark.

Hermed sluttede et ca. 200-årigt samarbejde. I slutningen af 1850'erne bestod Nødager af 8 gårde, 5 huse med jord og 2 jordløse huse. Næsten alle beboelserne lå på en række på den østlige side af Sognevejen. Der var 112 indbyggere fordelt på 24 familier. »De fleste Gaarde ere velbyggede og beboes af formuende Folk. Byen ligger i en Dal nord for Kirken«, står der i beskrivelsen fra dengang.

Bygaden (Sognevejen) har senere fået en parallelvej (Nødagervej), så den ældste del lå inde i en firkant omkranset af veje.

Den åbne plads på Sognevejen ud for vejen »Langelinie« kaldtes »Pip-torvet«.

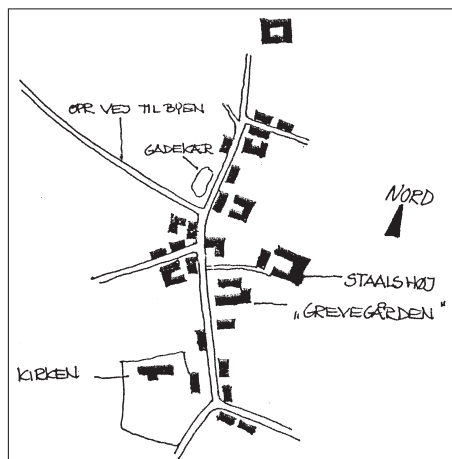
»Langelinie« består af en stribe husmandsbrug, som er opført i begyndelsen af 1900-tallet.

Nødager kirke

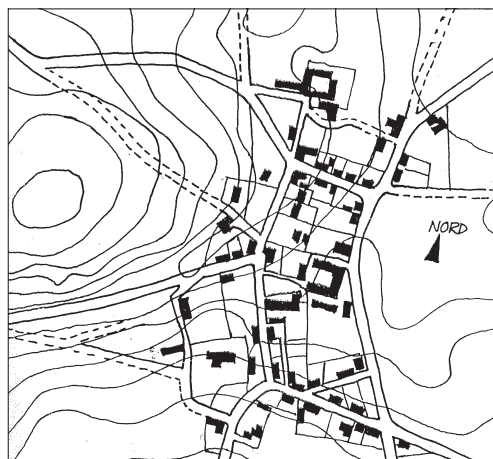
Kirken er bygget ca. 1125-75. Den oprindelige kirkebygning var af kridtsten, som er hentet fra klinterne nord for Grenå og derefter fragtet gennem Kolindsund.

Kirken var i 1700-tallet ejet af Møllerup Gods, men sælges i 1798 til fem mænd fra sognet. I 1928 overgik den til selveje.

Den består af 5 hvælvinger foruden tårnet. Kirken har fra starten bestået af tre hvælvinger med runde buer, men omkring 1520 er den blevet forlænget med de to hvælvinger med lidt tilspidsede buer. Samtidig er våbenhuset bygget til. Kirkestolene er fra 1853. Prædikestolen med himmel er fra begyndelsen af 1600-tallet, og også altertavlen er fra 1600-tallet. Døbefonten af granit stammer helt tilbage til 1200-tallet.

Sådan kan det ældste Nødager have set ud...

– og sådan så byen ud i 1881.

Den østlige del af kirken er opført med en høj, takket gavl og prydet med gotiske udsmykninger. Nordsiden af tårnet og en del af de øvrige sider er opført af kampesten, resten af mursten. Kirkedøren er indfattet af to granitsøjler, der bærer en buet sten, en tympanon, som er udsmykket med et par riddere til hest og med lanser. Et gammelt sagn omtaler billedet som en gengivelse af en kamp, der fandt sted på Stabrand Mark påskemorgen 1411 mellem to brødre Hr. Jens af Mårup og Hr. Niels af Tolstrup. Ifølge sagnet skulle de to have dræbt hinanden, ligesom heste og hunde også skulle have slået hinanden ihjel. Kampen skulle være foregået ved »Hunden og

haren«, et oldtidsminde som i dag ligger inde på lufthavnens område. Nødager sogn har dannet pastorat med Feldballe sogn siden reformationen. I en kort periode fra 1968 til 1987 dog med Tirstrup-Fuglslev sogn.

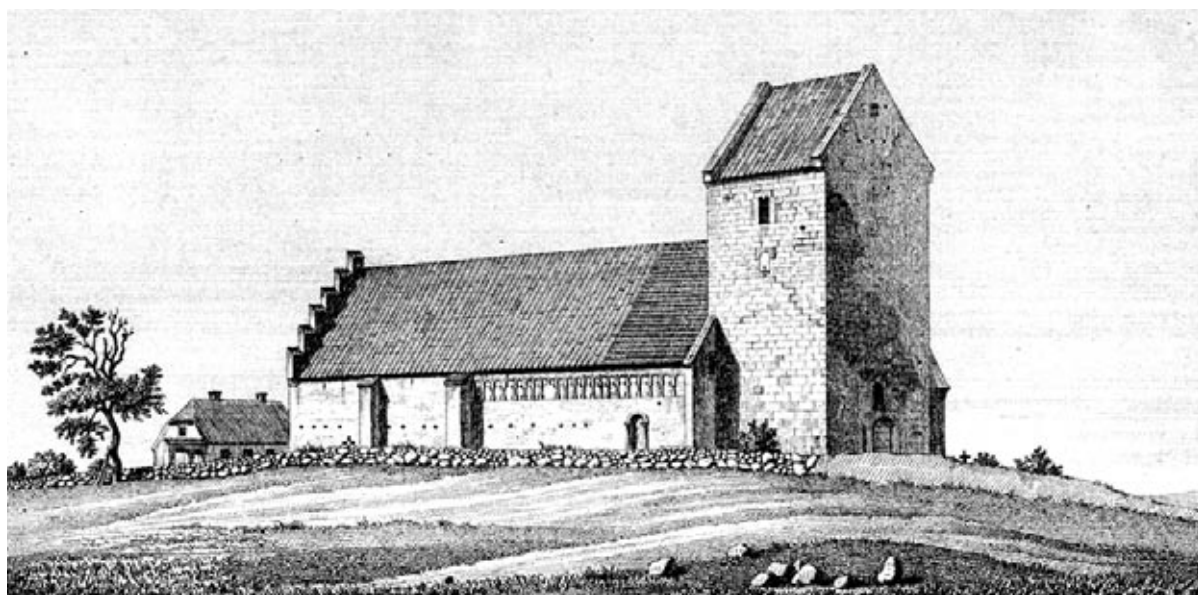
Sognepræster ved Nødager og Feldballe kirker

1538-1559: Peder Jakobsen

1559-1586: Morten Mathiesen (eller Madsen)

1586-1595: Laurs Sørensen

1595-1601: Knud Esbensen

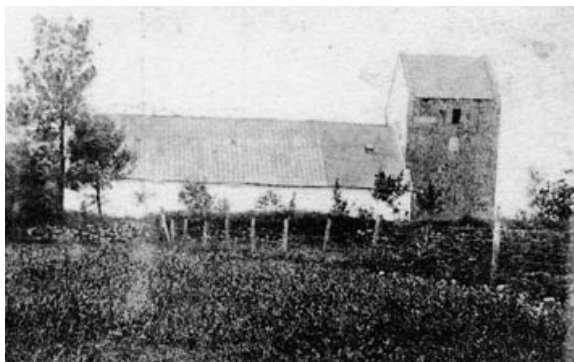

En ældre tegning af Nødager kirke.

1601-1629: Gregers Johansen. Hans far,
Johannes (Hans)
Gregersen, var præst i Kolind.
1629-1667: Laurits Fogh
1667-1682: Søren Koslou
1682-1702: Jens Christensen Friis
1702-1729: Niels Pedersen Galthen
1729-1740: Sønnen Jens Friis Galthen
1740-1758: Anders Behr
1758-1762: Peder Rützau
1762-1799: Knud Rasmussen Storm
1799-1816: Hans Fønns
1816-1847: Nic. Helvad Tegder
1847-1860: Kristian Karl Ludvig Hansen
1860-1882: R. Malling Schmidt
1882-1885: K. S. Heiberg
1885-1888: Morten T. Bredsdorff
1888-1893: H.A.E.O. Busch
1893-1909: J.P.Thorlacius

1909-1920: L.C.Larsen
1920-1942: Anders Albrechtsen Jørgensen
1943-1968: Th. Hansen
1968-1977: A.Meidahl (Tirstrup/Fuglslev)
1977-1987: Jens Chr.Noë (Tirstrup/Fuglslev)
1987-1997: Kirsten Staghøj Sinding
1997- : Søren Peter Hansen, som i 2007
udnævnes til provst

En af præsterne bør omtales lidt nærmere, nemlig pastor Busch. Han kom til et par sogne, hvor tro og kirkegang ikke havde de bedste kår. Han vidste nok, at Vilh. Beck i Ørum-Ginnerup havde tiltrukket mange mennesker, og at der i enkelte af de små samfund fandtes troende, bl.a. i Sivested. I Perstrup skulle en træskomand, der hed Niels Grev, kunne samle nogle enkelte om søndagen til prædikenlæs-

Nødager 1920.

Nødager kirke anno 1995.

ning, men ellers var der ikke meget kirkeligt »liv« i de to sogne.

»Jeg kommer med et draget sværd«, skrev Busch, før han kom til egnen. Og det gjorde han.

I løbet af ganske kort tid havde hans prædikener fået folk til at strømme til kirkerne, og hans ord må have haft virkning, for alt dét, som efter Indre Missions mening er syndigt, forsvandt: spil, drikkeri og dans. Mange mennesker lod sig omvende og levede et gudfrygtigt liv.

Samtidig opbyggede han en forbindelse til Indre Mission i Horne ved Hirtshals. Troende herfra kom på besøg i Feldballe-Nødager, og folk fra de to sogne foretog genvisit i Horne. Det var ellers noget af en rejse, når man skulle på besøg. Det første hold Horne-folk ankom til Kolind station i kreaturvogne, som var ombygget til »bænkevogne«, fyldte med halm. Det var midt om vinteren, og i snefog blev passagererne omladet til hestevogne, som fragtede dem videre til Feldballe.

Da pastor Busch rejste i 1893, var de to sogne ikke til at kende igen. Med sin enorme energi og nogle prædikener, som var til at forstå, fik han omvendt så mange, at de kom til at præge det daglige liv i sognene.

Lærer Holm fortæller, at Busch kunne holde en skriftetale på tre kvarter og en prædiken på 1½ time i Feldballe kirke om formiddagen

og gøre det samme i Nødager om eftermiddagen og derefter tale i en time i en skole eller et missionshus om aftenen. Han talte så hjertegribende, så indtrængende og så kraftigt, at sveden løb ned ad kinderne, og stemmen undertiden gik over gevind.

Og hvad prædikede han? Han prædikede omvendelse og syndernes forladelse.

Det er denne baggrund, der er årsag til, at Nødager gennem mange år fremover var domineret af Indre Mission.

Nødager skole

I Nødager har der været skole i hvert fald i begyndelsen af 1700-tallet, muligvis endda tidligere. I 1816 planlagde man byggeri af en ny skole i Nødager og samtidig en hjælpeskole i Krarup. Skolen i Nødager blev dog først bygget i 1841. Den placeres på kirkegården ud mod gaden,

Nødager forskole.

Eleverne i Nødager skoler omkring 1945/46.

og den indeholder en rummelig skolestue og en lærerbolig. Placeringen er ikke god, idet der ikke er mulighed for gårdsplads og heller ikke for at få gravet en brønd.

Lærerne gennem skolens levetid: Fra 1790'erne og frem til 1812 hed læreren Peder Rasmus Spendrup. Han dør dette år kun 45 år gammel, og det kan skyldes en smitsom epidemi. I kirkebogen er der nemlig opført mange døde i netop dette år, både unge og gamle. Sønnen Rasmus

Pedersen Spendrup, født 1805, får borgerskab i Ebeltoft i 1836 som brændevinsbrænder.

1842-1862: lærer J.S.Erichnauer

1862-1900: lærer Kristian Sahl

1900-1929: J. Jacobsen

1929-1962: Johs. Westergaard

”Store skole«, som den kaldtes, underviste 3. klasse (4.-5. årgang) og 4. klasse (6.-7. årgang). Her til kom også eleverne fra Perstrup forskole. Der undervistes i 6 timer om dagen, men

Nødager skole.

kun hver anden dag.

I 1944 oprettes bibliotek, som placeres i skolen, men da undervisningen stopper i forskolen i 1962, og eleverne overflyttes til Kolind, indrettes biblioteket i forskolens tidligere klasselokale. Bibliotekaren er lærer Westergaard. Han afløses på grund af sygdom i 1965 af Annelise Wittorff, som i 1966 også bliver bibliotekar for Kolind bibliotek, da lærer Wammen bliver syg. Biblioteket i Nødager slås senere sammen med Kolind bibliotek.

Nødager forskole

Skolen lå på den anden side af gaden over for »store skole«.

Lærere:

Fra 1881 og frem til skoleforbundet med Kolind i 1962 har vi fundet flg.: 1926: Karen Johanne Mortensen, i midten af 1940'erne frk.

Stræde Pedersen, vikar fru Jensen, som var gift med lærer Jensen i Ebdrup, frk. Pedersen, 1957-1962: frk. Ruth Winther.

I forskolen undervistes 1. klasse i tre timer om eftermiddagen og 2. klasse (2.-3. årgang) i tre timer om formiddagen.

Ruth Winther underviste i 36 timer om ugen, og i sommerhalvåret underviste hun de store piger i håndarbejde og gymnastik. Gymnastikken foregik på legepladsen, på en mark eller på Ruths græsplæne, hvor pigerne var skjult bag en høj hæk. Hvis det var dårligt vejr, blev eleverne sendt hjem.

Forskolens legeplads og das lå ved »store skole«, så der var en del løben over vejen. I 1959 blev der indgået skoleforbund med Kolind. Det betød, at de store børn blev flyttet til Kolind. Der blev indført årgangsdeling for de små, hvilket betød, at 1. og 2. klasse gik i Perstrup, 3. klasse i Nødager og 4. klasse og særundervisning blev samlet i Krarup. Samme år ændredes skoleåret fra at starte i april til at begynde i august.

For øvrigt havde man i 1950'erne tanker om at bygge en ny skole på Sognevejen uden for byen.

Missionshuset

Den vækkelse, der i slutningen af 1800-tallet gik gennem området, resulterede bl.a. i byg-

Missionshuset.

geriet af et missionshus. Pastor Busch var en personlig ven af Indre Missions stifter Wilhelm Bech, og han var én af initiativtagerne til bygning af missionshus i Nødager.

I 1891 brændte halvdelen af Nødager, og gården, hvor huset i dag ligger, brændte også. Ejeren hed Jeppe Laursen, og han byggede den nye gård ude på marken og forærede grunden til missionshuset. Ved frivillig indsats og bidrag blev huset rejst, så det kunne indvies i sommeren 1891. Indvielsen foregik den 17. september under ledelse af Vilhelm Beck. På husets hjørnen indridsedes ordene »Jesus Christus«. Igennem årene har det dannet rammen om et rigt kirkeligt liv, men efter 100-års jubilæet i 1991 er det gået støt tilbage. I de senere år har der været en stor og aktiv børneklub, men nu er den også slut, så i øjeblikket er der ingen aktiviteter i missionshuset.

Huset ejes af Indre Mission i Danmark, og der er planer om at afhænde det.

En rundtur i Nødager

Vi har fået tidligere tømrermester Kaj Wittorff og hustruen Annelise til at fortælle løst og fast om Nødager. De kom til byen i 1950 og har på mange måder deltaget i byens liv. Kaj var i Sparekassens bestyrelse gennem 23 år, heraf de 10 som formand. Han var sognefoged fra 1955 -1973. Annelise var bibliotekar i Nødager fra 1965 og fra 1966 også i Kolind. Først i det tidligere bibliotek i skolen i Gl. Kolind og senere på Kolind Centralskole.

Som håndværker deltog Kaj i 1951 i restaureringen af kirkens altertavle og prædikestol sammen med to udsendte malere fra Nationalmuseet. Man forventede, at arbejdet ville vare ca. 3 uger, og de to malere lejede sig ind

Nødager Sparekasse.

hos ægteparret. Men de blev boende i 8 måneder. Først da var restaureringen gennemført. Ligeledes tegnede Kaj både forslag til graverbygningen og til smedjernslågerne i kirkegårdsmuren. Forslagene blev godkendt i alle instanser og kunne derpå udføres.

Nødager Sogns Sparekasse blev oprettet i 1881. På et møde på den meget kendte Mårupvad kro opløstes et ca. 10 år langt fællesskab med Feldballe.

Sparekassens første forhandlingsprotokol havde oprindeligt været protokol for Feldballe højskole, som ophørte i 1872. Nogle af folkene bag højskolen var også med i sparekassen, og de har vel ment, at man kunne udnytte de blanke sider i højskolens protokol.

Bestyrelsesformanden 1888-1913 var gdr. Søren Hansen, Nødager Mølle. Fra løsrivelsen fra Feldballe og frem til 1912 havde sparekassen til huse i »Møllen« (Nødagervej nr. 58). I 1912 bygger sparekassen huset på Skårupvej 8. Byggepris 9.600 kr. incl. indmuret pengeboks. Gdr. Chr. Pedersen var på et tidspunkt formand for »kassen«.

I 1956 var brugsuddeler M. Welling formand, kæmner A. Dahlgaard var kasserer, og bestyrelsesmedlemmer var gdr. Chr. Vald. Jensen og gdr. Niels Mathiasen.

I 1992 vælger flertallet af medlemmerne med formand tømrermester Kaj Wittorff i spidsen

at nedlægge sparekassen, som ophører sit virke efter 122 år i 1993.

Sparekassens hus benyttes også som kæmnerkontor, ligesom der også her holdes sognerådsmøder og forrettes valghandlinger.

Fortidsminder

I Nødager sogn er der af fredede oldtidsminder 11 runddysser, 8 langdysser, 2 dyssekamre og 26 høje, og når man samtidig ved, at der er sløjket 16 runddysser, 9 langdysser, 7 dyssekamre, 12 stengrave og 115 høje, så fortæller det os, at vi er i en egn, hvor der fra de tidligste tider har været bosat mange mennesker. Man kan forestille sig, at de store skove med jagtmuligheder og Sundets fisk og muslinger har været årsagen til den store indvandring.

Mejekirken

På Sognevejen ligger en meget velbevaret runddysse. I folkemunde kaldes den Mejekirken.

Det menes, at navnet stammer fra den gang, præsten fra Feldballe gik til gudstjeneste i Nødager. Så passede det sådan, at han kunne holde middagspause (mæje-pause) netop på dette sted.

Forretninger

Nødager brugsforening (Skårupvej 4) blev oprettet omkring 1920 og havde gennem årene en meget stor omsætning. Ja, endda større end Kolind Brugs! Blandt uddelerne kan nævnes Magnus Welling, Christian Harritz, Børge Pedersen, Bertel Clausen, Bent Jensen og Mogens Christensen. Brugsen ophører i 1987. Bygningen købes i marts 1987 af Ulla og Erland Sørensen, som under navnet Nødager Købmandsgård forsøger med købmandshandel, men omkostningerne er for store, så de lukker ned i 1989.

I huset ved siden af forskolen har der været købmandsgård, ligesom der har været købmand i bindingsværkshuset Sognevejen 15.

Bager (Nødagervej 36). Den sidste bager var

Nødager Brugs i 1920. Uddelerparret Margrethe og Magnus Welling står på trappen.

Hv. Uddeler Welling!
Jeg kan desværre ikke undvære alle Pengene nu, men Resten skal blive betalt inden ret lange. - Gaa vilstige høfligt gøre opmærksom paa, at hvis I vil det at være allfor smaalig med Hensyn til Kredit, kan jeg nemt faa min Handel gjort anderledes.

Vår Underknechts Brugsforenings Medlemmer
hendskille hermed til Bestyrelsen for Nødager
Brugsforening at fjerne Pederstrup Løns fra
Butikken inden 3 Dage (tre Dage). imodsat Tallet
da ønsker vi Generalforsamling afholdt inden
14 Dage til behandling af vedtægtsændringer.

I en mindre forretning på landet kan man sandelig også få skriftlige henvendelser og klager om dette og hint. Her et par eksempler på breve fra uddeler Wellings tid.

NØDAGER BRUGSFORENING

PR. KOLIND

TELEFON NR. 26

Nedager, den 17/1 1942

B. 112/102

Prisdirektoratet,

København

I Anledning af Deres Skrivelse af 14 ds sender vi hermed Foreningens 3 sidste Regnskaber af hvilke det fremgaar at vi har Opskreven Varelager med Kr. 1535,20 i Tiden 1 Novbr. 39 til 30 Oktbr. 1940 det er væsenlig sket i første Del af Regnskabsaaret samt paa Kunstgødning for hvilket vi har forhøjet maanedlig til de Priser som vor Leverandører har opgivet som Lagerleje og Rente tab desuden paa Varer med Maksimalpriser og Varer med fastsat Pris (fra Leverandør) som vi har solgt til Dagspris, sidste Del er ogsaa Forklaring paa Opskrivningen Kr. 775,25 i Regnskabsaaret 1940/41.

Grunden til at vor Bruttoavance har holdt sig er, at vi under normale Forhold kun har paalgt 10% paa Indkøbspris paa en Del af de mest solgte Varer, hvorpaa Maksimalprisen i Dag afsætter en meget større Avance.

Vi har søgt at overholde Loven saa godt som vi har haft Kendskab til den og haaber at ovenstaaende Oplysninger maa være tilstrækkelig.

Med Højsagtelse

for/ Nødager Brugsforening

Kolind

.....

Uddeler

Bonus 36 - 111 = 75
 Bonus 23 - 74 = 51

902 x 75 = 675

717 x 51 = 367
 982

Jens Pedersen, som flytter til Kolind og overtager bager Nørgaards forretning i Gl. Kolind. Frem til 1960'erne er der slagterforretning i Nødagervej 42. Derefter malermester Rafn. Gartnerforretning har der været i Grevegården (Sognevejen 11).

To søstre havde hatte- og modeforretning i Nødagervej 40.

Tømrervirksomhed i Nødagervej 46. Huset er bygget i 1937 og har rummet kæmnerkontoret indtil 1950.

Skomager i Skårupvej 1.

Smed i Langelinie 4.

Maler i Skårupvej 5.

Murer i Sognevejen 12.

Blikkenslager har byen også haft, først i Sognevejen 11 og senere i nr. 2.

Damefrisørsalon i Nødagervej 47 b og senere i nr. 56.

Vognmænd har der været flere af, både med lastbiler og hyrevogne i Nødagervej 39, 45, 47a og 63.

Brugsen i 1930'erne.

Friis Pedersen Transport Aps, Nødagervej 67, blev startet i 1971, da Verner Friis Pedersen købte en lastbil og nedsatte sig som vognmand. Virksomheden er gennem årene vokset støt, så den i dag har ca. 20 lastvogntog, som fragter gods rundt i Europa. En af de store kunder var – og er stadig Perstrup Beton. Firmaet råder også over kranvogne til specialopgaver. I 1995 blev der bygget værksted og vaskehal på genbogrunden.

Mellem Brugsen og Sparekassen ligger frysehuset, som blev opført omkring 1950.

Byens vandværk blev opført omkring 1913 og er placeret på Sognevejen. I tidernes morgen var trækraften en vindmølle, som senere fik hjælp af en elektromotor.

Nødagergård: Den firlængede gård lå oprindeligt inde i byen, men brændte under en større brand og blev genopbygget omkring år 1900, men uden for byen.

Redaktør Poul Sabroe, også kaldet »Den gyl-denblonde« køber gården i 1950'erne. Han tilkøber nabogården og senere Støvbogård af Ejvind Jensen. I dag ejes gården af familien Hørup, som efter nogle år med frilandsgrise i hytter på marken er vendt tilbage til det mere traditionelle med grisene indendørs.

Støvbogård.

Støvbogård har været i samme slægts eje siden 1650. Nogle af bygningerne var fra o. år 1800. Da Ejvind Jensen sælger gården, beholder han campingpladsen som hobby. Den har da 70 pladser. I 1975 sælges den til et par fra Allingåbro. De bygger bl.a. svømmebassin. I 1981 overtager Gerda og Kaj Kristensen pladsen, som i 1986 er udvidet til 240 pladser. I dag ejes den af en stor europæisk motorcykelklub, »MC Touring Club«.

Grevegården sælges i 1963, og har på dette tidspunkt været i slægtens eje i 102 år. Sælgeren Vilhelm Hansen er da 58 år, men p.g.a. sclerose magter han ikke at vedligeholde den.

I bindingsværksgården har der bl.a. været hatteforretning og grøntforretning i længen ud mod vejen.

Nødager Mølle (Nødagervej 58) med den store hollandske vindmølle var meget betydende for egnen. Den fungerede stadig i 1940'erne under møller Søren Homaa, men forfalder og nedrives i 1950'erne.

*Nødager
Mølle.*

Folmer Vinther kan fortælle, at i 1940'erne og 1950'erne var der karle og piger ansat på gårdene, og det gav selvfølgelig lidt »liv« i byen. Mødestedet for de unge var området mellem bageren og missionshuset, hvor Sognevejen og Nødagervej mødes.

Og når unge samles, skal der laves lidt sjov. Det fortælles bl.a., at nogle af karlene kunne finde på at fange gråspurve, og midt under møder i missionshuset sendte de dem ind ad vinduerne.

Om vinteren, når sneen dækkede gader og stræder, samledes unge og gamle, karle og piger på »Skolebakken«. Sådan hed i 1940'erne og 1950'erne det stykke af Sognevejen, som ligger mellem kirken og missionshuset. Og så blev der ellers kørt på slæde ned ad bakken. Der var langt mellem bilerne dengang, så man kunne køre ned ad bakken og tværs over vejen og over mod missionshuset. En sjælden gang lød råbet ved bakkens fod: Der kommer en bil!

Wall-street i Nødager!

Jo, det er rigtigt. Sådan kaldtes vejen mod Pederstrup, fordi der på et tidspunkt boede to af Sparekassens bestyrelsesmedlemmer på denne vej.

Man har også haft en »Kæmner-strasse«, fordi der var kæmnerkontor i Nødagervej 46.

Sofus Pedersen – bror til Peder Madsen Pe-

dersen, Horstvedskov – var i en periode både sognerådsformand og sparekasseformand. Og han passede på kommunens penge!

Da der var forslag om at anskaffe en regnemaskine til Sparekassen, var han imod: »Man kunne vel lægge tallene sammen i hovedet, sådan som han altid havde gjort«. Der fremkom også forslag om at opsætte vejskilte, men også disse var unødvendige: »Dem der ikke kan finde rundt, de kan blive hjemme!«

Gdr. Niels Mathiasen, som først boede på Langelinie 3 og senere på Sognevejen 5, havde gennem årene en lang række tillidshverv. Han var næstformand og fungerende formand for Kolind Landboforening, formand for Nødager Sparekasse, vurderingsmand for kreditforeningen og medlem af Nødager sogneråd. Han var født i 1904 og fra Kelstrup.

Gdr. Peder Vejsgaard Jensen voksede op i Nødager. Efter landbrugsuddannelsen fik han job på Fyn og senere som forvalter på Fævejele ved Lyngby. Han blev gift i 1958 med Ingeborg, og i en årrække boede de på en mindre ejendom nær Skaarupgaard, hvor han tog del i arbejdet. I 1969 overtog ægteparret Skaarupgaard, Skaarupvej 14.

Peder Vejsgaard blev indvalgt i Midtdjurs kommunalbestyrelse for partiet Venstre. Han overtog borgmesterposten i 1986 og havde den i to

perioder frem til 1994. Han var gennem en lang årrække medlem af Nødager menighedsråd og direktør for Nødager Sparekasse.

Efter at have besøgt Nødager kan man køre ad Sognevejen, hvis man ønsker at se oldtidsminder. På begge sider af vejen ligger de med kort afstand.

Vi fortsætter dog mod Pederstrup ad Nødagervej. Her ligger den nyere del af Nødager med huse på begge sider af vejen.

Lige uden for byen kan vi ovre til venstre, på adressen Nødagervej 67B, se lidt af én af Djurslands store turistattraktioner, nemlig Skandinavisk Dyrepark, som ellers er gemt inde i skoven.

Frank Vigh-Larsen og Tina Friis Jensen starter i 1994 »Hjortens verden«/ Skandinavisk Hjortepark. Man indhegner 25 ha. og indretter en dyrepark, hvor alle Skandinaviens hjorte er repræsenteret.

I 1995 har man således i alt 80 hjorte, hvoraf mange er med unger. Ligeledes har man hentet 9 rendyr fra det nordlige Skandinavien.

Der bygges en same-landsby, og der bliver udsat vildsvin. Der købes 14 ha. jord yderligere, og i 1999 indrettes et ulve-anlæg. I 2003 åbner man en bjørnepark med brune bjørne, og i 2006 udvides med isbjørne-park og elg-park. Nyheden i 2007 er et mammut-skelet, som er hentet i Rusland.

Turistattraktionen ændrede i 1997 navnet til dét, vi kender i dag, nemlig »Skandinavisk Dyrepark«.

Besøgstallet var det første år 14.390 og i 2006 nåede det op på næsten 150.000.

På højre side af vejen ligger det gamle tromlehus, hvor kommunens vejfolk havde deres materialer. Lige over for ser vi det noget specielle vejnavn »Kringelen«. Vi kan ikke umiddelbart forklare navnet, men et opslag i en gammel bog over stednavne fortæller, at »kringel« betyder krumning eller kredsformet område. Og det kan nok passe på området her.

Op over bakken, og vi kan se ned til Pederstrup. Inde i byen svinger vi til venstre ad Pederstrup Bygade. Det er her, vi har den ældste del af byen. Efter anlæg af omfartsvejen til AMU-centret er Bygaden lukket for gennemkørsel.

*Frank Vigh-Larsen
med én af sine ulve.*

Pederstrup

I 1480 betegnes den Pederstorp. Byens navn kan staves på to måder: Pederstrup og Perstrup. Beboerne kalder den Perstrup, og man søgte på et tidspunkt om at få dette navn gjort til det officielle navn, men ifølge Kort- og Matrikelstyrelsen er navnet registreret som Pederstrup.

Perstrup bestod o. 1860 af 13 gårde, 5 huse med jord og 3 jordløse huse. Indbyggertallet var 169 fordelt på 41 familier. I en beskrivelse af byen fra dengang fortælles, at gårdene ligger i to rækker, adskilt af åen, og da de omgivende enge er bevokset med krat og elletrær, giver det byen et idyllisk udseende, men gårdene er gamle og temmelig forfaldne.

I området fandtes en kilde, som i 1743 blev beskrevet således: »Den kaldes St. Helenes Kilde og mange Syge har med Tro og Guds Paakaldelse søgt og af Guds Naade fundet stor Frugt og Hjælp mod deres Sygdomme«. Her mødtes de helbredssøgende normalt Sct. Hansaften. Smeden i Perstrup opsatte denne aften en indsamlingsbøsse for at indsamle penge til de fattige i sognet.

Vi har ikke fundet notater om den helbredende kraft.

I 1950'erne var der stadig stråtag på mange af bygningerne i byen. Alle drev stadig jorden med heste, og der var stadig karle og pi-

*Teodor Jensens cykelsmedie og træskohandel, Nøgagervej 76.
Senere indrettedes bygningen til skole.*

ger på gårdene. Der var en rigtig smedie og en alsidig købmandsforretning, hvor der handles med både foderstoffer, gødning og kolonialvarer.

Pederstrup forskoles lærere fra 1880: V.N.B.Gornetzka, 1912-1923: Marie Kirstine Pedersen. Fra 1924 frk. Marie Andersen, frk. Hedager m.fl. og fra 1944-1962: fru Hansen, som kom fra Krarup forskole. I Pederstrup gik de yngste elever, mens de ældste skulle til Nødager skole. I 1962 nedlægges skolen, og eleverne overføres til Kolind Centralskole.

Erindring

Tidligere gdr. Ejnar Ibsen har fortalt følgende om sin skolegang:

Den 1. maj 1922 kom jeg i skole. Skolen lå ved siden af mit hjem. Det var lidt af en bevæget skoletid. Vi havde en sindssyg lærerinde, så forsamlingshuset blev benyttet som skole med en lærerinde, som ikke var lærerinde, indtil et par mænd endelig fik lærerinden sendt hen til noget familie. (Se under Nødager Sogneråds referater. Red.)

Vi troede jo dengang, hun var gammel, hun har været ca. 30 år, men hun kom væk, og vi fik en vikar, senere fik vi en anden, før vi endelig fik en fast lærerinde.

Dagens program var morgensang, en kort an-

dagt, så bibelhistorie eller salmevers. Vi fik noget for, og så skulle vi kunne det udenad. Så var der Danmarkshistorie eller geografi. Byer og floder skulle vi kunne udenad og sommetider vise på kortet.

Da jeg havde gået i forskolen i 4 år, kom jeg i hovedskolen i Nødager, ligeledes i 4 år. Der var 6 timers skolegang hver anden dag.

I Nødager havde vi også skiftende vikarer, først en ældre lærer Jacobsen. Også her startede dagen som i Perstrup med morgensang, andagt og salmevers og derefter de normale skolefag. Tampen og spanskrøret måtte læreren godt bruge. En gang vi havde skrivning, kom læreren rundt for at se, om vi skrev godt nok og kom derved til at skubbe til min arm, hvorved der omgående kom en blækklut, og omgående faldt der en lussing. Det var første og sidste gang, jeg har fået en lussing, og jeg synes, den var ufortjent. Læreren kaldte vi i øvrigt »gråskæg«. Hver gang vi skulle op til ham for at spørge om et eller andet, skulle vi op til katederet og stå. Hvis det var rigtigt, fik vi et klap på låret, både drenge og piger, men det blev han desværre meldt for.

Jeg tror ikke, han mente noget med det, men han fik sin afsked.

Så fik vi to vikarer, inden vi endelig fik lærer Westergaard som fast lærer.

Om sommeren havde vi gymnastik, ingenting om vinteren, da alt jo skulle foregå udendørs.

Der var stor forskel på lærer og elev. Vi måtte ikke tale til nogen, der var ældre end os selv, før de havde talt til os. Præsten kom gerne til eksamen og skulle tiltales med »Deres Velærværdighed«. Læreren skulle tiltales med »De«-formen, og mødte vi sådanne herrer på gaden, kom hatten omgående af.

Læreren blev ofte inviteret med til familiesammenkomster. Så havde man altid en til at synge for. Landsbylæreren skulle enten kunne spille eller synge, da de jo skulle enten synge eller spille i kirken, så ofte den blev brugt.

Perstrup Andelsmejeri

Andelsmejeriet blev bygget i 1896. I 1946 gik man over til elektrisk drift af maskinerne. De havde hidtil været drevet af en dampmaskine, som under 2. verdenskrig blev fodret med tørv,

der blev hentet i mosen af mejeriets leverandører. 400.000 tørv gik der til om året. I 1949 fik mejeriet fornyet murværk og tag. Mejeriet lavede kun smør, som blev transporteret i dritler på hestevogn til Kolind station. I marts 1958 blev mejeriet nedlagt, og bygningerne solgt til mejeribestyreren.

Hans Bonde.

Perstrup Mejeri under opførelsen.

I Pederstrup møder vi Hans Bonde, som siden 1952 har boet i byen. Han har altid interesseret sig for den lokale historie, og da han samtidig kan huske, hvad ældre beboere har fortalt, har vi bedt ham om at fortælle om byen.

Peerstrup By!

24. maj 1952 blev min kone og jeg gift i Vestjylland, hvor vi havde tilbragt vor ungdom. Mine forældre havde en statsejendom på Tirstrup præstegårdsmark. Derfra kørte vi i en enspændervogn læsset med det nødvendigeste bohav gennem Nøruplund skov forbi Nøruplund, gennem Nøruplund statshuse, ad Kukebækvej til Perstrup by, hvor vi havde købt en gammel gård mellem jul og nytår. Jeg underskrev papirerne 8. januar 1952. Gården var uden besætning, så jeg fortsatte mit landbrugs-skoleophold indtil såtid.

Hvad var det for en lille landsby, vi kom til? Det vil jeg prøve i det følgende at give et svar på. Det meste bliver efter hukommelsen, og efter dét de gamle, der boede her i 1952 fortalte os. Jeg har ikke ført dagbog, og de mange år kan gøre, at andre måske husker det anderledes.

Byen er gammel, det kan man se af navnet, der har været stavet forskelligt fra gammel tid og til nu. Jeg har set det stavet »Peerstrup« på gamle kort.

Nu om dage staver det offentlige »Pederstrup«,

men i daglig tale siger man »Perstrup.« Personligt kan jeg bedst lide det sidste. »Pederstrup« er der mange landsbyer i Danmark, der hedder. Vi kørte over Kejserbakken, derfra kunne vi se nedover Perstrupgården og dele af byen. Kejserbakken har sin historie. På Perstrupgårdens mark over mod Drammelstrup, var der et kil-

Gade i Pederstrup.

devæld, der nu er drænet over til Kukkebæk. Vandet derfra havde undergørende kræfter og kunne helbrede. Det var en såkaldt »helligkilde«. Der blev sat en kasse eller bøsse op, hvor folk, der havde drukket af vandet kunne lægge penge, der så blev brugt til fattighjælp.

Til venstre, når man kører ind til byen, ser man Perstrupgården, der ejes af familien Zacho. De har ejet den siden 1825, det er nu femte generation, der bor og ejer den. Det er langt den største gård i byen. Den drives nu som plante- og svinebrug. Oprindeligt lå den inde midt i byen. Omkring 1870 begyndte familien at flytte den uden for byen, hvor den ligger nu. Det var et kæmpeprojekt, der varede til 1884. Det gamle stuehus ligger stadig midt i byen. Den store bindingsværkbygning er delt i to lejligheder med hver sin ejer. I bygningen, der ligger vinkelret på stuehuset, var i sin tid gårdens mejeri i den ene ende, og skolestue i den anden for gårdens børn, der havde privatlærer. Det var før andelsmejeriet blev bygget i 1896. I den ene ende af det store stuehus boede der en overgang en tømrer. Han havde værksted på loftet fortalte de gamle. Konen var imidlertid sur på alt det hamren og saven. Der var altid spektakel. Tømreren byggede så et nyt hus Nødagervej nr. 70 med værksted i kælderen; men det gik ikke længe. Konen var stadig sur. Spektaklet kom nu nedefra. Tømreren måtte

i gang igen og byggede nu Nødagervej nr. 72 med et fritliggende værksted. Endelig fik han fred. I 1952 var der malerværksted. Desuden bestyrede den gamle maler og hans kone Perstrup central, der talte ca. 50 numre.

Nødagervej nr. 69 er også en slægtsgård. Den er ejet af Ibsen-familien siden 1812. Den nuværende ejer er Bo Ibsen. Her som ved de få gårde, der stadig er et levebrød, gælder det, at de har opkøbt jorden fra gårde i omegnen. »Ibsenseje« bliver drevet med planteavl og svin. Inde i byen lå gårdene stadig tæt i 1952. Man kunne endnu se det meste af stjerneudskiftningen fra den store landbrugsreform fra år 1790 til omkring år 1800. Markerne var lange og smallest inde ved byen. Gårdene lå dengang tæt sammen. Man kunne se, at folk vægrede sig ved at flytte uden for byen. Det føltes alt for utrygt. I dag er jorden på ganske få hænder. De er blevet til moderne industrielt drevne landbrug med store maskiner og kæmpe besætninger af husdyr.

Der blev lavet vandværk i 1908. I landsbyen var der rigtig mange mennesker, der døde af tuberkulose. De blev smittet af køerne, der led af samme sygdom. Man fortæller, at den daværende kredslæge i Grenå tvang landsbyen til at lave vandværk. Både brønd og mødding lå inde i de snævre gårde. Det kunne ikke undgås at møddingsvandet fra de syge kreaturer sivede ned i brøndene. Man byggede en

rigtig stor vandbeholder på det højeste punkt i byen, nemlig på »Møllebakken«. Det var så heldigt, at det var samme sted som vindmøllen, der trak kværnen, der maledede bøndernes korn, lå. Den kom nu også til at trække pumpen, der trak vandet fra boringen op i den store vandbeholder. Derfra kunne vandet løbe af sig selv, ned til den lavtliggende by.

Alfred Ibsen, der er en født 1910, fortæller: »En sommeraften omkring 1926 cyklede jeg sammen med nogle andre unge mennesker til den daværende Hallendrup station for at se nitoget, når det kørte ind på stationen, Det var den største fornøjelse vi unge mennesker havde dengang. Da vi kommer udenfor byen, kommer en af os til at se over mod møllen, og ser at den brænder.« Det blev nok årets begivenhed for de unge mennesker. Møllen blev ikke bygget op igen. I stedet blev der indkøbt en vindrose, der kun havde til opgave at trække vandpumpen. Den var stadig i brug 1952. Hvis der kom en periode med vindstille, havde man en femhestes elmotor, der kunne træde til og trække pum-

pen via en udveksling, som smeden havde lavet af tandhjulene fra en gammel håndtærskemaskine. Gårdene havde selv fået kværn, der blev trukket af elmotor eller petroleumsmotor. Husmændene kørte stadig deres korn til Nødagers vindmølle, der var i brug til efter anden verdenskrig.

I 1952 var der stadig køer, grise og heste på gårdene. Der var kun en enkelt, der havde traktor, nemlig Vilhelm Jensen på »Bakkegården«. Der var stadig tjenestefolk på de fleste gårde. Mejeriet var også i gang. Skolen, der underviste børn i første og anden klasse, fungerede stadig. Den dygtige lærerinde fru Hansen underviste i alle fag. Skolen lå på en bakke, det er Nødagervej nr. 76. Huset blev bygget som cafeteria af Teodor Jensen, der var søn af den gamle væver og spillemænd, der blev kaldt Mads Madsen. Jeg har set, at på hans gamle node-

Perstrup smedie.

bøger, som min kone arvede, har han skrevet sit navn Anders Jensen. Sønnen Teodor var en alsidig mand. Foruden cafeteriet, »Påfuglen«, havde han forhandling og reparation af motorcykler, cykler og træsko. På værkstedet var der ansat en mand. Endvidere havde han en del-tidsstilling som skytte på herregården »Høg-holm«. En tidlig morgenstund kørte han på sin motorcykel ned over Hallendrup enge på vej til »Høg-holm«. Det var tæt tåge. En flok kvier var brudt ud af indhegningen. Teodor kørte ind i flokken og kom alvorligt til skade. Det ene ben måtte amputeres. Under anden verdenskrig var der vældig gang i cafeteriet, måske på grund af byggeriet af Tirstrup flyveplads, hvor den tyske værnemagt beskæftigede en masse mennesker. Men det gik i stå med handlen med motorcykler og cykler. På grund af krigen kunne der ikke købes benzin eller reservedele. Ulykken gav også Teodor et økonomisk knæk.

På Møllebakken nr. 1 var der skole til efter anden verdenskrig. Skolen var for lille til det antal børn, der var. Skolen var en vældig solid bygning bygget i 1869 af røde teglsten, men alt for lille og kasseret engang i 30'erne af det daværende skoletilsyn. Lærerinden boede der også i en meget lille lejlighed. Det hele var på 90 m². Efter anden verdenskrig byttede den lille Nødager kommune med Teodor Jensen,

derefter blev der skole i nr. 76, og Teodor fortsatte forretningen med cykler og træsko på den nye adresse, Ja, mændene kunne også få håret klippet, man sad på huggeblokken imens.

Jeg vender tilbage til Teodors far, der også var far til gartner Arnold Jensen, der var lige så spændende en personlighed. Den gamle væver og spillemænd havde et beskedent udkomme, hans levebrød blev ødelagt af to ting. For det første blev Grenå Dampvæveri bygget. Det kunne spytte tøj ud i metermål til en pris, som ingen håndværksvæver kunne konkurrere med. Tilbage var spillemandsmusikken, men ak, set og hørt med Anders Jensens øjne og ører, kom den indre missionske Pastor Busch til Feldballe og Nødager sogne, som Perstrup hører til. Han havde sådan en indflydelse og gennemslagskraft, at i løbet af de seks år, han var der, blev der næsten ingen baller at spille til. Nu var den indtægtskilde også væk. Han købte sig derefter nogle tønder land jord og startede et lille landbrug op.

Mejeriet var bygget i 1896 som andelsmejeri. De gode bønder i Peerstrup fik ansat en mejerist udefra. Man var noget betænkelig ved at lade en sådan fremmed have ansvaret for mejeriets kasse. Anders Madsen fik nu kassen betroet. Han kunne både regne og skrive. Ham stolede man på. Endvidere blev han vurderingsmand for husmandskreditforeningen.

Hans søn Arnold Jensen, der var uddannet gartner, overtog det lille landbrug. Han drev frilandsgartneri på en del af det. Han havde også drivhus med tomater, endvidere lavede han planter til videresalg. Størstedelen af produktionen blev solgt på den daværende gartnerauktion i Grenå. Arnold havde i mange år mejeriets kørsel. Han kørte smørret til Kolind station. Under krigen kørte han de mange tusinde tørv, der skulle bruges til mejeriets dampmaskine. Arnold Jensen var noget af en personlighed, der på mange måder satte sit præg på byen. Det at være gartner i Peerstrup gav nok ikke den helt store fortjeneste. Ved siden af var han meddeler til de fleste aviser på Djursland. Endvidere havde han hver uge en l'hombre-spalte i dagbladet Djursland. På jorden ved Møllebakken var der en stor lergrav. I bunden af den støbte han en lille stald, hvor han havde fem, seks søer til at gå i i løs-

Peerstrup forsamlingshus.

drift ude og inde, som det passede dem. Det var mange år før andre fandt på at lade søer gå ude i løsdrift. De levede hovedsagelig af affald fra gartneriet og skyllevand fra mejeriet, som han gav nogle få øre for pr. dag. Det blev solgt samtidig med, at der var licitation over mælketurene og mejeriets øvrige kørsel. Når søerne skulle fare, kom de hjem i stalden. Folk ville gerne købe gartnerens grise, de var sunde og friske, selvom de måske ikke vejede alt for meget. I mange år var Arnold formand og vært for forsamlingshuset, som endnu er i drift. I den sparsomme fritid forfattede han lejlighedssange.

Arnold var efterhånden slidt op og gik selv med to stokke meget dårligt. En dag kom han over til os. I et reb, som hang rundt om halsen, bar han på maven en stor bog. Det var en foræring til os og viste sig at være hans fars nodehæfter fra før 1874. En prægtig gave.

Nuværende formand for forsamlingshuset er Jens Ibsen Sørensen. Frisør Gitte Lassen står for udlejning af huset.

I 1952, da vi kom til byen, var der mange Retstatsfolk i Peerstrup. Arnold var en af dem. De var tilhængere af Doktor Starcke og hans teorier om samfundet. Han mente bl. a., at al skat skulle lægges på fast ejendom. Man kaldte det »fuld grundskyld«. Partiet sad i folketinget en årrække, og var, såvidt jeg husker, en kort tid

med i regering sammen med radikale og socialdemokratiet.

Jeg har ikke kunnet finde ud af, hvornår forsamlingshuset Kukkebækvej nr. 2 er bygget. Det er nok mest sandsynligt, at det er omkring år 1900. Min far har fortalt, at mens han tjente på Nøruplundgården år 1909, gik han og de øvrige piger og karle til fest i Peerstrup forsamlingshus.

I 1952 foregik der endnu mange ting i huset. Der var en foredragsforening, der sørgede for vores orientering om, hvad der skete i Danmark og ude i verden efter anden verdenskrig. Efter den var vi mange, der var optaget af den tanke, at det aldrig måtte ske igen. I Danmark sagde man: »Aldrig mere en niende april.« F.N.

blev dannet 1948. Vesteuropa og U.S.A. dannede forsvarsalliancen Nato for at komme hinanden til hjælp, hvis man blev overfaldet. Økonomisk var vi langt nede, efter at besættelsesmagten havde udsultet landet.

I forsamlingshuset kørte vi en studiekreds med det emne som tema. Leder var proprietær Nikolajsen fra »Kejsergården«. Han levendegjorde stoffet, så vi bønder kunne forstå lidt af problemerne. Der var sognemøder en gang om måneden. Der var gymnastik for både unge kvinder og mænd, og der var bordtennis for de helt unge. Der blev holdt politiske møder og generalforsamlinger for vandværk, mejeri og mange foreninger i området. Efterhånden er det bygget større, har fået oliefyr, og der er

Peerstrup Andelsmejeri i forgrunden.

lavet et godt og stort køkken, samt gode toiletforhold. I dag er der mest private fester. Ved enkelte lejligheder såsom høstgilde og enkelte andespil er det stadig i brug. Der er dog også enkelte foredrag. Der er bevilget nogle penge fra det offentlige til noget der hedder :»Nyt liv i forsamlingshusene.« Så måske bliver der igen mere gang i huset. Menighedsrådene holder en enkelt Sogneaften om året.

I 1952 var der stadig et Indre Missions Samfund i Perstrup. De holdt møder rundt i hjemmene og drev en søndagsskole, der samlede ikke så få børn. Det var gdr. Vilhelm Jensen, »Bakkegården« og gartner Hansen, der var gift med lærerinde fru Hansen, der var de drivende kræfter. De sørgede for, at der blev bygget en sommerlejr »Lærkereden« ved Grenå strand. Der samlede de en masse børn fra hele den såkaldte Røndekreds til sommerlejre med en masse gode og sunde oplevelser. De var utrættelige. Lejren blev bygget udelukkende med frivillig arbejdskraft.

Der var en vældig aktiv idrætsforening i Perstrup. Den er beskrevet i »Dengang og nu i Kolind.« Det kan ikke gøres bedre. Derfor bliver min gennemgang kun ganske kort. Man havde fodboldbanerne, hvor det nuværende Amucenter ligger. Der var klubhus. På pladsen var der en statue af to fodboldspillere. Den var lavet af murermester Erling Jensen, mens han

var lærling. Modellerne var lavet efter skitse af et par af hans fodboldkammerater. For mig at se, kunne han være blevet en habil kunstner. Idrætsforeningen begyndte allerede med egentlig gymnastik i 1924. Der var en forløber allerede i 1901. Det var en skytteforening, der i 1908 begyndte at dyrke gymnastik. I 1970 blev den sluttet sammen med Kolind Idrætsforening.

Nødagervej nr. 74 er det forlængst nedlagte mejeri. I bygningen er der nu mekaniker-værksted og beboelse. Mejeriet blev bygget i 1896. Andelstanken var slået stærkt igennem over hele landet. Nu ville Perstrup også være med. Mejeriet havde i mange år en dygtig mejeribestyrer der hed Bøjstrup. Alt på mejeriet gik efter en snor. Mejeriet fik mange præmier for sit fine smør. Alt var rent og i orden. Ve den arme mælkekusk der kom for sent med mælken, han fik en overhaling han sent glemte. Det var som regel husmænd, der kørte mælketurene. Man var nødt til at tjene lidt ekstra ved siden af de små landbrug. Mejeriet blev nedlagt i 1958. For de ældre landmænd var det en stor sorg. Grunden til nedlæggelsen var nok, at det var for lille. Ulrik Zacho på Perstrupgården, der var langt den største leverandør, ville sælge sin ko-besætning, og så var muligheden borte for at drive mejeriet videre.

Mejeribestyrer Bøjstrup var blevet 72 år, og stod for at skulle pensioneres. De fleste leveran-

dører mente, at tiden var inde til at nedlægge mejeriet. Alle vidste, hvordan man opretter et andelsselskab. Det var straks langt mere vanskeligt at få det ophævet. Gdr. Hans Lassen, der ejede Nødagervej nr. 103, var formand. På sin på en gang humoristiske og robuste måde, fik han os ledt på en god måde, igennem den vanskelige proces. Vi måtte igennem flere generalforsamlinger i forsamlingshuset, før det lykkedes. Mejeriet var velholdt, og da vi var et af de første mejerier i Jylland, der blev nedlagt, kunne maskinerne sælges til en god pris. De kostede det samme som bygningen, der blev solgt til den gamle mejeribestyrer, nemlig 16.000 kr. hver. Da mejeriet var gældfri, fik vi efter den tid en pæn sum udbetalt. Summen blev udbetalt i forhold til den mælkemængde, der var leveret i den sidste periode. Det kneb med at blive enige om, hvor vi nu skulle sæl-

ge mælken. Men en søndag formiddag kørte mejeriejer Hjortshøj, der ejede Bjødstrup private mejeri, rundt til samtlige leverandører og bød os en del mere end vi før fik, så det blev ham, der fik mælkeleverancen.

I Nødagervej nr. 71 var der købmandsforretning. I begyndelsen af 1900-tallet startede den unge Niels Pedersen forretning op i sin nybyggede villa. Han fortalte: » Jeg købte varer hjem for 318 kr. De gamle i Perstrup sagde til mig, hvordan vil du få alt det solgt her i byen.«

Det gik godt for ham, han blev næsten det samme for Perstrup, som Mads Skjern i Matador var for Korsbæk. En overgang var der kræfter i gang, for at starte en brugsforening op, men det fik købmanden hurtigt forpurret. Da vi kom til byen, havde han forlængst afstået forretningen til sin søn. Der var da ansat tre personer,

to voksne og en lærling. Det var en god solid landhandel, der handlede med kolonial, brændsel, gødning og foderstoffer. Af andre forretninger skal nævnes Ulrik Bøjstrups kiosk, som han byggede og oprettede på Hvidhøj nr. 2, da mejeriet, som han arbejdede på, blev ned-

*Albert Mikkelsens gård,
Nødagervej 105, ca. 1950.*

lagt. Han og hans kone skaffede udkommet til sig selv og deres fem børn, der alle fik en god uddannelse. »Dygtigt gjort«.

Møllebakken nr. 12 byggede Kristian Thuesen i 1947. Han var blevet gift med sin første kone Astrid nogle få år forinden.

De havde lejet en lille lejlighed, som de boede i. De købte en lille rask hest, en vogn og en varecykel, så begyndte de at handle med fisk. Kristian hentede fisken ved Ebeltoft havn, når fiskerbådene kom ind. Når han kom til det område, hvor fisken skulle sælges, var Astrid der med cyklen, så delte de fisken og begyndte salget. Afsætningen gik strygende for det unge par. I løbet af de få år havde de sparet 15.000 kr. sammen. Det var nok til, at de kunne købe grund og bygge hus på Møllebakken. For en stor del skete det ved egen arbejdskraft. Da huset var færdigt, var det betalt med de opsparede midler. Det var en kæmpe præstation. Desværre sker det forfærdelige, at Astrid dør ganske få år efter byggeriet. Kristian var så alene med to små børn. Han fik fat i en husbestyrerinde, men det gik ikke så godt. Han skiftede et par gange uden held. Kristian sagde til mig: »Enten vil de giftes, eller også vil de ikke arbejde«. Endelig fik han fat i Poula. Hun kom med sin lille pige, der nu er lærer og præstekone i Skelund. Hun og hendes pige blev der. De blev gift og fik sønnen Arne, forretningen gik igen strygende. Hestekøretøjet blev skif-

tet ud, først med motorcykel med sidevogn, og senere en varebil. Da veterinærmyndighederne begyndte at interessere sig for de mange små primitive røgerier, som de forskellige små fiskehandlere havde, byggede Kristian et nyt godkendt røgeri. Det blev også en god forretning. Mange kunder har fået flæsk og fisk røget ved Kristian, der var en driftig mand. Da Poula kom som husbestyrerinde, var der badeværelse i det nye hus, ja de havde også støvsuger, hun var imponeret, indtil det viste sig, at byens folk kunne købe sig et bad, og støvsugeren kunne man leje.

Der gik en historie om, at der var en mælkekusk, der købte sig et bad: Det kunne han godt nå, mens hestene tømte muleposen. Da han betalte for badet, spurgte Kristian, om det havde været godt. Mælkekusken svarede:

*Et Pederstrup-
ægtepar fra
»Krogen«.*

»Det var godt nok en kold omgang.« Det viste sig, at han ikke havde fundet den varme hane. Folk på landet var endnu ikke kendt med et nymodens badeværelse.

På Møllebakken nr. 18 er der et mekanikerværksted, der i mange år blev drevet af Niels Jessen. Han har nu solgt til mekaniker Jesper Hald.

Af andre handelsmænd og håndværkere var der en del på Bygaden. Vi går en tur ned ad gaden. Allerede i nr. 2 er der et drejeri. Nuværende ejer er J. Paulsen. Det var oprindeligt bygget af smed Svend Andersen. Før den

Broen over åen. Personerne er Ulrik Bøjstrup og Gerhard Konrad.

tid var der en firlænget bindingsværksgård. Marken blev udstykket til to statsejendomme. Ejeren var en enlig dame, der hed Anna Fris. Hun døde, og arvingerne solgte bygningerne til Svend Andersen.

Den ene statsejendom købte Annas søstersøn Valdemar Fris. Går vi videre ned ad Bygaden, kommer vi til den gamle smedie. Den har nok i sin tid været bysmedie, ejet af bønderne, som så ansatte en bysmed. I 1952 var den ejet af smed Ejner Nielsen og hans kone Anna. Anna lavede kontorarbejdet, og Ejner var en dygtig landsbysmed af den gamle slags. Han var især god til at sko heste. Almindelige landbrugsmaskiner, som vi brugte dengang, var han også dygtig til. Han havde altid nok at lave, og som følge deraf stod der altid en del landbrugsmaskiner udenfor. Nytårsaften morede byens store drenge sig med at slæbe dem om i bækken, der løber forbi.

Dagen efter gav Ejner dem en tier for at slæbe dem på plads igen, så var alle tilfreds. På den anden side af vejen boede Ejners søster og svoger. Søsteren hed Gerda, svogeren hed Oskar Møller. Han var handelsmand, og handlede med alt fra kyllinger, høns og grise til huse og landbrugsejendomme. Det var efter, at han havde solgt Peerstrup Bygade nr. 17, at han begyndte at handle. Han udviklede sig til en dygtig forretningsmand, blandt andet solgte han

en stor del af Pindstrup Mosebrugs smålandbrug. Han blev ved at handle til langt over almindelig pensionsalder. I nr. 16 boede der en bygmester, Ejner Havmøller, der kunne både mure og tømre. Han har bygget mange huse og staldbygninger i Peerstrup og omegn.

I Bygaden nr. 30 var der en vognmandsforretning, der blev drevet af Kresten Andersen. Under anden verdenskrig havde han en af Nøruplunds statsejendomme. Herfra begyndte han at drive vognmandsforretning med heste som trækraft. Efter krigen solgte han ejendommen, og byggede hus i Perstrup. Her købte han en ældre lastvogn og drev vognmandsforretning derfra med alt forefaldende kørsel, bl. a. havde han den kommunale kørsel i den lille gamle Nødager kommune. I 1952 var der stadig pligtkastning af sne i kommunen. Pligten lå udelukkende hos bønderne. I hver lille landsby blev der udpeget en snefoged. Hans opgave var at tilsige snekastere, hver gård skulle stille med mandskab i forhold til gårdens størrelse. Folk fandt på mange undskyldninger for at slippe. Roehuset var næsten altid tomt, eller man skulle absolut tærse for at få korn til maling af grutning til grisene.

At være snefoged var borgerligt ombud, som man ikke kunne sige nej til, i hvert fald ikke første gang, man fik budet. Næste gang var det med at få sagt fra inden en bestemt dato om sommeren, når ingen tænkte på sne. Fik

man det ikke gjort i tide, var det bare med at fortsætte en periode mere. Det var som regel unge landmænd, man prakkede den tjans på. Jeg måtte tage tønnen to gange tre år, idet jeg glemte at sige fra i tide. Bønderne var trætte af den ordning. Nødager kommune valgte da at købe en sneplov, der kunne sættes på Krestens lastbil. Kresten var den helt rigtige til at køre med den. Han var ikke så ør over sin bil. Efter den tid kunne han og Jens vejmand, der boede næsten nabo til, ordne størstedelen af snerydningen. Efterhånden havde han to lastbiler. Han drev forretningen til sygdom tvang ham til at holde op.

En overgang var der to murermestre i byen, Erling Jensen og Gustav Vestberg. Der var ganske god gang i forretnings- og næringslivet i Perstrup. I Nødagervej nr. 103 er der en travl og dygtig forretningskvinde, Gitte Lassen, der er gift med Niels Lassen. Hun driver »Gittes frisørsalon«. Hendes mand er graver ved Homå Kirke ved siden af sit landbrug. På Skomagervejen boede der i ældre tid en skomager og træskomand.

Mange ting har forandret sig siden vi begyndte her i 1952. I selve byen er der nu kun én fuldtidsmekaniker. Samt omtalte frisør.

To ting mangler at omtales. Efter byens størrelse har vi siden 1934 haft en forholdsvis stor industri, nemlig »Perstrup Betonindustri«, Kringlen nr. 4 til 6, og Specialarbejderskolen

»Amu Center Djursland«, Amucentervej nr. 2, der begge har beskæftiget mange mennesker.

Perstrup Beton startede 20. marts 1934. Marinus Fast købte da fra sin fars gård en bakke, som han vidste indeholdt sten og grus. Han begyndte at harpe og sælge sten og grus. Før anden verdenskrig begyndte han at støbe cementmursten. Dengang var der god afsætning på dem. Det med isolering i væggene tog man ikke så tungt, bare muren var godt tæt. Efter krigen udvidedes støberiet med kloakrør og Lecablokke. I 1958 begyndte Marinus Fast at vaske ral og eksportere dem til Tyskland. På det tidspunkt var der ansat 15 mand, hovedsagelig folk fra Perstrup og nærmeste omegn. Der var en drabelig trafik gennem Perstrup by, når der blev ladet skib med ral i Ebeltoft

Et af produkterne fra Perstrup Beton, 1993.

Det gamle cementstøberi.

havn til Tyskland. Der var da en lejlighed for de små lastbilvognmænd til at tjene en ekstra skilling. Vejen gennem byen var meget smal, og slet ikke beregnet til den trafik. Kommunen overtog nogle meter langs Anna Frises have og gårdsplads, samt en del af hendes store stuehus. Man lavede en havemur, og murede en gavl op på det resterende stuehus, men vejen blev aldrig helt god, før kommune og fabrik i fællesskab lavede omfartsvejen »Amucentervej.« Virksomheden har betydet meget for vor lille by.

Marinus Fast drev en cementwarefabrik frem til 1973, hvor 2. generation ved Ole Fast tog over. Perstrup Beton Industri ændrede sig fra at være en cementwarefabrik til en moderne ele-

mentfabrik, hvor man bl.a. producerede væg- og dækelementer til boligbyggeri. Sidst i 70'erne og i begyndelsen af 80'erne startede man beholder- og tunnel-produktion, hvilket var starten på en rivende udvikling for Perstrup Beton Industri.

I 1990 solgte Ole Fast Perstrup Beton Industri A/S til Scancem, Sverige. Scancem er siden hen solgt til Heidelberg Cement, Tyskland.

I 1997 købte Perstrup Beton Industri elementfabrikken KØ Beton i Skive, og i 2003 fusionerede man de to fabrikker.

Produktionen foregår i dag på de to fabrikker i henholdsvis Perstrup og Skive.

Perstrup Beton Industri har specialiseret sig i fremstilling af betonbeholdere til industri og landbrug, tunneler til veje/jernbaner, inventar til kvæg- og svinestalde samt andre specielle produkter. Man kan se gylletanke og andre produkter taget i anvendelse over det ganske land.

Perstrup Beton Industri beskæftiger i dag 146 medarbejdere på de to virksomheder og har en årlig omsætning på ca. 175 mill. dkr.

Starten på det store »Amu-Center« i Perstrup var i Kolind som beskrevet i »Dengang og nu i Kolind« nr. 2. Forstander Arne Pedersen har beskrevet den videre historie.

Djurslands specialarbejderskole bestyrede et lejemål, som arbejdsministeriet havde med

Ring Djursland.

Rene Koors, der ejede »Ring Djursland«, fra den 1.-7. 1976 til 30.-6. 1981. Lejemålet blev derefter forlænget med 1 år til 30.-6. 1982. Lejemålet gik alene på køreteknik for erhvervschauffører.

Ring Djursland bliver købt af Arbejdsministeriet og overdraget til Djurslands Specialarbejderskole den 1.-7. 1982. Skolen ombygger og tilbygger faciliteter til undervisningsformål, samtidig med at »Ring Djursland« bliver ombygget til et køreteknisk anlæg for store køretøjer i 1983.

Bortset fra kursus for langtidsledige, som bliver i Kolind, flytter Specialarbejderskolen til »Ring Djursland« i begyndelsen af 1984.

Udover køreteknik blev der etableret kurser, hovedsagelig inden for bygge-, anlægs- og metalområdet. Senere er også anden aktivitet kommet til, inden for servicesektoren og andre brancher.

*Motorløbene var meget populære.
Her et udsnit af køen i 1973.*

I forbindelse med arbejdsmarkedsudviklingen bliver skolen et arbejdsmarkeds »instrument« og skifter navn i oktober 1988 til »Amu-Center Djursland.« Amu står for arbejdsmarkedsuddannelse. Aktiviteten stiger voldsomt gennem firserne og halvfemserne. Centret etablerer i 1989 yderligere en afdeling i Grenå med et bredt spektrum af transportuddannelser.

I slutningen af halvfemserne er skolen vokset til at omfatte næsten 100 medarbejdere,

og er i kontakt med 20.000 elever pr. år. Heraf er ca. 14.000 på køreteknik, der ud over på »Ring Djursland« foregår på tre andre anlæg i Danmark.

Amu-Djursland, som centret nu hedder, har udviklet sig med arbejdsmarkedets konjunkturer og har rettet sin profil direkte mod arbejdsmarkedet og er i dag et moderne voksen-efteruddannelsescenter, der er direkte samarbejdspartner med erhvervsvirksomheder og erhvervsorganisationerne.

Motorløb på Ring Djursland i 1970.

Forstander Arne Pedersen foran centret i 1984.

Amu-Djurslands kerneområder er i dag transportsektoren med trafiksikkerhed som omdrejningspunkt, og metal, undertiden med hovedvægt på svejseområdet med udstedelse af alle former for certifikater. Endelig organisations- og medarbejderudviklingsområdet med de tværfaglige kvalifikationer.

Historisk set er centret gået fra Specialarbejderskole, over arbejdsmarkedsuddannelser, til et kompetenceudviklingscenter, og til måske i fremtiden at blive et videnscenter.

Amu-Djursland arbejder i dag udelukkende med efteruddannelse og kompetence-udvikling af arbejdskraften på arbejdsmarkedet. Centret beskæftiger i dag ca. 50 medarbejdere og har nu ca. 10.000 elever på årsbasis, med halvdelen på det køretekniske område.

Centret er fra 1996 - 98 udbygget lokalemæssigt til i dag at råde over 6.650 m² bygninger, og et topmoderne køreteknisk anlæg.

Amu-centret er i dag fortsat et selvejende center, med selvstændig økonomi på markedsvilkår.

Det var min beretning om Perstrup, Peerstrup eller Pederstrup som man nu helst vil kalde den gamle by, hvis oprindelse er meget gammel, den er ganske sikkert helt fra middelalderen. Navnet tyder på det. Området har ganske sikkert været beboet siden stenalderen. Her har været fangstmuligheder både til lands og til vands.

Hans Bonde

Fogedgården (Pederstrup Bygade 11) skiftede ejer i 1920'erne. Den blev købt af Valdemar Jensen og hans kone. Han stammede fra Århus og havde været landvæsenselev på herregårde og havde en del år været forvalter på en stor sjællandsk herregård. De solgte en del jord fra. Jensen var i mange år formand for mejeriet og sad også i bestyrelsen for Sparekassen. Sønnen var ikke interesseret i gården, og da helbredet ikke var for godt, solgte han gården i midten af 1950'erne og arbejdede nogle år med regnskaber.

Jensen sluttede sig til Indre Mission. Han blev ofte benyttet til at synge døde ud, inden man kørte dem i kapellet. Han havde en god sangstemme og ordet i sin magt. Var man missi-

onsfolk, gik man nok i kirke, men man ulejligede ikke præsten fra Feldballe i utide, så man klarede selv den slags.

Gården blev solgt til en ejendomshandler, som »slagtede« gården og solgte den fine besætning. Ejendomshandleren drev gården et par år, og solgte den til Egon Pedersen.

Den var ude af drift og forsømt, men Egon og Grethe tog fat og fik den i gang igen. De drev et mønsterværdigt familiebrug. Egon døde i tresårsalderen, hvorefter sønnen Leif og svigerdatteren Doris overtog den. De driver den videre i samme spor med kvægavl.

I 1994 ansøgte beboerne Midtdjurs kommune om at få ændret et par vejnavne. Navne som »Krogen« og »Møllebakken« var efter beboernes viden gamle stednavne, så dem så de gerne oprettet igen.

Kommunen gav tilladelse til ændringen, og derfor har vi disse vejnavne i dag.

Perstrup Borgerforening blev stiftet i 1945. Pederstrup Indkøbsforening stiftet 1903.

Har læserne lyst til at se, hvem der boede i Perstrup i 1909, kan man studere en indsamlingsliste vedr. Anders Jensen og hustrus sølvbryllup. Her er noteret over 60 givere. Listen findes på Lokalarkivet i Nimtofte.

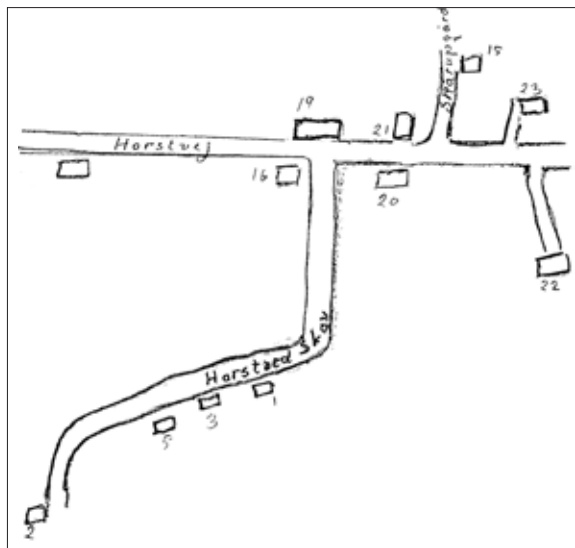
Fra samme år har vi også en vandsynsprotokol, hvor vi kan se, at der er afholdt syn af et vandløb, der begyndte ved karetmager Niels Hansens ejendom på Perstrup Mark.

De implicerede lodsejere er Peter Schjødt Hansen, Peter Madsen, Jens Peter Madsen, Anton Hansen, Hans Kjeldsen, Marius Tolstrup, Niels Hansen, Anton S. Friis.

Vandsynsmændene var lærer J. Jakobsen, Nøddager og gdr. Rasmus Jacobsen, Kjeldstrup.

Fra Pederstrup kan man vælge to veje for at komme til Horstved. Foretrækker man asfalt skal man køre ad Kukkebækvej forbi forsamlingshuset og følge skiltene til Horstved, men man kan tage en genvej ved at benytte Hvidhøj, som er en rimelig markvej. Kort efter byen deler vejen sig. Her skal man holde til venstre. Når man når Skaarupvej, skal man til venstre, og så går det nedad mod Horstved.

Horstved

Skitse over Hortstved, tegnet af Knud Bødker.

I 1441 staves byens navn Horsthwet, og i 1800-tallet Horsavit.

Ved folketællinger i 1845-1860 var der 4 gårde og 1 hus og 1 gård ude på marken (Jens Rønde). Der var 46 indbyggere fordelt på 6 familier. Gårdene ligger stadig tæt samlet omkring vejen. Det er store bygninger, så jorden må være god her på egnen.

Og hvem har boet her?

Skårupgårdvej 15: Gården udstykkes i 1920'erne fra Niels Friises gård i Horstved. Den over-

tages af Kirstine og Peter Møller Hansen. I 1969 sælger de til Viktor Thorup Bilde. 2006: Birthe Dalby og Finn Hansen.

Horstvedvej 14: Dragshøj er bygget i 1937, også udstykket fra Niels Friises gård. Oda og Peter Friis overtager den i 1938. Den sælges senere til Svend Åge Svendsen. 2006: Dorthe Nørring. Horstvedvej 16: Huset er bygget ca. 1945 af Niels Friis. Da han dør i 1958 ejes det blandt andre af Jens Rytter. I 1972 køber Tove og Ove Laursen huset.

Horstvedvej 19.: Horstvedgård har været i slægtens eje siden 1747. I 1945 overtager Carl Henrik Friis den efter faderen Niels Friis. 2006: Henriette og Johnny Konrad.

*Bertel Jørgen
Jensen Rønde
og Bolette
Rasmussen.*

Horstvedvej 20: Bøgelund. Stuehuset er opført i 1834. Ejere: Bonde Pedersen, Kristian Laursen, som i 1925 sælger til Anders Nielsen Sørensen. I 1932 køber Viktor Bilde den, derefter sønnen Ib Bilde. Derefter købes den af Laursen, som også havde Drammelstrupgården. 2006: Zacho.

Horstvedvej 21: Stuehus opført i 1857. Ejere: N. Jensen. I 1918 køber Rasmus Olsen Laursen den. Sælger til sønnen Johannes Laursen i 1951. Han dør i 1963 og den overtages af broderen Kristian Laursen. Den forpagtes først ud, men siden flytter Kristian og Grethe ind. 2006: Jette Christensen og Henrik Laursen.

Horstvedvej 22: Røndesminde har været i slægtens eje i flere generationer siden 1848. Bertel Rønde overlader den i 1932 til sønnen Knud Jensen Rønde. Senere ejere: Jenny og Erik Gerlach, Knud Gerlach, Leon Gerlach.

Horstvedvej 23: Ejers af Inger og Gunner Madsen Pedersen. Derefter Søren Pedersen. I 2006: Inger Pedersen.

Horstved Skov 1: Peder Madsen Pedersen. I 2006: Louise Mygind og Finn Konrad.

Horstved Skov 3: Tilhørte Knud Rønde.

Horstved Skov 5: Signe Marie og Karl Thomsen. I 2006: Hans Grosen.

Stabrand-Horstved-området har i middelalderen været dækket af store skove. Men gen-

nem tiden er de blevet fældet, idet man skulle bruge træ til brænde og til husbyggeri. Ligeledes har man hugget skoven ned for at kunne inddrage yderligere landbrugsjord. Under større krige har man også hugget træerne om for at kunne benytte dem til bygning af bl.a. krigsskibe.

I en beskrivelse fra præsten i Feldballe-Nøddager sogn i perioden 1847-60 kan der læses, at der har været store skovområder. Under krigen omkring 1644 fældedes masser af træer. I »Lille Skov« således 59 bøge. I »Skovshoved« (sandsynligvis Horstved og Stabrand skove i forening) fældedes 359 bøge.

Når man kører ad vejen fra Mårup mod Tirstrup kan man – som mange gør – svinge til højre ind til lufthavnen for at rejse ud og gå på opdagelse. Men – man kan også svinge til venstre og gå på opdagelse!

Man opdager næppe den lille landsby, fordi man på omkørselsvejen søger efter indkørslen til lufthavnen, som i dag præger området.

Men man kan altså også lege turist på den venstre side af vejen. Og det gjorde vi en dejlig oktoberdag i 2006. Det var året med det lune efterår.

Inde bag omfartsvejen ligger der mange seværdigheder og venter på at blive opdaget i den lille by Stabrand og dens nærmeste omegn.

På opdagelse i Horstved og Stabrand

Vi møder Tove og Esben Thomsen, som vil være vore lokalkendte guider – Esben er født og opvokset i Horstved Skov og Stabrand i 1940'erne og 50'erne.

Esben kan fortælle, hvem der havde boet i de forskellige huse og gårde, og i mange tilfælde også hvem der bor her i dag. Han kan vise, hvor der havde været skov, som i dag er fældet, og hvor jorden nu er opdyrket.

Efter at have set på Horstved, drejer vi ned ad vejen mod Horstved Skov, og kommer nu ned på det mere flade område: hedesletten som blev dannet, da der under sidste istid vælte-

de enorme mængder smeltevand ud fra isranden, som lå ved Rønde. Hvor vejen svinger til højre begynder skoven. Her har der tidligere været en vej til venstre, kaldet Skyttebakken. Den fortsatte over markerne til Tirstrup. Det var den, man benyttede i 1950'erne.

I Horstved Skov ligger tre huse på stribe. I det første boede Peder Madsen Pedersen. I det næste boede Knud Rønde og det sidste tilhørte Karl og Signe Kathrine Thomsen (Esbens forældre). Mellem de to første huse går en vej ind i skoven. Og den er værd at følge, for inde i en lysning finder man en talerstol fremstil-

*Talerstolen
og mindestenen
i Horstved Skov.*

let af kampesten. Underligt at møde et stykke bøge- og egeskov på denne egn, hvor det normale er nåleskov.

Under en enorm rododendron gemmer sig en mindesten for Stabrandslægtens grundlægger Christopher Sørensen. Talerstol og mindesten er opsat af Peder Madsen Pedersen, som også har indhugget teksterne på stenene.

Vi står på den tidligere plads, hvor der afholdtes grundlovsmøder. Her har stået et bøgetræ, som fik navnet Grundlovsbøgen. Da den måtte opgive ævret i 1950, anslog man dens alder til omkring 200 år.

Grundlovsbøgen

Gdr. P. Bonde, »Bøgelund« i Horstved, ejede en del af Horstved Skov og indbød til grundlovsmøder inde ved den store bøg.

Gennem en lang årrække samlede disse møder mange mennesker. Det fortælles, at man kunne tælle op til 50 hestekøretøjer. I 1927 overtog Peder Madsen Pedersen skoven og fortsatte traditionen med grundlovsmøderne. Talerstolen var i mange år sømmet til den store bøg på pladsen, men i 1933 rejste han en talerstol af kampesten.

På forsiden har han indhugget flg.:

*N.F.S.Grundtvig
vies dette minde i dyb tak for
hans store indsats i
dansk åndsliv.*

Rejst i feståret 1933.

*Hvad solskin er for det sorte muld
er sand oplysning for muldets frænde.
Langt mere værd end det røde guld
det er sin Gud og sig selv at kende.*

Omkring 1950 gik den 200 år gamle bøg ud, men møderne fortsatte et stykke tid endnu. Grundlovspladsen blev i 1930'erne også benyttet af Stabrand Ungdomsforening. I kort afstand fra pladsen opførte P. Madsen Pedersen sit stenhus og kaldte det »Flintholm«. I 1955 indviedes en sten på pladsen, også tilhugget af Pedersen. Den er mindesten for slægten.

*P. Madsen
Pedersen.*

Vi vandrer til venstre videre ind i skoven, og kort efter møder vi fremmedartede træer: amerikanske douglas-gran og nogle – i dansk natur helt ukendte – meget høje træer med en diameter på over en meter. Træerne er plantet af Peder Madsen Pedersen, som var skovinteresseret og udgav undervisningsmateriale for skovfolk. Herinde møder vi også hans stenhus, »Flint-

holm«, som blev opført i 1930'erne, og som i dag er i stærkt forfald. Men her har altså ligget et fritidshus beklædt med markens runde sten. Omkring huset var en inddiget have med en lille sø, hvorigennem der løb en lille bæk. Lukker man øjnene halvt i, kan man godt forestille sig, at her har været en idyllisk plet, før skoven lukkede sig omkring - og over huset.

Flintholm i 2006.

Vi fortsætter vor tur ad vejen ned mod luft-havnen forbi Esbens fødehjem i nr. 5. Lige før vi kommer til omfartsvejen, er der et stykke mur til højre for vejen. Her var tidligere et lille vandløb, som af ukendte årsager havde fået navnet »Kielerkanalen«. Fra gammel tid har der været en træbrønd, som vakte arkæologernes interesse, og bl.a. professor Glob fra Århus har gravet her. Vandløbet er for længst blevet rørlagt.

Vi følger Stabrandvej til venstre og får forevist området lige over for vejen op til nr. 57 og 59. Her lå en gård, som blev jævnet af tyskerne. Her fra gik der en sandet vej tværs over dét, der i dag er landingsbane. Den endte ovre ved Århus-Grenå landevejen. Her havde tyskerne bygget et hospital, som blev kaldt »Sys«, og her lå også deres kirkegård.

Vi vender og kører retur mod Stabrand. I den første gård på højre hånd i byen havde tyskerne indrettet brandstation. Vi svinger ind i byen

for at lede efter pladsen, hvor der engang lå en kirke. Med lidt besvær finder vi frem til mindestenen, som fortæller, at det er her, kirken har ligget.

Vi kører om i den bagerste del af byen, hvor gadekæret lå. Det yderste hus bag gadekæret blev af tyskerne bygget som aflusningsstation til de mange flygtninge, som ankom til området.

Midt i byen, på den nuværende legeplads, lå det tidligere forsamlingshus. På det åbne areal, hvor indkørselsvejen til byen i dag ligger, var der tidligere fodbold- og håndboldbane.

Lige over for byen, inden for hegnet til flyvepladsen, havde tyskerne deres kaserne. Her kunne børnene i Stabrand flere år efter krigen grave bl.a. gasmasker op af jorden.

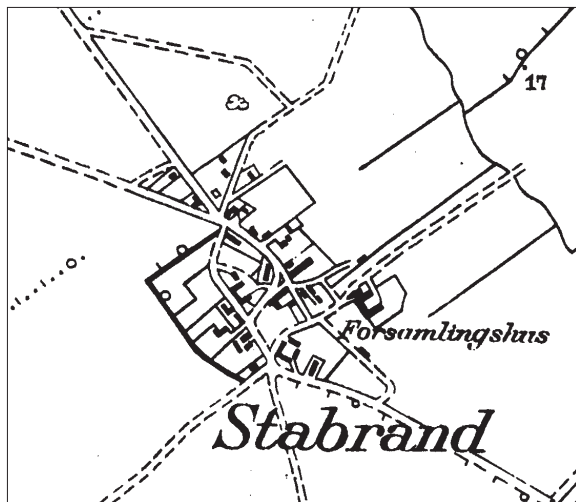
Midt i byen står genforeningsstenen. Den havde tidligere sin plads i Genforeningsskoven, som lå inde på den nuværende flyveplads i retning mod Hvalskov, hvortil der gik en vej direkte fra Stabrand.

Stabrand

I 1387 betegnes byen som Staabrund og i 1416 som Stabrun.

Ifølge stednavneforskere skulle navnet hentyde til, at byen er bygget på ryddet land. Man må have afbrændt skoven og derefter bygget de første huse.

I midten af 1800-tallet bestod Stabrand af 9 gårde, 9 huse med jord og 5 jordløse huse. Der var 249 beboere fordelt på 58 familier.

Forsamlingshuset blev opført i 1896 på gadejord midt i byen. Huset var gennem årene samlingssted for diverse private og årtidsbestemte fester, ungdomsforening, idrætsforening, søndagsskole, missionsmøder, foredrag og gym-

Stabrand forsamlingshus.

nastik. Da tyskerne beslaglagde det, byggede de det dobbelt så stort og indrettede biograf og festsal.

I 1970'erne trængte det til en gennemgribende istandsættelse, men da det ville blive meget kostbart, opgav man og lod bygningen forfalde. Tømrer Henning Jensen købte den i 1979 og benyttede den til lagerbygning. I 1981 køber Midtdjurs kommune huset og river det ned.

Stabrand kirke

Stabrand har i tidernes morgen været et selvstændigt kirkesogn. Gennem byen førte to veje, og mellem disse lå kirken. Den må være bygget omkring år 1100. Bygningen er nedrevet omkring 1640-1650, men mange år senere blev der stadig foretaget begravelser på kirkegården. Den benyttes i hvert fald frem til 1751.

Kirkeområdet blev senere udlagt som gadejord, hvor både smedien og en gård blev bygget. Udgravninger i 1915 viste, at kirken havde været 27 alen lang og 17 alen bred, var opført af rå kampesten og bestod af skib og kor med lige gavle, tårn i vest og våbenhus i syd.

Fra en præstebeskrivelse fra o. 1860 kan man læse, at der er »jevnlgt opgravet Menneskeben og Hovedskaller, saa det tydeligt nok er en Kirkegaard, ogsaa findes der endnu Murgur i Bunden«.

Ifølge en indberetning fra 1743 skulle kirken før reformationen være blevet brudt ned, fordi to unge havde begået utugt i kirken. Men mon ikke årsagen til nedbrydningen nærmere har været sparetider? I hvert fald har man i Århus Stift i 1552 bedt om en undersøgelse over, hvilke kirker, der kunne undværes, og Stabrand kirke kan have været én af dem.

Forskellige dele fra kirken er blevet anvendt andre steder. En del af stenene er blevet benyttet ved bygning af en bro ved Møllerup Gods, andre er fundet indmurede i mange af gårdene i den sydlige del af Nødager sogn. Måske som et minde om den kirke, de gerne ville have beholdt.

Om døbefonden fortælles det, at den skulle være kommet til Møllerup og herfra til »Gjelgård« i Søllerød sogn, hvor den skulle være brugt som blomsterkumme. I 1936 er den blevet foræret til Søllerød kirke.

I 1961 rejste Peder Madsen Pedersen en mindesten på pladsen, hvor kirken skal have ligget. Indskriften lyder: »Her lå Stabrand kirke 1100 til 1650. Til fædres minde 1961«. På stenen er der et omrids af kirken, som man mener, den har set ud. Stenen kan stadig ses i centrum af Stabrand.

Genforeningsstenen blev rejst i 1920 på en genoprettet gravhøj sydvest for Stabrand. Peder Madsen Pedersen tilhuggede stenen og plantede et ret stort anlæg omkring den. Her holdt man i mange år møde den 15. juni. Ligeledes var området mødested for Stabrand Ungdomsforenings sommer-aktiviteter. Da genforeningslundens lå inde på det store flyvepladsareal, ønskede man at få stenen flyttet til et andet område, og i 1955 placeres den inde i Stabrand, hvor den stadig står.

*Kirkestenen.
Teksten lyder:
Her lå Stabrand
Kirke 1100-1650.
Til Fædres Minde
1961.*

I lunden havde P.M.Pedersen også opstillet en mindesten for redaktørparret J.Jessen og hustru fra Sønderjylland. Denne sten blev også flyttet, først til vejen mellem Stabrand og Tirstrup, hvor Horstved-vejen munder ud. Den er siden flyttet længere mod Tirstrup på sydsiden af vejen ind mod flyvepladsens hegn.

Forretninger

Stabrandvej 8: Brugsen. Lærer M. Rasmussen, Krarup, tog initiativ til at starte en brugsforening. Et udvalg nedsattes, og efter at have fundet en byggegrund opførtes Brugsen i 1915. Den første uddeler var Chr. Pedersen, Attrup. Ved starten var der 50 medlemmer, og gennem årene voksede medlemstallet støt til over 100.

Efter Pedersens død i 1939 fortsatte hans enke, Sofie, sammen med en nevø, Jens O. Thyge-

Stabrand Brugs 1910.

Stabrand Brugs 1920.

sen, frem til 1946, hvor Sinne og Robert Guldholt blev ansat. Da tyskerne i 1944 forlangte Brugsen ryddet i løbet af 24 timer, flyttede man til den gamle købmandsgård i Mårup, og her fortsatte man frem til 1947, hvor bygningen kunne købes tilbage. Tyskerne benyttede først bygningen til depot, men senere blev der indrettet kirkesal for de mange katolske flygtninge, som kom til egnen.

Sinne Guldholt fortæller om den første tid som nye uddelere: »Brugsen var midlertidig blevet indrettet i en nedlagt købmandsbutik i Mårup, og bestyrelsen havde lejet to stuer til os på en nabogård. Madlavningen foregik på en primus i bagbutikken. Senere rykkede vi ind i lejligheden, som lå over butikken. Her var både stue, soveværelse og køkken. Vand skulle vi hente fra en brønd i gården, rundt om huset, og op ad trappen. Det kunne nok gå, værre var det, at der ikke var afløb i køkkenet, så det snav-

sede vand skulle bæres samme vej ned igen. I butikken var alt gammelt, således blev f.eks. kaffemøllen trukket med håndkraft.

Den 1. juli 1947 kunne vi flytte både butik og privat indbo tilbage til Brugsen i Stabrand. Vi var nogle af de første, der kom tilbage til Stabrand, og det var ikke et opmuntrende syn. Alle vegne stod de tomme huse, i gården løb rotter og mus omkring os. Inden efteråret var de fleste kommet hjem igen, og der blev et landsbysammenhold, man vist skal lede længe efter for at finde magen til.

I 1952 får vi indlagt vand. I 1955 indrettes badeværelse med kloset, håndvask og siddebadekar. I 1958 købes kasseapparat. I 1960 får Brugsen regnemaskine.»

Stabrand Brugs nedlægges i 1984.

*Brugsuddeler
Guldholdt i 1984.*

Købmandsforretningen...

– og Bent Odgård

Stabrandvej 18: Købmandsbutik startet i 1898 af Jens Sørensen, fra 1930'erne Viktor Bach. Han havde også frisørsalon i køkkenet om aftenen og om søndagen. 1944-47 tyskerne, 1947-60 Arne Hågensen, 1960-2005 Bent Odgård.

Og hvem har boet her?

Smeden Peter R. Pedersen havde smedie midt i byen frem til 1944. Hans hustru Mathilde gik ud som kokekone. Efter besættelsen har der ikke været smedie i byen. Smedien blev ombygget til garage, hvor Holger Rasmussen havde vognmandsforretning frem til 1974.

Byen har haft egen vejmand ved navn Østergård. Græsset i vejkanterne tilhørte ham, så han benyttede dem som græsningsareal for et par tøjrede geder.

En mand ved navn Christoffer havde et lille gartneri, og avlen herfra kørte han rundt med på en lille trækvogn.

Niels Peder Væver var biavler og spillemand og leverede fodtøj til reparation hos skomageren i Nødager.

I 1965 åbner Agnes Sørensen et lille mælkeudsalg.

Stabrandvej 16: Gården ejedes af Mads Peter Madsen. Han døde i 1947 og datteren Kirstine Madsen overtog den. Senere har Leif Nielsen maskinstation.

Stabrandvej. 20: Ejendommen af Thomas Jensen, Jens Kristensen, Tage Jensen som også ejer Stabrandvej nr. 13a. Jorden er opslugt af flyvepladsen.

Stabrandvej 27: Frem til 1944 havde Otto Steen

Olesen tømrer- og snedkerforretning. Fra 1947 var der mælkeudsalg.

Stabrandvej 29: Gården ejedes frem til 1944 af Søren Sørensen. Jorden blev efter besættelsen tildelt de øvrige gårde.

Stabrandvej 33: 1886-1905: Søren Madsen, 1905-1915: hans enke, 1915-1944: brdr. Peter og Søren Pedersen, 1944-1947: tyskerne, 1947-?: snedker Henning Jensen.

Stabrandvej 39: På dette sted, som Peder Madsen Pedersen kaldte »Kroven«, boede murermester Jens Christian Nielsen og hans hustru Bolette. Han blev populært kaldt Kristian Skomager. Navnet kom fra hans far, der var skomager. Han fik næringsbrev i 1895 med ret til at drive murernæring og nedsatte sig derefter

Bolette og Jens Chr. Nielsen.

i Stabrand, hvor han virkede indtil sin død i 1931. I den tid opførte han de fleste bygninger i og omkring Stabrand. Ved forenede anstrengelser opdroges her en børneflokk, som forældrene med stolthed kunne glæde sig over på deres gamle dage. De fik 10 børn, hvoraf to døde som små.

I 1956-57 var Knud Jensen soldat på Flyvestation Tirstrup, og han fortæller: »Da boede Marie og Karl »Brok« Jensen i huset. I mange år havde de privat pension for de 8-10 soldater, der var på pladsen, og som var under kommando af ritmester Madelung. Vi fik fuld pension med morgen-, middags- og aftensmad. Det var som et hjem for os, og vi kom der også tit uden for spisetiderne. Det slutte-

*Ritmester
Aksel Madelung.*

de i efteråret 1957. Da blev antallet af soldater forøget kraftigt, og der blev oprettet kantine i kasernebygningen.«

Stabrandvej 47: Enghavegård. Frem til 1900: Rasmus Rasmussen, købmand Ludvig Lind, Niels P. Nielsen, 1912-1939: Rasmus Rasmussen, 1939- ??: Sigvard Rasmussen

Stabrandvej 49: Lykkegården. Otto Sørensen ejede den frem til 1944, 1944-1947: tyskerne, fra 1947: Kristian Thomsen.

Øst-syd-øst for Stabrand ved vejen til Horstved lå bebyggelsen Tolstrup fra o. 1688. Her er man stødt på grundsten og brolægninger. Bebyggelsen brændte i 1784 og blev ikke genopbygget.

En folkevisе fortæller om en herremand fra Tolstrup. Sagnet er knyttet til Nødager kirke og »Hunden og Haren«.

Stabrand afholdsforening

I slutningen af 1800-tallet var drikkeriet temmelig udbredt. Mange drak dengang 1-2 potter brændevin om dagen. Det gik ud over både familieliv og helbred.

En dag sad nogle af byens mænd og diskuterede emnet og blev enige om, at de nok ikke burde drikke så mange kaffepuncher.

En af dem mente, at han da godt kunne lade

være med det. Det troede de andre ikke på, men han tilbød dem et væddemål, og de gik med. De holdt alle løftet i et helt år.

Resultatet af dette blev stiftelsen i 1899 af Stabrand Afholdsforening, som straks fik tag i befolkningen. De fleste unge blev dengang indmeldt i foreningen, når de blev konfirmeret, og unge, som ikke ville være med, blev holdt uden for kammeratskabet.

Foreningens første formand var lærer Nøttrup i Boeslum. Der blev arrangeret julefester, sommerudflugter og af og til en danseaften.

Tilslutningen til foreningen blev med årene mindre, og omkring første verdenskrig sygnede den hen.

Forestil dig...

Denne lille landsby med rødder langt tilbage i tiden har været udsat for noget af det værste, man kan udsætte mennesker for: at blive tvangsflyttet!

Når vi i dag ser TV-billeder fra verdens urocentre, hvor krig og ufred medfører ufattelige lidelser for civilbefolkningen, så tænker vi nok ikke så meget over det. Vi registrerer det – og så går hverdagen videre. Det er så fjernt – og vi har desværre set det så ofte.

Men nogle af de handlinger vi ser på TV, har været aktuelle i Stabrand.

Her er man blevet tvangsfjernet fra hjemme-

ne. Her har været fremmede soldater. Her har været krigsfanger og invasion af fremmede arbejdere.

Forestil dig, at du i morgen tidlig bliver vækket af en hamren på døren. Uden for står soldater, som ikke taler dansk. En medbragt tolk kan fortælle dig, at du og din familie skal forlade huset i løbet af 24 timer!

Hvad tager man med? Hvor finder man ophold? Hvornår kan vi komme tilbage?

Mange spørgsmål må gå gennem hovedet på de stakkels mennesker, som får en sådan besked.

Forestil dig, at over skolen hænger et andet lands flag.

Forestil dig, at dit hjem bliver ombygget, vægge væltes, og der bygges til. I din have graves der skyttegrave og kanonstillinger.

Forestil dig, at du bliver standset af de fremmede soldater ved byens indfaldsveje for at blive kontrolleret i din egen by!

Forestil dig, at du efter tre år i »landflygtighed« kan vende tilbage til dit hjem, som i mange tilfælde er ødelagt og skal opbygges igen, eller at dit hjem er jævnet med jorden.

Alt dette har beboerne i Stabrand og nærmeste omegn været udsat for. Vi kan forsøge at forestille os, hvordan det må have været, men som en af beboerne siger: »Kun hvis man selv har prøvet det, ved man, hvad det betyder at måtte tvinges til at forlade sit hus og hjem«.

2. verdenskrig

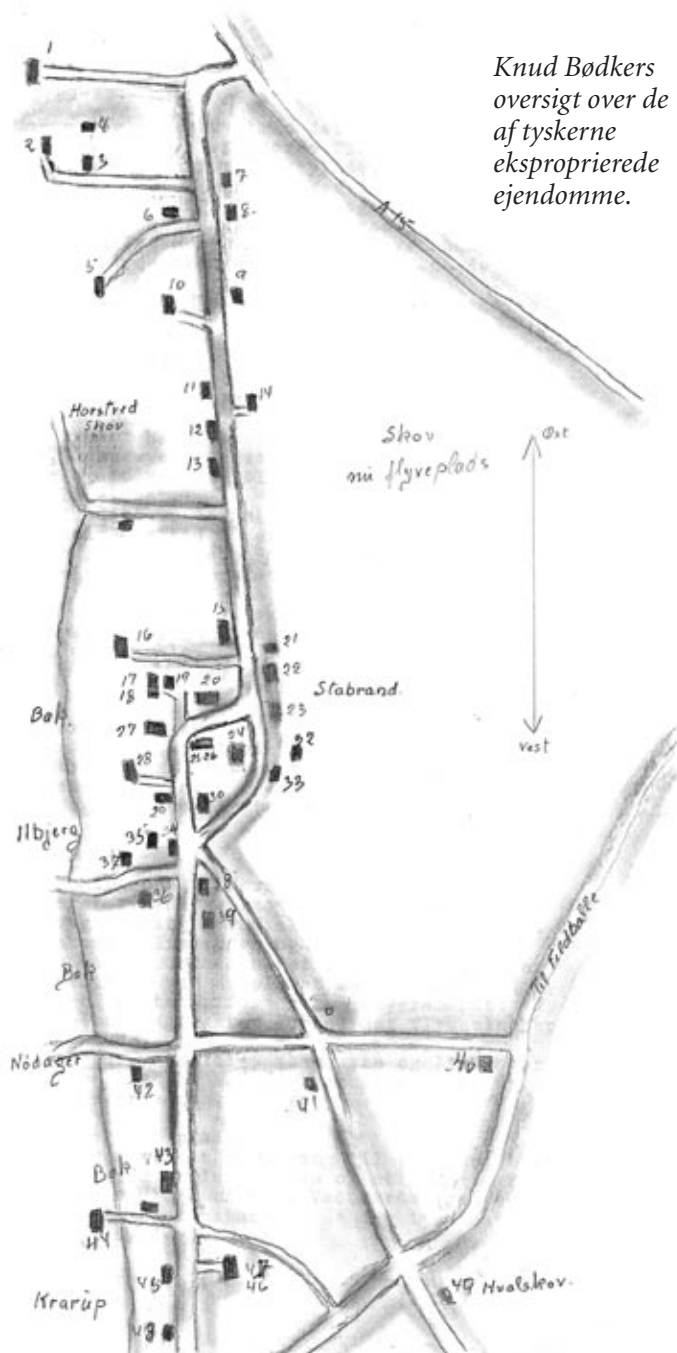
I Stabrand mærkede man i krigens første år ikke meget til krigen, men i 1943 observerede man et fotofly, som flere gange fløj hen over egnen.

Tyskerne havde fundet ud af, at den flade hedeslette ved Stabrand ville være egnet til anlæg af en flyveplads. I begyndelsen af 1944 begyndte de derfor at måle op og hugge skoven om, hvor man skulle have startbanerne.

Der blev ansat hundredvis af danske arbejdere, som skulle skove og senere anlægge flyvepladsen. Danmarks Nationalbank blev tvunget til at finansiere udgifterne.

Omkring 50 lodsejere fik besked på, at de skulle evakueres senest den 15. marts, så de havde omkring 14 dage til at finde en anden bopæl, men allerede i februar havde Stabrand Brugs og Krarup skole fået ordre på at rykke ud med 1 døgn varsel. Der ville blive udbetalt en erstatning, som var aftalt mellem amtet og tyskerne. Den tyske kommandant oberstløjtnant Eckebrecht flyttede ind i Krarup skole, og det tyske hagekorsflag hejstes over hovedkvarteret.

Oberstløjtnanten bliver forflyttet i slutningen af 1944, og afløseren er major

Navnene på dem der måtte flytte 15 marts 1944.
ved tyskernes ekspropriation.

-
- 1 = Richard Sørensen, Tronhjemsgård.
 - 2 = Hedvig - Niels Støhr, Marielund.
 - 3 = Agnes - Peter Holst, Stabrand mk.
 - 4 = Secher Sørensen, Stabrand mk.
 - 5 = Gerda - August Aude, Stabrand mk.
 - 6 = Petra - Sofus Pedersen, Bødkergården.
 - 7 = Anna - Helmer Aude, Stabrand mk.
 - 8 = Margrethe og Alfred Torp Jensen, Stabrand mk.
 - 9 = Severine - Marius Pedersen, Stabrand mk.
 - 10 = Stejner Pedersen- Marie Thuesen, Stabrand mk.
 - 11 = Ester - Alfred Madsen, Stabrand mk.
 - 12 = Karen - Rasmus M. Rasmussen, Stabrand mk.
 - 13 = Marie - Peter Madsen Pedersen, Stabrand mk.
 - 14 = Marinus Rasmussen, Stabrand mk.
 - 15 = Ida - Otto Sørensen, Stabrand.
 - 16 = Elly - Sigvard Rasmussen, Stabrand.
 - 17 = Marie - Karl Jensen, Vognmand Stabrand.
 - 18 = Mary - Åge Jørgensen, Stabrand.
 - 19 = Pedersen, Stabrand.
 - 20 = Forsamlingshuset, Stabrand.
 - 21 = Ane M.Sørensen, Stabrand.
 - 22 = Jens - Christensen, Stabrand
 - 23 = Lilly - Viktor Bach, Købmand, Stabrand.
 - 24 = Sine - Kirstine - Mads Peter Madsen, Stabrand
 - 25 = Ellen - Kristen Obsen, Stabrand.
 - 26 = Fru Kirstine Jakobsen, Stabrand.
 - 27 = Maja - Søren - Peter E.Pedersen, Stabrand.
 - 28 = Olivia - Søren Sørensen, Stabrand.
 - 29 = Julie - Holger - Anna - Otto Steen Olesen, Tømrer
 - 30 = Peter R Pedersen, Smed Stabrand.
 - 32 = Mary - Karl Danielsen, Stabrand
 - 33 = Niels Peter Nielsen, Væver.
 - 34 = Frk. Alma Nielsen.
 - 35 = Juline - Anton Nielsen, Stabrand.
 - 36 = Kejser, Stabrand.
 - 37 = Karoline Rønde, sygeplejerske.
 - 38 = Sofie Pedersen - J.O.Thygesen, Brugsen.
 - 39 = Ingrid - Niels Nielsen, Stabrand.
 - 40 = Anna - Martin Larsen, Hvalskov.
 - 41 = Jens Agner Rasmussen, Gladhuset, Hvalskov
 - 42 = Augusta - Karl Jakobsen, Hellesvad.
 - 43 = Dagny - Jørgen Frederiksen, Stormgård, Krarup.
 - 44 = Anna - Jens Udsen, Ilbjerggård.
 - 45 = Ruth - Åge Sørensen, Krarup.
 - 46 = Manna - Thorvald Hansen, Lærerinde Krarup.
 - 47 = Tomine - S. Ibsen Poulsen, Lærer Krarup.
 - 48 = Else - Stejner Nielsen, Krarup.
 - 49 = Ida - Niels Thomsen, Hvalskov.
- Desuden flere på den anden side flyvepladsen.

Müller, som er kommandant frem til kapitulationen i maj 1945. Han er bange for, at skolen er for sårbar, hvis der kommer krigshandlinger i området, så han opretter sit hovedkvarter på en gård i Stabrand. Her fandt overgivelsen til englænderne sted i maj 1945.

Flyvepladsen skulle egentlig have været større. Anlægget skulle have strakt sig fra Mårup til Tirstrup, men det nåede man heldigvis ikke. Ligeledes var der planlagt en jernbane fra Gravlev til Feldballe-området, hvor den store hangar blev opført. Anlægget af banen var påbegyndt, men fredsslutningen standsede den videre udbygning. Hangaren ligger der endnu, her godt 60 år efter. Den må være bygget af gode materialer! Den 5. maj 1945 ankom der engelske soldater til Tirstrup. De overtog det tid-

ligere tyske hovedkvarter i Krarup skole, og tyskerne overgav sig uden modstand. Efter at de var afvæbnet, blev de sendt hjem til Tyskland. En mindre gruppe af soldaterne gik dog i engelsk tjeneste og fungerede som vagter omkring flyvepladsen.

Mange flygtninge fra Tyskland og nogle russiske krigsfanger var i krigens sidste år kommet til området. Omkring 5.500 flygtninge var ved krigens slutning fordelt i Stabrand, Tirstrup og Gråske (området syd-vest for Tirstrup by). De skulle egentlig have forladt Danmark lige efter krigsafslutningen, men på grund af tilstandene i Tyskland måtte de fortsat blive i Danmark. De blev dog flyttet til opsamlingslejre andre steder i landet.

Apropos krigen

En københavnsk boghandler havde dristet sig til at arrangere en lille udstilling af engelske lærebøger og ved siden af sat et papskilt med ordene »Lær engelsk i tide«. Udstillingen blev straks forbudt af tyskerne, og boghandleren fik ordre til at lave en udstilling af tyske bøger. Det gjorde han også, men ved siden af skrev han »Lær tysk, mens tid er«.

Kasernebygningen i Stabrand blev bygget af tyskerne under besættelsen. Senere blev den beboet af en dansk ritmester og 11 menige, som patruljerede området på cykel.

I 1947 forlader 660 flygtninge Stabrand, og lodsejerne får meddelelse fra Indenrigsministeriet om, at de tidligere ejere kunne tilbagekøbe deres ejendomme. Ejendommene var dog ikke lige til at flytte ind i, for tyskerne havde ombygget dem. Skillerum var revet ned og døre flyttet, og staldene var indrettet med værelser til soldaterne. For hver to værelser var der en skorsten. På en af gårdene var der således 22 skorstene.

Lufthavnen

I 1946 påbegyndes civil flytrafik. I september samme år starter SAS ruteflyvning. De første år var området ikke indhegnet, men i 1958 op-

sættes hegn omkring hele arealet. Den offentlige vej gennem pladsen nedlægges, og Karupvejen anlægges.

Lufthavnen som arbejdsplads

Fra 1. april 1959 og 39 år frem, heraf over 25 som formand (supervisor, som det hedder i dag) har Folmer Vinther været ansat i den civile lufthavn.

Vi har bedt ham fortælle løst og fast om det daglige arbejde fra dengang, det at flyve stadig var omgærdet med lidt mystik.

Da Folmer blev ansat, bestod personalet af stationschefen Anders Svendsen, en assistent, to elever og fire portører.

Der var tre daglige afgangene til København og i vinterhalvåret kun to afgangene.

Selvom der også kom et par mindre fly med aviser, havde man tid til andet end at passe flyene.

Portørerne skulle losse og laste flyene, og frem til 1973 også tanke dem. Mellem afgangene deltog de i alt forefaldende arbejde, såsom at holde lufthavnsområdet med fejning, græsslåning, flaghejsning, vinduespudsning i lufthavnsbygningen osv.

Pakningen af bagagen i flyets lastrum foregik ved håndkraft, og de mange års kravlen rundt med tunge kufferter har da også medført skader i ryg og skuldre.

I dag sendes bagagen via et rullebånd op i bugen af maskinen. Her er der også et rullebånd som bringer det frem i lastrummet, men det skal stadig stables ved håndkraft.

I den gamle lufthavn mødtes alle ansatte i frokoststuen, men fra 1973 indrettedes to stuer, således at portørerne var for sig, og SAS-personalet var for sig.

I den nye lufthavn ved Stabrandvej er der ansat 15-20 personer, og med det efterhånden store antal fly, der benytter Tirstrup, kan der være så travlt, at man ikke altid får tid til frokostpakken.

Og der var service i fordums tid!

Man kunne leje en garage for 4 kr. pr. døgn, og det benyttede flere rejsende sig af. Dengang kom forretningsfolk fra store dele af Jylland til Tirstrup. Karup og Billund fandtes ikke.

Når portørerne havde lidt tid til overs, vaskede de bilerne, så de var rene, når ejerne vendte hjem.

Hotelejer Sonja Mathiasen fra Hotel Randers rejste til København hver uge, og når hun fik udleveret en rengjort bil, faldt der et par kroner af i drikkepenge.

Ligeledes direktør Olufsen fra B&O i Struer. Han lukkede op for cigarkassen, så portørerne kunne forsyne sig.

Folmer kan også fortælle, at lufthavnen var en turistattraktion i de første mange år. Efterhånden som menigmand blev ejer af en bil,

Lufthavnsbygningen i 1946.

var det almindeligt, at man om søndagen stoppede familien ind i den og drog på tur i fædrelandet. Og for mange var lufthavnen et yndet udflugtsmål. Søndag eftermiddag valfartede folk til Tirstrup, så der var lange køer i restauranten.

Alle skulle ud og se, når den 2-motores Metropolitan med plads til 48-56 passagerer ankom fra København. Når den vendte og havde bagenden mod publikum, så fik motorerne godt med gas, og så var det med at holde på skørter og evt. hovedbeklædning.

Folmer kan fortælle mange historier fra årene i lufthavnen, både om kendte og ukendte, men lad os slutte med et par om de ukendte.

Flyet ankommer og medbringer en døddruk-

ken canadier. Så må portørerne i gang. Ind i flyet med en bærestol, som betjenes af to mand, op i stolen med passageren og balancegang ned

Ankomsthallen i 1946.

ad trappen. Canadieren læsses over i en gammel sofa i en af garagerne, og så kan politiet afhente ham der.

En anden passager har sin bil parkeret på den åbne p-plads. Han ankommer en mørk aften. Finder bilen, sætter sig ind og starter. Slipper koblingen – men intet sker. Bilen bevæger sig ikke. Efter flere forsøg findes årsagen. Mens han har været på rejse, har nogen klodset bilen op og er rendt med alle fire hjul.

Vejen fra Stabrand til Krarup er flad som en pandekage. Ude til højre kan man se en del af den gamle betonvej, som tyskerne anlagde.

I skoven oppe på venstre side af Sognevejen ligger en tyskerbunker, som det danske militær har benyttet. Flere steder i området, bl.a. ved Krarup skole, havde tyskerne antiluftskytskanoner placeret i en hesteskoformet jordvold og med nedgravede mandskabsrum.

Priser og lønforhold

I 1957 var flere indbyggere fra Sundby i Auning for at erhverve traktorkørekort. Lægeattesten kostede 20 kr. Nummerpladen til traktoren kostede 5 kr.

I begyndelsen af 1960'erne var timelønnen for en udlært elektriker 7,- kr. og mesterlønnen var på 10,- kr./time.

Krarp – skolebyen!

Vest for Stabrand ligger Ildbjerggård, som gennem tiden har solgt ud af sine jordlodder, når der skulle bygges nye huse i den vestlige del af Stabrand.

Stednavnet har været skrevet på forskellig vis: I 1485 Eylbergh, i 1610 Ilberigh og senere Iglebjerg.

Omkring år 1900 blev der fundet nedgravede sølvskeer i den gamle have ved Ildbjerggården. De er dateret o. 1644, hvor der var krig med Sverige. Den daværende ejer har sikkert ville skjule sine værdier, hvis de fremmede soldater kunne finde på at foretage plyndring.

Syd for Ildbjerg, på den anden side af Borum bæk/Mårup å, ligger Krarp, som i 1458 stavedes Krarp.

I Krarp har der ligget en lille junkergård, som

ejedes af godset Møllerup. Gården blev tildelt eventuelle arvinger, når der ved dødsfald på Møllerup skulle skiftes. Fra 1458 ved man, at »Inger, gift med ridder Holger Munk, og Anna, gift med væbner Anders Ebbesen, tildeles gods i Krarp, Kejlstrup og Stabrand«.

I 1850'erne var der 2 gårde og 2 husmænd med 21 beboere fordelt på 4 familier.

Krarp skole

Skoledistriktet omfattede Horstved, Stabrand, Ildbjerg, Krarp og Mårup. I 1858 »lagdes 3 beboere af Ebdrup sogn efter eget ønske dertil«. Det skyldtes, at Ebdrup skole var blevet nedlagt, og der var bygget en ny skole i Astrup. Forældrene i Frelling-området syntes, der var for langt at gå til Astrup.

I 1816 oprettes en biskole i Nødager sogn. Den placeres i Stabrand i et lejet lokale i Mads Pedersens gård, og lærer Christopher Pedersen ansættes. Hans løn er 100 rigsdaler om året, og så skulle han selv sørge for kost og logi. Han var her kun 1 år. Fra 1817 til 1818 var der ingen un-

1: Ildbjerggården,
2: Pogeskole,
3: Stormgården,
4: Krarp skole frem til 1936.

Krarup skole bygget i 1824.

dervisning. I 1818 ansættes Christoffer Pedersens bror, seminarist Søren Pedersen, kaldet »Stabrand«. Han var døbt i 1785, havde været soldat i 4 år og dimitterede fra Lyngby Seminarium 1818. Han bliver lærer i Stabrand og Mårup skoledistrikt og gifter sig med Karen Laursdatter fra Mårup.

Da der stadig mangler en skolebygning, lejer man sig ind hos Jens Nielsen i Mårup, hvor han underviser 39 børn. Senere flytter skolen atter til lejede lokaler i Stabrand frem til 1824.

Den første skole i Krarup blev indviet 1/11 1824. Skolen er »af Bindingsværk, har en nogenledes god Skolestue og bekvem Bolig for Læreren. Ved Skolen er et Udhus og et Tørvehus«. Skolen kostede 595 rigsdaler. Til skolen var der en jordlod på 6 tdr. land, som læreren dyrkede. Det udgjorde en del af hans løn. Grunden hvorpå skolen byggedes, ejedes af en forvalter Anders Hansen, Møllerup. Han havde allere-

de i 1822 erklæret at ville skænke den til skolebyggeri, og han kunne nu opfylde løftet. Søren Pedersen var lærer på skolen fra indvielsen i 1824. I 1828 klager beboerne over ham, idet han har hang til spiritus. Tilrettevisninger hjælper ikke, og han afsættes i 1833.

Lærere ved Krarup skole:

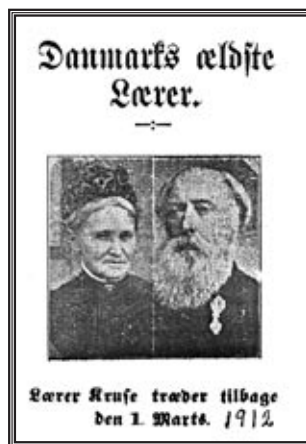
1833-1858: M. A. Møller.

1858-1863: Kristensen, som var farbror til den kendte landspolitiker I. C. Kristensen.

1863-1912: J. K. Kruse, som i 1872 fik oprettet en sygekasse for kommunen. Han var formand for den i 34 år uden selv at være medlem.

1912-1918: Marius Rasmussen (Lægård). Han var med til at oprette Stabrand Brugsforening. Han fortsætter som lærer ved Voldby skole.

1918-1920: Iver Schriver, som rejser til Vestjylland. I en kort periode vikarierer lærer Jensen, som senere ansættes i Ebdrup.

Lærer Kruse blev 75 år, før han stoppede sin lærergerning.

Lærer Ibsen.

1920-1953: Søren Ibsen Poulsen. Han oprettede en aftenskole, hvortil der ofte kom op til 30 unge mennesker fra hele sognet. Senere oprettede han Stabrand Ungdomsforening.

28/3 1936 indvies den nye skolebygning, som skal rumme både forskole og hovedskole. Prisen for skolebygningerne var beregnet til 35.000 kr., men den blev lidt dyrere, nemlig 42.000 kr.

Man gjorde meget ud af det dengang. Til stede ved indvielsen var ud over håndværkere og sogneråd med formand Peder Madsen Pedersen i spidsen også amtmænd Andersen, Randers, amtsprovst Exner, Hald, amtslæge Kirial, Randers, de to forhenværende sognerådsformænd Marinus Pedersen, Stabrand og Chr. Pedersen, Dortheasminde, Nødager, sognerådsformæn-

dene i Feldballe, Tirstrup og Kolind. Over 300 mennesker beværtedes med kaffe.

Under besættelsen rykkede tyskerne ind på skolen med et døgn varsel! Lærer Ibsen fik først en tom lejlighed i Egens og senere en i Nødager. Undervisningen for de børn, der var tilbage i forskole og hovedskole, blev henlagt til Mårup, hvor man lejede Martin Høghs storstue. Læreren cyklede så til Mårup hver dag. I februar 1947 tilbagekøber sognerådet skolen fra Indenrigsministeriet. Efter istandsættelse kan lærer Ibsen flytte ind igen, og undervisningen kan atter foregå i Krarup.

1953-1955 passes undervisningen af skiftende vikarer, bl.a. studenter, og det siges, at undervisningen var derefter.

1955-1959: Jens Arne Dybdal, som sammen med 5.-6.-7. klasserne flytter til Kolind Centralskole, da der i 1959 bliver indgået skoleforbund med Kolind kommune.

Skolen benyttes derefter som lejebolig for lærere ansat ved Kolind Centralskole frem til 1973. I førstelærerboligen bor et lærerpar, og lejligheden over klasselokalerne udlejes til en lærerinde/lærer. Bygningerne udlejes derefter til Randers kommune, som indretter efterbeholdningshjem for narkomaner. Da dette lejemål ophører, sælges skolen til privatbolig.

Klasselokalerne og kælderens indrettes i 1965 til hjemmeværnsgård. Flyvehjemmeværnets eskadrille 65 Tirstrup indretter sig med un-

dervisningslokale i det ene lokale og hyggerum i det andet. Der indrettes køkken, og i kælderen er der depoter og øvelsesrum med en stor sandkasse, hvor man kunne bygge landskaber og øve militærtaktik. Chefen for eskadrillen er materialforvalter K.W.Knudsen, Nødager.

Krarp forskole

I 1880 oprettes en pogenskole. Den blev bygget som nabo til Stormgården ved vejen ned til Ilbjerggården. Bygningen blev opført i bindingsværk og med stråtag. I 1906 overgår den til at være forskole. I 1936 nedlægges den, idet

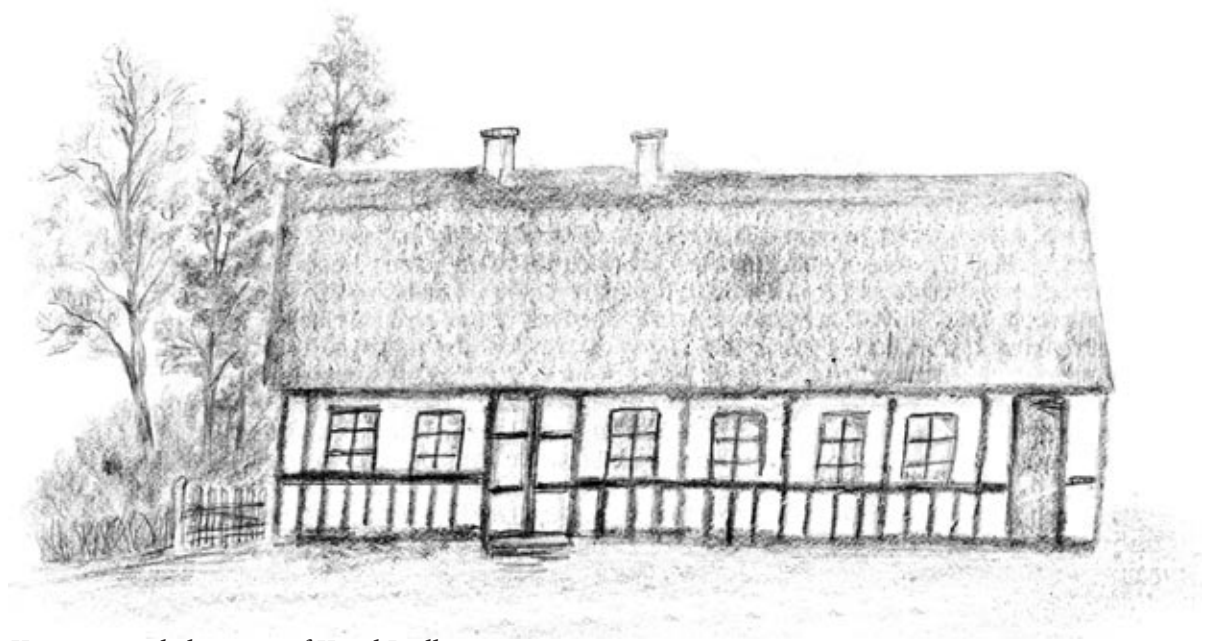
eleverne overflyttedes til den nybyggede Krarp skole. Bygningen får lov at stå ubeboet hen og forfalder efterhånden, og under besættelsen forsvinder resterne, da tyskerne benytter grunden til flyverskjul.

Lærere ved Krarp forskole:

1880-1897: frk. Mønsted.

1897-1934: frk. Kirstine Egsgård. Hun deltog i arbejdet i både hjælpekasse, værgeråd og menighedsråd.

1934-1944: frk. Manna Rasmussen (gift med gartner Thorvald Hansen). Hun flytter i 1936 med til den nye skole og fortsætter her, til tyskerne overtager bygningerne. Hun fortsætter

Krarp pogenskole tegnet af Knud Bødker.

Krarp skole.

derefter som lærer på Pederstrup skole. Både hun og hendes mand samlede børn til søndagsskole, og han var leder af KFUM-spejderne. 1947-1950: frk. Johanne Mosdal.

1950-1954 er der skiftende studenter, da det er vanskeligt at skaffe lærere på landet. I en kort periode ansættes fru Lysgård, men hun flytter til Nimtofte skole.

1954-1962: frk. Poula Knudsen.

Skolen nedlægges i 1962 og eleverne overflyttes til Kolind Centralskole.

Og hvem har boet her?

Stabrandvej 3: Bakholm var oprindeligt på 30 tdr. land. Frem til ca. 1920 ejedes den af Kirstine og Per Andersen. 1920-1930: Kristian Pedersen. 1930-1938: Anker Madsen. 1930-1944:

Stejner Nielsen. 1944-1947: Den tyske værnemagt. 1947-1954: Stejner Nielsen. Fra 1954 har der været skiftende ejere: Oluf Henriksen, Møller og Gay og Viktor Clemmensen, Emil Christensen, Ulfkjær, Maria Sweatecha, Vagn og Jytte Hansen som oprettede hestestutteri med 24 islandske heste.

Stabrandvej 5: Egely var oprindeligt på 18 tdr. land, men i 1947 frasælges 13. tdr. land til Stormgården. Frem til 1921 ejedes gården af Maren og Jens Mikkelsen. 1921-1934 af Jakobine og Niels Lassen. 1934-1940 af Ane Marie og Johannes Jensen. Fra 1944 til 1947 af den tyske værnemagt og den danske stat. 1947-1953 ejes den af Inger og Søren Frederiksen, som sælger til Emma og Anders Jensen.

Stabrandvej 7: Ildbjerggård: 1741: Peter Hansen. 1840'erne: Peder Laursen. 1849-1857: Rasmus Jensen. Gården er på 200 tdr. land og han sælger noget af jorden. Ilbjerg Mark er udstykket fra gården. 1857-1859: Niels Nielsen. Han mageskifter med Niels Christiansen Borup og en gård i Perstrup. 1868-1869: Erik Andersen. 1869-1893: Jens Nielsen Udsen. 1893-1940: Niels Jensen Udsen. 1940-1941: Lovise Udsen i uskiftet bo. 1941-1944: Jens M. Udsen. 1944-1947: Den tyske værnemagt. 1947: Jens M. Udsen.

I 1888 er der deklareret fredning på to rundhøje på gårdens jorder. Erstatningen udgjorde 20 kr. pr. stk.

Stabrandvej 9: Stormgården har fået sit navn efter en skomager Storm, som udover landbrug havde skomagerværksted.

1919 solgte Hans Peter Nielsen gården til Hauritz Frederiksen. Gården er da på 60 tdr. land. 1941 sælges den til Børge Jensen. I 1942 fortryder Hauritz Frederiksen og køber atter gården, som han straks overdrager til sønnen Jørgen Frederiksen. I 1944 overtager den tyske værnemagt gården. Jørgen Frederiksen tilbagekøber den af den danske stat i 1947, men da omfatter den kun 7 tdr. land. Han tilkøber senere 13 tdr. land. I 1954 mageskifter Jørgen Fr. med en ejendom i Kejlstrup tilhørende Martinus Hansen. Han er ungkarl, og da han dør i 1957, sælger arvingerne til montør Georg Knudsen, Krarup skole. Stejner Nielsen køber den i 1959 og sælger i 1966 til Asger Thrane, Mårup.

Til højre for vejen mellem Krarup og Mårup løber Mårup å, som fortsætter til Kolind, hvor den kan ses ved Byhallen.

Læg mærke til den gamle kampestensgård på venstre side af vejen, Elkær Gård.

Vi nærmer os nu Mårup. Byen var i tidligere tider centrum for områdets handel, idet man havde vadested over Mårup å. Det var her, hovedvejen fra Århus over Kalø til Grenå mødtes med hovedvejen fra Norddjursland, der gik videre mod Mols. Det var her, man afholdt de store markeder.

Her kom mange mennesker, så man havde forretninger, vandmølle og endog to vindmøller. I Mårup møder vi Emma Ehrenreich, som sammen med sin mand Per boede på Mårup Vandmølle fra 1948 - 2003, og hun videregiver den viden, hun har om Mårup.

Mårup

I 1398 hed den Morop, senere Maarup = Maars Torp. Fra en beskrivelse af Mårup fra omkring 1850 kan man læse:

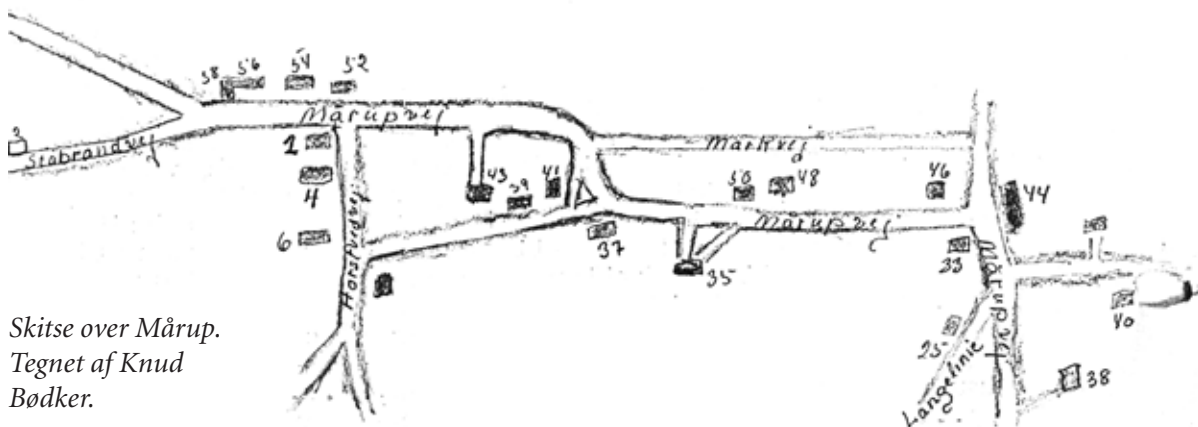
»Byens navn kan muligvis stamme fra junker Jens Maar, som skal have boet her.«

Ved folketællingen var der 207 personer fordelt på 45 familier. Byen har to gader, som dog for det meste kun er bebyggede på den ene side. Gårdene i denne by er med enkelte undtagelser mådelige, gamle og slet vedligeholdte. Byens mark endogså den ringeste i sognet som et hele betragtet. Lige uden for byen mod nord-vest ligger Mårup vandmølle. Endnu længere mod vest ved den gamle landevej mellem Århus og Grenå ligger en kro, som kaldes Mårupvad. Der var forhen god næring til dette sted af rejsende, men siden chausseen blev anlagt

over Tirstrup, er søgningen på den måde kun liden. Derimod har kromanden god fortjeneste af markederne, som holdes den anden onsdag i hver måned. Tæt ved Mårupvad kro ligger byens største gård, som kaldes Knudstrupgård« (formodentlig en gammel junkergård).

Markederne i Mårupvad samlede mange mennesker, og hændelser derfra er blevet forevigt i litteraturen.

I 1892 udsender lærer J. P. Christensen et digt, »Grisin«, som er skrevet på Sønderherreds dialekt. Det fortæller om en uheldig markedstur til Mårupvad. En ældre mand, Niels, havde på markedet købt en gris, der skulle opfodres til slagtning, og i en sæk bar han den på ryggen hjemad, fulgt af sin kone.

Skitse over Mårup.
Tegnet af Knud
Bødker.

Vejen fører over en kærstrækning med vand på begge sider af vejen. Mens de går dér, kører en vogn forbi i høj fart, og Niels glider og taber grisen i vandet. Efter hjemkomsten lægges den våde og forkomne gris i ægteparrets seng for at komme til hæfterne efter vandgangen. Men det hjælper intet. Grisen bliver ikke til noget, den forbliver utrivelig.

Og hvem har boet her?

Mårupvej 33: Thrane, R. Soelberg

Mårupvej 35: »Mårup Mølle«. 1734: Peder Molboe. 1809: Christen Christensen som i 1792 bli-

Uddrag
af digt.

»Grisin«

Fortælling i jydsk Mundart
(Sønderherred)

af

I. P. CHRISTENSEN

Med 20 Ill. af Niels Wiwel

A a r h u s

Jydsk Forlags Forretning

1892

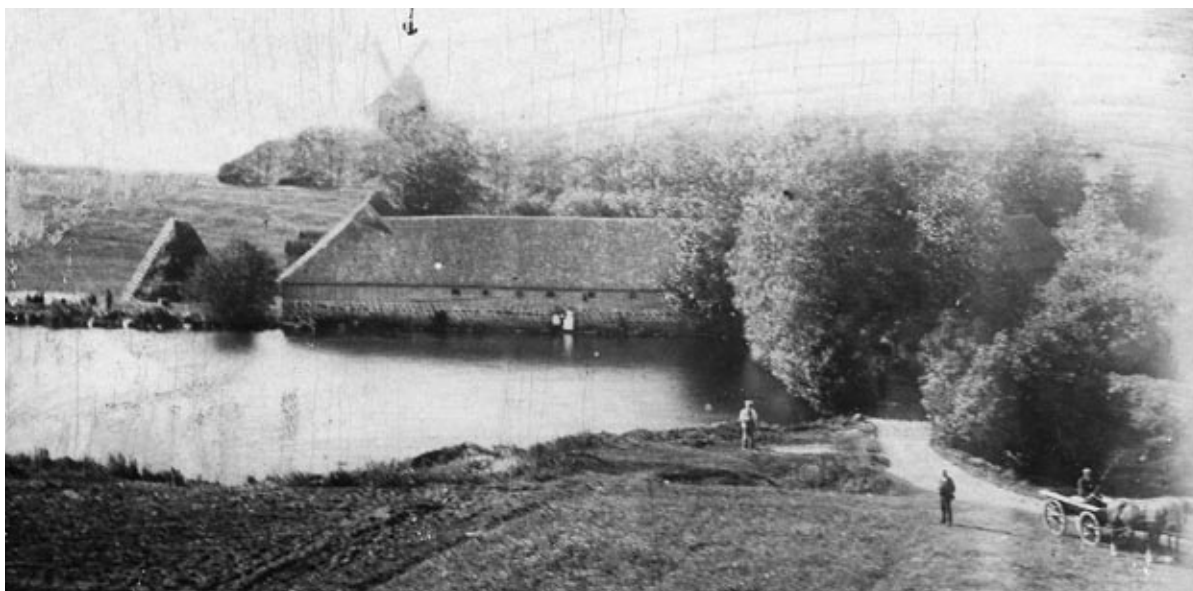
Da skal a low, der æ Færdsel
heruj ;
dæ trækker di igjen mæ edi stour
Kaavel Stuj ;
A troue, di aal ska te Margin i Da,
Wi annæ mo go hæ hjemmja ha
saa travelt, faade wi haa slagted
Grisin ;
men, Gu ski Low, Flæsked æ
hæut i Prisin,
Dæ bliwer i rogdi gu Stomp aa
uwaer¹⁾,
han haa jo i Reg²⁾ lisa bre som
ten Dær,
aa dæ er endda aallæ saa mej,
han haar ædt,
men gu æ han bodæ paa Flæsk
aa paa Fjæt.
Mea kaa dō no hōus, h'vædan a
faataaf
waa Gris dæ gant Or han blew
swaal³⁾
A grædder ino, nær a tænker
æpoed,
dæ er aaltin saa slemt faa Smo-
folk aa floed,
De Krætur æ jo bestandig saa
dier,

ver gift med Inger Frandsdatter Bay fra Sjørupgården. 1878: S. Kjær. Frem til 1912: Frederik Møller. 1912: A. Sørensen. Frem til 1928/29: Christiane og Jens Jensen (Om Christiane fortælles, at hun var meget prober. Selv askeskuffen i kakkelovnen blev pudset indvendig), 1928/29 Johannes Ehrenreich som kommer fra Skarresøvej 6. Før han kom til Skarresøvej havde han haft gården »Lunden« på Horstvedvej. Han dør i 1938, og hustruen og sønnen Per driver den videre. I 1948 bliver Per Ehrenreich

gift med Emma, og de fortsætter til 1991, hvor Per dør. Emma ejer den frem til 2003, hvor den overtages af Rikke og Lars Palmø.

Mårupvej 37: Den tidligere købmandsforretning. Købmand Karl Rasmussen og hustruen Sardine, 1944-47 Stabrand Brugs lejede sig ind, Ove Holm, forskellige ejere og ofte med lejere på 1. sal, Kalsmose og Just.

Mårupvej 38: Peder og Johanne Pedersen, Gun-

Mårup Mølle 1890. Møllegården og mølledammen er fotograferet fra bakken nord for gården. Langs bygningen var der kun en smal sti – en kirkesti – som kom ude fra venstre side, gik mellem bygning og mølledam, og kan anes gående op mod fotografen. Den fortsatte over markerne og til Nødager kirke. Vejen bag hestevognen fortsatte om bag Knudstrupgård til den nuværende Langelinie. På den modsatte bakke kan man ane (ved pilen) den ene af byens to vindmøller.

Køben		Tilg. 701/1220 1234		
6	Am. L. S. Phinix	50		
	4 1/2 1/2 1/2	650	18049	
	2 1/2 1/2 1/2	650	650	
	2 1/2 1/2 1/2	650	650	
12	2-33	764	18763	
	5-10	215		
	1-10	20		
	1-10	54		
	1-10	120		
	1-10	10		
	1-10	18		
	1-10	60		
	1-10	50		
	1-10	50		
	1-10	25		
	1-10	25		
	1-10	20		
Tilg.		8.38/2943-2454		

Fra Mårup Møllens kontrabog i Kolind og Omegns Brugsforening, december 1933.

hild og Hans Jørgen Høgh, C. og K. Rasmussen
Mårupvej 40: Peder Jensen, Erik og Dagmar
Mogensen, Rita Mogensen og Leo Brok.
Mårupvej 42: Sofie Jensen, Gudrun og Jens An-
ker Jensen, Inger og Bruno Jensen, Beyer.

Mårupvej 44: »Mårupvad Kro«. 1834-1858: Jør-
gen Andersen. 1858-efter 1874: sønnen An-
ders Jørgensen, kaldet Andersen. Drasbek som
i 1877 køber Kolind kro. 1878: A. Andersen.
Frem til 1910: Gustav Frederik Sørensen. 1910-
1963: Rasmus Martin Jørgensen Høgh, Vistoft.
Hans far var Peder Jørgensen Høgh, som hav-
de gården Bugtrupvej nr. 52. 1963-1967: En-
ken Karoline Petrine Høgh. 1967-: Sønnerne
Viggo og Ove Høgh. Det nuværende stuehus
er bygget i begyndelsen af 1880'erne
Mårupvej 46: Niels Mogensen, Nikolaj Ehren-
reich, Hoda og Knud Ehrenreich.
Mårupvej 48: Bygget i 1950'erne. Kaj Rasmus-
sen, Peter Andersen.

Mårupvej 50: »Den gamle smedie«. O. 1850 Sø-
ren Andersen Sloth, før 1948 Åge Bang Chri-
stensen, i 1948 bor Ingeborg og Peter Jensen
her, derefter familien Jensen, Gudrun og Kaj,
M. Bliss.

Mårupvej 52: Det tidligere brødudsalg. Om-
kring år 1948 hed indehaveren Sejersen.
Langelinie 25: »Knudstrupgård«. Jens Feldbal-
le, Edith og Otto Feldballe, Ruth og Bent Jen-
sen, M. Ripka.

Mårup mølle

Ifølge en købekontrakt fra 1912 sælger Frede-
rik Møller Mårup mølle til A. Sørensen, Nøda-
ger, for 24.000 kr. På ejendommen hæftes for

tiende som bl.a. udgør en rugmelsafgift, som svares med 160 pund årligt, ligesom der ifølge skøder fra 1773 skal svares afgift som en landskyld til grevskabet Løvenholm med i alt 4 tdr. 2skp. rug og rugmel.

Møllefunktionen kan altså føres tilbage til i hvert fald 1700-tallet. Helt frem til foråret 1949 kunne der stadig males mel, men møllehjulet trængte til en kostbar renovering, og derfor standsede man mølleriet. Herefter ledes vandløbet, som drev hjulet, ind i et nyt leje uden om gården.

Møledammen vokser efterhånden til, men i 1986 lader Per Ehrenreich den grave op og uddybe for at kunne starte en virksomhed med »Put and take-fiskeri« for turister. Inden op-

gravningen er fuldstændt, trænger vandet ind i dammen, så den ikke bliver så dyb, som man havde ønsket.

Lystfiskermekkaet lukkes i 1993.

Foruden vandmøllen har der været to vindmøller i Mårup. Den ene placeret lige syd for vejen, og den anden på bakken nord for Mårup vandmølle.

Emma Ehrenreich fortæller også om begivenheder fra Mårup, og hvem der gennem tiden har beboet de forskellige bygninger. Bl.a. kan hun fortælle, at en stump af møllens jord skulle være en barsels gave fra en tidligere ejer af Mårupgård. (Det var store gaver dengang!)

I tidligere tider har der været mere vand i åen, for det fortælles, at når en karl fra Mårup skulle

Mårupvæd kro.

Mårupvad.

besøge sin kæreste på én af gårdene i Kolindsund, så roede/stagede han i en båd ned gennem Mårup å til Kolind og videre ud i sundet i stedet for at vandre derud.

I området ved Mårupvej 56 var den gamle bypumpe placeret.

Det gamle maskinhus, som ligger hen som en ruin mellem nr. 33 og nr. 35 har også været benyttet som forsamlingshus, hvor der også blev afholdt baller.

Mårupvad kro

Under efterforskningen af kroens historie og dens ejere var vi på besøg hos Inga og Ove Høgh, som havde nogle gamle papirer liggende.

Og så sidder man pludselig med historien i hånden. Det er da lidt specielt. At sidde her i 2007 og mærke historiens vingesus. Man rører papirer, som er skrevet for langt over 100 år siden! Hvilke hænder har rørt ved dette papir? Hvordan har folkene, som skrev det, set ud? Hvordan har de været klædt? Hvordan har stuen, hvor det er skrevet, set ud?

Man sidder med en handelsaftale om en gård. Her har de siddet den 22. og 23. december 1910, sikkert i en lavloftet stue og håndskrevet dokumentet om, at handelen om Mårupvad er gået i orden.

Der har været ild i ovnen. Der har nok været kondensvand på vinduerne. Mon de har tænkt på den forestående julefest? Hvordan

mon den blev fejret? Har der været pyntet op til jul i stuen?

Ja, vi får ikke svaret, men vi kan lade fantasien råde.

Så bliver historien levende! Tænk hvis papiret kunne tale!

Vi fandt kort over området og navne på tidligere ejere.

Blandt papirerne var også en slægtsbog for en familie fra Fleninge, Brahetrolleborg sogn ved Korinth på Fyn.

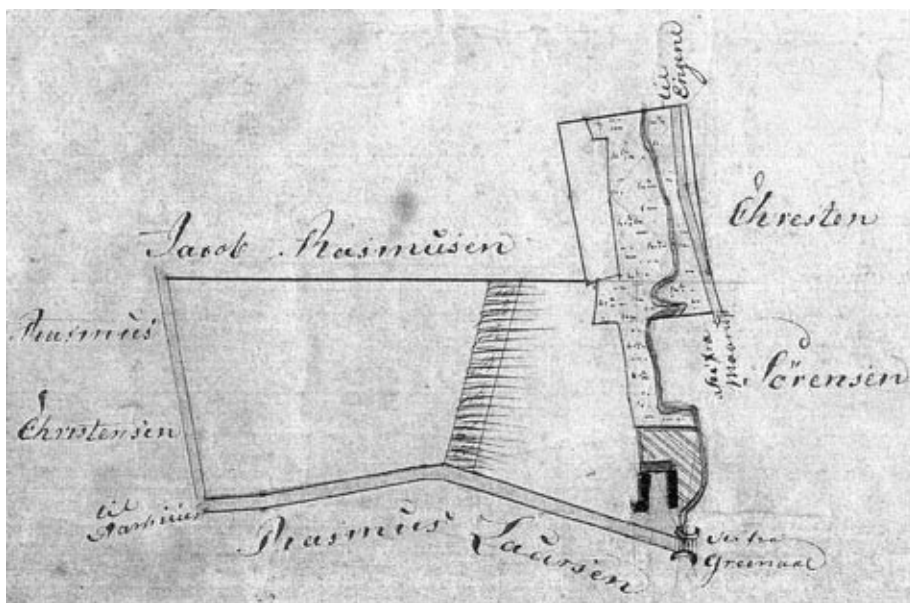
Ved at studere navnene fandt vi flg. oplysninger:

Jørgen Andersen, født 1785 i Fleninge, dør i 1858 i Mårupvad.

I fem år har han været soldat. Derefter kommer han til Løvenholm, hvor han først er kusk og senere forvalter. Omkring 1827 bliver han skovfoged med bolig i »Dyrbakhuset« i Løvenholm skov. På Løvenholm møder han pigen Ane Palene Jensine Cathrine Jensdatter Bay, der er født i 1809 i Sjørup ved Nimtofte som datter af gdr. Jens Nielsen og hustru Else Kirstine Fransdatter Bay. De to bliver gift i 1832, og omkring 1834 flytter de til Mårupvad.

Efter ansøgning får de privilegium som offentlig kro ved hovedlandevejen mellem Århus og Grenå.

Sønnen Anders Jørgensen, som også kalder sig Andersen, overtager gården. Han bliver i 1860

Mårupvad 1841.

Læg mærke til hovedvejen fra Århus til Grenå.

gift med Mette Marie Laan, som er datter af gdr. Søren Laan og hustru Offersine Marie Offersen fra gården »Marienholt« i Astrup.

Anders Jørgensen flytter senere – efter 1874 – til Kolind kro og senere igen til Århus, hvor han dør i 1905.

En af deres sønner, Søren Bechtolsheim Andersen der er født i 1868, er gift to gange. Hans anden hustru er Jacobine Marie Jacobsen, som er datter af købmand Niels Jørgen Jacobsen og hustru Ane Cathrine Laursen fra Kolind.

Et andet af de gamle papirer fra 1878 fortæller, at gdr. A. Andersen, Mårupvad, udlejer 6 tdr. land kaldet »Enghaven« til gdr. og mølle-ejer S. Kjær, Mårup.

Jordstykket ligger ovenfor Mårup mølledam og tilgrænsende Knud Jacobsens, Søren Christian Jacobsens samt lejerens ejendomme.

Kontrakten har vitterlighedsunderskrifter af Jørgen Andersen og Anders Rasmussen.

Så fik vi lige navnene på yderligere et par af dens tids beboere.

Vi finder også oplysning om, at Store Sortehøj er blevet fredet i 1887. Højen er beliggende mellem Langelinie og vejen mod Kolind.

Når man »i gamle dage« kørte fra Mårup, kunne man ad gamle veje komme direkte til Frelling og derfra videre til Ebdrup. I dag er disse

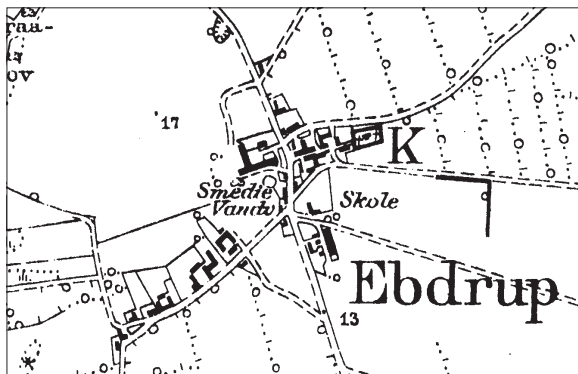
veje næsten væk, men til fods eller på cykel er det stadig muligt at benytte ruten.

Vi vælger dog at følge den gamle hovedlandevej mellem Århus og Grenå. Ved den gamle kro går en grusvej op over bakken. Vi kommer op på et plateau, og her kan vi passende holde en lille pause og forestille os, hvordan der har set ud, da vejen var hovedvej. Her er hestevogne kommet kørende. Her er der trukket med flokke af dyr. Her er folk kommet vandrede, for at komme til marked i Mårup.

Så går vejen nedad mod et lille sumpet område og videre mod Ydesmindevej. Her svinger vi til højre og følger den til krydset ved den tidligere ventilationsfabrik. Vi fortsætter over Frellingvejen og mod Ebdrup forbi det efterhånden ret store sommerhusområde på venstre hånd.

Når man tidligere kom denne vej, så man kirken som det første syn. Nu er der bygget en maskinhal, der tager noget af udsigten.

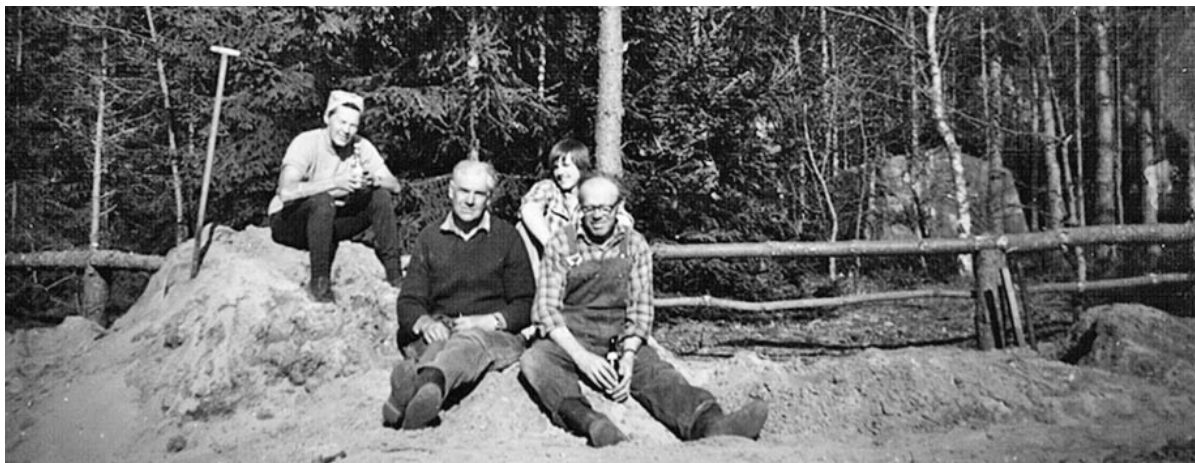
Ebdrup

Sommerhus-området

En kilometer før byen ligger på venstre side det sommerhusområde, der påbegyndtes i 1974.

Jorden blev udstykket fra de tre gårde på Kraghøjvej nr. 6, 8 og 24. Det begyndte i det små, idet ejerne selv ville sørge for udstykningen, men snart fik man forbindelse med ejendomsmægleren Thorkild Kristensen fra Aalborg og andre mæglere, og i samarbejde med Midtdjurs kommune fik de snart gang i salget af grunde. Der blev i alt udstykket omkring 250 grunde, og i dag er de fleste af dem bebyggede. Mange af husene er beboede hele året rundt, og Ebdrup by har haft stor gavn af flere af disse beboere, der nu betragtes som indbyggere i Ebdrup og er gået ind i foreningsliv samt deltager i det daglige liv og virke i byen.

Anlægsarbejde ved sommerhusene i 1974. På billedet ses Esther Hansen, smedemester Egon Hansen og gas- og vandmester Tage Madsen, Kolind.

Vandværket

Lige efter sommerhusområdet passerer vi Ebdrup vandværk. Det ældste vandværk i byen blev bygget i 1939 og var beliggende på Kraghøjvej 2.

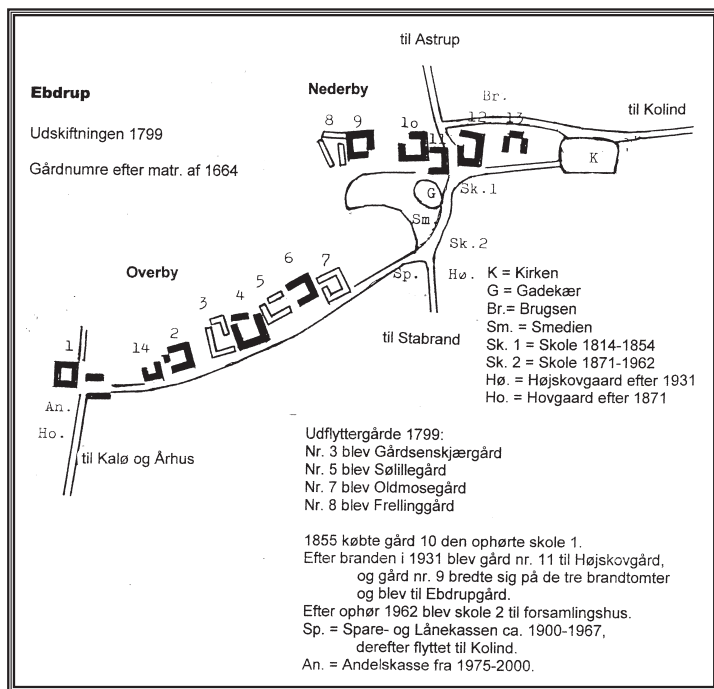
Da sommerhusene blev bygget, var det nødvendigt med udvidelse af værket, og man byggede det nuværende vandværk på Børge Sørensens grund i 1975. I 1984 blev der foretaget ny boring ude på Niels Henriksens mark. Vandværket har lige gennemgået en større modernisering.

Foruden Ebdrup by og sommerhusområdet dækker vandværket bl.a. Astrup by og mange andre beboelser i nærheden.

Hvad ved vi om starten på landsbyen Ebdrup?

Ebdrup er én af de mange torp-byer, der blev oprettet i årene 1000-1200. Torp betyder udflytterbebyggelse og antages at vidne om en periode med stærk befolkningsforøgelse, og derfor blev der brug for en udvidelse af det dyrkede areal. Det var også lønsomt for den herskende klasse at udvide korndyrkning og kvæghold. Nye landbrug gav beskæftigelse - og nye skatteydere!

Hvem var så denne Ebbe, som landsbyen er opkaldt efter? Det er sandsynligt, at han var identisk med den Ebbe, der var biskop i Århus 1215-1224 (da blev han blind og måtte opgive hvervet). Han var som biskop med i slaget ved Reval i Estland, hvor Dannebrog ifølge sagnet faldt ned fra himlen, gav danskerne sejren og gjorde esterne kristne. Han havde ejendomme i nabosognet Feldballe og Tåstrup. Det store domkirkebyggeri i Århus var påbegyndt ca. 1200. Ebdrup by må antages at være oprettet sidst i 1100-tallet. Landsbyens

Kort over udskiftningsplan.

beliggenhed på skellet mellem agerjord og eng er typisk for mange landsbyer. Dyrene kunne lukkes ud til den ene side, og til den anden side ventede markarbejdet.

Den først etablerede gård har været udgangspunkt for det videre arbejde med opdyrkningen og opførelse af de andre gårde. Udskiftningsplanen fra 1797 giver et godt billede af denne landsby, som den har set ud gennem sine første 500 år. Den tids bygninger var bindingsværk, som havde afløst de gamle huse med græstørvvægge. Det lave stræk mellem de to bydele blev - og bliver stadig - gennemskyllet ved tordenskyll og stærkt tøbrud. Først med grundmurede huse begyndte man at bygge der.

Bemærk opdelingen i Overby og Nederby. Navnene Overby og Nederby bruges stadig af ældre nulevende indbyggere. Overby er husene langs Kraghøjvej. Vejen har fået navn efter den bronzealderhøj, der ligger på Hovgårdens jord.

I 1801 boede der i sognet 106 indbyggere, i 1901 var der 228, i 1955 180 indbyggere og i dag bor der ca. 160 i hele sognet, Sølille og Frelling medregnet.

Gårdene på Kraghøjvej

Den først byggede gård er muligvis nr. 5 på udskiftningskortet, den gård der efter udflytningen er blevet til Sølillegård. Det er den gård, der i middelalderlige skrifter kaldes Adelsgården.

1444 var ejeren Jens Ubbesen og 10 år senere Jens Bugge. Efter den tid er den i måske over 100 år blevet drevet af hoverigørende bønder og blev derfor kaldt »Hovgaard«. Siden blev den almindelig fæstegård og navnet er siden udskiftningen blevet brugt af gård nr. 1. Denne hed i fortiden »Anneksgården« (Kraghøjvej 20) og var i katolsk tid (til år 1536) underlagt præsteembedet (Kraghøjvej 20). Den mindre gård (nr. 14) var underlagt klokker- og graverembedet.

Hovgården blev i 1911 overtaget af Anders Rønde Rasmussen efter sin far, der igen havde overtaget den efter sin far i 1872. Anders Rønde var en kendt mand med mange tillidshverv, bl.a. medlem af sogneråd, formand for menighedsråd og brugsforening samt kasserer for Ebdrup Spare- og Lånekasse.

I 1953 blev Hovgården købt af Knud Erik Handberg (se under Ebdrup Andelskasse).

Den ejes nu af sønnen Edvard Handberg, der driver den med planteavl samt med opbevaring af ungkvæg fra andre besætninger.

Kraghøjvej 4: Den nuværende gård er med sikkerhed byens ældste slægtsgård. I 1977 overtog Arne Hansen gården. Han er det fjerde kendte slægtled og ved læsning i tingbøger og skifteretsprotokoller kan man sikkert finde slægten 200-300 år tilbage på samme sted eller på andre Ebdrup-gårde. Jorden er i dag bortforpagtet.

Arne Hansen er i besiddelse af et skøde fra 1888, hvor hans oldemor Ane Cathrine, f. Sørensen, enke efter Rasmus Pedersen, sælger gården til sin svigersøn Jens Hansen, altså Arne Hansens bedstefar.

I forbindelse med skødet er nedskrevet en aftægtskontrakt, som her gengives i uddrag:

»A. Saalænge jeg dermed er tilfreds ydes mig fuldstændig Ophold i alle Maader paa den solgte Ejendom blandt Gaardens Beboere, som om jeg fremdeles var Gaardkone, som hvilket jeg ogsaa skal agtes og respekteres inden Døre, og derhos en kontant aarlig Betaling paa 300 Kroner i Portioner og til Tider, som jeg forlanger og ønsker, dog ikke forud for længere Tid end højest et halvt Aar.

B. Naar jeg ikke længere ønsker at nyde min Aftægt paa den i Post A anførte Maade, hvad enten jeg vil nyde Aftægten i den nedenfor i Post B betingede Aftægtslejlighed eller andetsteds, skal Gaardens Ejer istedetfor Aftægten efter Post A yde, svare og levere mig som følger:

Her følger så betingelser om at der skal indrettes en aftægtsbolig i gårdens 6 østlige fag, endvidere hører et stykke have med. Gårdens ejer skal vedligeholde både bolig og have til tider hvor det er belejligt. Endvidere skal der leveres gødning til haven.«

Så følger flere betingelser: »Aarlig leveres mig i Portioner efterhaanden som jeg ønsker det i

gode, sunde fuldvægtige Handelsvarer: 5 Tdr. Rug, ½ Td. Byggryn, 2 Tdr. Malt, ½ Td. Boghvedegryn, 60 Pund Risengryn, 60 Pund sigtet Bygmel, 100 Pund første Klasses Natur- smør, 40 Pund god Sødsmælsost, 20 Snese Æg, 64 Pund røget Mellemflæsk, 4 Pund afsmeltet Svinefedt, 16 Pund Hør, 12 Pund Talglys, 2 fede Ænder, 3 Tdr. Kartoffler, 20 Læs Tørv, fornødent smukt Strøsand, og 60 Kr. i Penge samt den halve Del af Træ og Buskfrugter i Gaardens Have, alt frit paa min Bopæl smukt afleveret«.

Senere kommer flere aftaler: »Daglig leveres i Tiden fra 1. Mai til 1. November 4 Potter god sød nymalket Mælk af Aftenmælken og fra 1. November til 1. Mai 3 Potter frit tilbragt paa min Bopæl saalænge jeg beboer den i Post 1 betingede Aftægtsbolig, i hvilken Tid Gaardens Ejer ogsaa naar forlanges, skal besørge mit Korn frit tilbagemålet fra Mølle, mit Brød bagt, mit Øl brygget, min Mad tillavet, samt yde mig fornøden Vask og Renlighed, Pleje og Opvartning i enhver Retning. Endelig har jeg saalænge jeg bebor Aftægtsgaarden eller nogen Lejlighed deri, Ret til naarsomhelst undtagen i den travle Saa- og Høsttid, at benytte Gaardens bedste tospændte Kjøretøj med en paalidelig Kudsk fra Gaarden til Reiser«!

Også hendes død og begravelse er der tænkt på: »Naar jeg afgaar ved Døden, under hensyn til hvor jeg da maatte bo eller opholde mig, be-

Kraghøjvej 4. Med dukkevognen ses Minna Thuesen. Cyklerne tilhører Arne Hansens fødselsdagsgæster. Han blev 12 år i 1945.

kostes min Begravelse uden Vederlag af Gaardens Ejer, saaledes som Dødsstedets Skik og Brug er for velstaaende Gaardfolk«!

(Der var sandelig ikke noget overladt til tilfældighederne i disse gamle aftægtskontrakter. Red.)

Omkring år 1900 var gårdens besætning 7 heste, 10-12 malkekøer, nogle kvier og kviekalve, 10-12 får og lidt fjerkræ. Medhjælperen var en forkarl, andenkarl, hjordedreng og 2 piger.

Langagergård (Kraghøjvej 6): Børge Sørensen købte gården i 1944 af Holger Thygesen. Børge Sørensen var sognefoged fra 1954 til 1972, inden stillingen blev afskaffet. Desuden var han formand for menighedsrådet i flere perioder. Gårdens gamle udhuse brændte i 1975, og der blev opført helt nye og tidssvarende bygninger. I dag drives gården med planteavl samt besætning af får. Sønnen Jørgen har nu overtaget gården.

Langagergård blev hærget af en brand i 1975.

Ebdrup kirke

er antagelig opført omkring 1220 under biskop Ebbes tilsyn. Der kunne ikke bygges uafbrudt på Århus Domkirke. Det var der ikke midler til, så derfor fik håndværkerne ind imellem tid til at bygge mindre kirker rundt i landet.

Kirken er oprindelig opført som kor og skib. Materialerne var rå og kløvede kampesten fra markerne sat i kalkmørtel. Murene er metertykke såkaldte kasse-mure, opsat af en indvendig og udvendig mur og udfyldt i midten. Sokkelstenene er kanthuggede. Skibets grundplan er meget nøjagtig. Men koret er bygget skævt på ski-

bet! Var det byggesjusk? Nej, det var almindeligt at gøre det sådan. Djævelen kunne jo kun gå ligeud, og det skævt tilbyggede kor formentlig ham adgang til alteret - troede man dengang!

Det lille tårn, som er åbent mod vest (styltetårn, karakteristisk for mange af Djurslands kirker) er tilføjet sent i middelalderen. Årstallet 1786 i murankre på tårnets sydside hentyder til en stor istandsættelse, foretaget af Gl. Ryom-

gårds daværende ejere, HOF & GALEN.

Våbenhuset mod syd er bygget af rå og kløvede granitsten og mursten. Byggestilen sammen med dørpartiet peger også hen mod 1786.

Kirken fik en omfattende »ansigtsløftning« i 1978, hvor man fandt flere spændende ting. I korets nordvæg kom det helt sensationelle frem: et gammelt oprindeligt vindue, puttet ind bag tynde vægge indvendig og udvendig. Nationalmuseet ville have det muret til igen for at bevare det for eftertiden, men det satte menighedsrådet sig imod, og sådan blev det! Vinduet er bevaret frit.

Altertavlen.

Kirkens inventar

Altertavle og prædikestol er begge renæssancearbejder. Tavlen er dateret 1606. Alterbilledet, der viser korsfæstelsen, er nyere. Fra ca. 1800. Tavlen vandt meget i klarhed ved restaureringen. Prædikestolen har årstallet 1605. De tre felter viser Moses, Kristus og sandsynligvis apostelen Paulus? Både på altertavle og prædikestol finder vi bogstaverne HIPW HMS MAD. De fire første bogstaver står nok for den daværende sognepræst Hr Iens Pedersen Weile. De sidste seks bogstaver står nok for giverne, som vi ikke kender. Ejer af kirken var på det tidspunkt kongen.

Døbefonten er kirkens ældste inventar. Kumben er bægerformet med behugning som snoede reb. Den er i senere tid fyldt op med cement.

De nuværende stolestader er fra sidst i 1800-tallet. Først i 1978 blev de udstyret med hynder. Orgelet er også fra sidst i 1800-tallet.

Klokken har indskriften: 1639 20 MARI II IFVER KRAPPE NIELSEN DORETHE IVEL IVERSDATTER. Ifver Krabbe Nielsen var i 1634-1641 kongelig lensmand på Mariager kloster. Da kongen indtil 1698 havde patronsret til Ebdrup kirke, kan have givet Ifver Krabbe besked om at give klokken til Ebdrup kirke, måske i bytte for en gammel revnet klokke.

Hvis læserne har lyst til at vide mere om kirken, kan et besøg anbefales. Kirken er åben i dagtimerne.

Gammelt foto af Ebdrup kirke.

Ebdrup by og kirke under bispestolen

Med opførelsen af kirken var tiende indført i Ebdrup. 1/3 af tiende var tillæg til sognepræstens løn i hovedsognet Kolind. 1/3 af tiende tilfaldt kirkens bygherre (bispestolen) med pligt til at vedligeholde kirken. Den sidste trediedel tilfaldt også bispestolen til bl.a. præsteeuddannelse.

Gårdene var opdyrket og opført på bispestolens foranledning, så bønderne var fæstere og måtte yde forpagtning, pligtarbejde og pligtkørsel. Og bispestolen havde brug for alt til sit store kirkebyggeri. Nok derfor gik nogle af gårdene over på andre hænder. 1354 blev to gårde i Ebdrup overdraget til Helligåndshuset i Århus (den tids sygehus).

Vi ved at flere gårde skiftede ejere. I 1348-50 rasede »den sorte død« og over halvdelen af Danmarks befolkning dør. Ridder Peder Giødesen sælger to gårde »for sin og sin hustrus og alle deres slægtnings sjæle«.

Glenstrup kloster syd for Mariager ejede to gårde i Ebdrup 1366-1427. Mariager kloster ejede 1449 »en bol jord« (et stykke beboet jord). 1406 pantsatte Evert Møltrick i Helsingør en gård. 1420 og 1436 overtog Hessel ved Grenå to gårde. 1481 arvede Eskild Gøje til Gisselfeldt en gård i Ebdrup.

Ved reformationen 1536 overtog kong Chr. III al gejstlig ejendom, altså også Ebdrup kirke. Kirken var kongelig ejendom indtil 1698, under Chr. V. Efter den skånske krig 1676-79 manglede staten penge, og i 1698 blev patronsret og kirketienende for Ebdrup og Kolind kirker overdraget til oberst Palle Krag til Katholm. Det samme skete for andre kirker på Djursland.

I et brev dateret 1. juli 1761 meddeler oberstløjtnant Palle Krag Hoff, gift med Anne Margrethe Galten, Ryomgård, at han har købt Ebdrup kirke af assessor Boesen til Vedøe. Ægteparret ejede flere kirker og de foretog en ombygning af Ebdrup kirke.

Indtil 1813 havde kirken flere ejere, men i 1823 gav ejeren, Marianne Hviid i Sejlstrup ved Hjørring, en prokurator i Thisted fuldmagt til at sælge kirken.

Ebdrup by køber kirken

Kirken solgtes ved skøde af 31. marts 1824 til gårdejerne Clemen Christensen, Søren Thuesen og Christen Clausen. Herefter haves kun spredte oplysninger. Åbenbart begyndte Ebdrups tiendeydende gårdmænd fra 1830 at købe deres andel af tienden. I 1859 hedder det i 1. udgave i Trap, Randers amt, at »kirken tilhører sognebeboerne«!

Udskiftningen i 1799

Kortet viser, at 4 gårde ud af 14 flyttede ud og tog navnene Gårdsenskærgård, Sølillegård, Oldmosegård og Frellinggård. I Overbyen skete det ved, at hveranden gård flyttede ud. Det gav god friplads til de tilbageblevne gårde og mindskede brandfaren. Nederbyen burde have haft det med i planlægningen. Der skulle nok være flyttet et par gårde, men det fik branden i 1931 rettet op på.

Udflytterne havde alvorlige problemer - væk fra samværet i landsbyen og ud i ødemarken! Godt nok var man ikke ene om det. Man havde familie og medhjælpere med sig derud. Men ud på bar og uopdyrket jord var det. Kunstgødning fandtes ikke dengang. Besætningerne var små og gav ikke ret megen gødning. Der skulle opføres bygninger. Staten gav hver familie et tilskud på 50-100 rigsdaler, som man kunne anvende på bedste måde. Nogle af bindingsværksbygningerne inde fra landsbyen blev taget ned og opført igen derude.

Udflyttergårdene

Oldmosegården blev i 1946 overtaget af Knud Nymann Jensen, der købte den af Marinus Henriksen. Knud Nymann Jensen var én af initiativtagerne til oprettelsen af Ebdrup Fore-

dragsforening. I 1991 nedbrændte gården. Stuehuset blev dog reddet. Gården blev overtaget af sønnen Erik Nymann, der byggede en tre-fløjet gård i herregårdsstil. Et flot og imponerende syn, når man kommer kørende fra Rønde-siden.

Frellinggården har været i den samme slægts eje siden langt tilbage i 1800-tallet. Den sidste af slægten var Ejner Pedersen, der døde i 1986. Siden har der været forskellige ejere, og nu drives gården sammen med Bugtrup Møllevvej 6, Kærlund.

Knud Nymann Jensen med hest og føl.

Gårdsenskærgård har ligeledes været ejet af den samme slægt siden begyndelsen af 1800-tallet. Peder Hadsund Pedersen var den sidste af slægten, og han døde i 1981. Siden har der været flere forskellige ejere.

Søllillegård blev i 1913 overtaget af Søren Rønde Andersen. Han var medlem af sognerådet i 13 år, deraf en periode som formand. Han døde i 1951. Gården ejes nu af sønnen Ejner.

Ved udstykningen blev der også afsat 9 parceller á ca. 6 tdr. land til mindre brug ved Frelingvej. Det var begyndelsen til de ejendomme, der i dag ligger på stedet.

Branden i 1931

Om formiddagen opstod der brand i Th. Christiansens gård i Ebdrup. Ilden menes opstået fra en kyllingemoder eller fra en elektrisk motor. Gårdene lå meget tæt, og i den stærke storm bredte ilden sig til Alfred Madsens gård, Søren Christensens gård, Einer Thuesens gård, Hans Henriksens gård og Jacob Rasmussens hus. Byens brandsprøjte faldt sammen, da den skulle i brug. Alle gårdene nedbrændte med undtagelse af stuehuset til Søren Christensens gård. I lang tid var forsamlingshuset og skolen truet. En del svin og kreaturer indebrændte også. Alt indboet brændte. Bran-

Søllillegård. Esther, Signe og Ingrid Rønde ses ved aftenmalkningen.

Ruinerne efter branden i 1931.

den bevirkede betydelige ændringer i landsbyen. Naboen til Thorvald Christiansens gård flyttede sin gård syd for byen, nu »Højskovgård«. Der blev så plads til at de lange udhustlænger, og det præsentable stuehus blev bygget, nu »Ebdrupgård«. Også de andre gårde fik nye og bedre bygninger med brandfaste tage, og vejen blev reguleret.

På udskiftningskortet ses, hvordan de nyopførte gårde blev placeret.

Følgerne af branden:

Ebdrupgård (Astrupvej 34) blev nyopbygget efter branden. Oprindeligt hed gården Christi-

ansminde og var ligesom andre Ebdrup-gårde ejet af Gl. Ryomgård før udskiftningen. Den ældst kendte ejer var Søren Jensen Thuesen, som købte gården til fri ejendom i slutningen af 1700-tallet.

I 1910 er Christiansminde ejet af Anton Christensen og Marie Sofie Christensen. De blev forældre til 4 kendte Kolind-borgere: Taxavognmand Søren Peter Kristensen, rutebilejer Albert Kristensen, vognmand Kristian Kristensen samt Verner Kristensen.

Ved branden var den ejet af Thorvald Christiansen, der købte den i 1929 efter nogle år i USA. Han var også et fremtrædende medlem af lokalsamfundet med poster som menighedsrådsformand samt andre bestyrelses-

poster. Da fik gården navnet Ebdrupgaard. Siden blev den overtaget af sønnen Ove Christiansen, og i 1985 købte Henrik Hansen gården. I dag er den et veldrevet landbrug med stor kvægbesætning og planteavl.

Astrupvej 37 brændte også i 1931. Den var ejet af Alfred Madsen. Den nuværende ejer er Carsten Riis Olesen, og den drives som fritidslandbrug.

Konradsminde (Astrupvej 41) ejedes ved branden af Hans Henrik Henriksen. Stuehuset blev reddet og avlsbygningerne genopførtes samme år. Nu ejes den af sønnen Niels Henriksen og drives med planteavl. Den første skole i Ebdrup lå i den gamle gård.

Højskovgård (Astrupvej 49) lå oprindeligt ved siden af Ebdrupgården, men nedbrændte helt ved branden og blev derfor flyttet til den nuværende plads. Fra 1891 ejedes gården af Anders Thuesen, der bl.a. var sognefoged i så lang en periode, at han blev Ridder af Dannebrog. I 1924 blev gården overtaget af sønnen Ejner, der også overtog hvervet som sognefoged. Alfred Kristensen købte gården i 1952. Han var sognerådsformand 1958-62. I 1964 overtog sønnen Per ejendommen, og han ejer den stadig. Gården drives med planteavl og ungkreaturer.

Omtales skal også Østergård (Ebdrupvej 45). Avlsbygningerne brændte i 1931. Gården ligger ved kirken. Fra 1937 ejedes den af Jens Kristian Jensen, og i 1965 blev den overtaget af datteren Alice og hendes mand Arne Aarøe.

Det fortælles at gården omkring 1. verdenskrig indgik i en handel, hvor man byttede den med Astrupvej 37, men kun bygningerne. Jorden beholdt man. Det har nok skyldtes økonomiske årsager.

Østervang på Ebdrupvej 22 er en gammel gård. Ved udstykningen fra Ebdrup blev der sat jord af til den. Hvornår den er bygget vides ikke, men det er nok i begyndelsen af 1800-tallet. Ellen Pedersen i Sundby er født på gården i 1906, men flyttede til Grøntang som 2-årig. Hun har fået fortalt, at gården var gammel og befængt med rotter. Der blev bygget nyt stuehus i 1908.

Vi slutter med at omtale Ebdrupvej 39. Kolind Husmandsforening blev stiftet i 1902 og én af stifterne var husmand Jens Emmert Kristensen, der boede på denne ejendom. Han var formand for foreningen 1908-1913 og igen 1921-1924. Sønnen Søren Rygaard Christensen var også engageret i det offentlige liv. Han var bl.a. formand for Kolind Andelsmejeri og for Ebdrup Brugsforening, kasserer i Kolind Sygekasse samt havde andre tillidshverv.

Ebdrup skole

Ved skoleloven i 1814 oprettedes der skoler i Kolind, Ebdrup og Skarresø. Skolen i Ebdrup blev bygget på den nuværende adresse Astrupvej 41. Lærerlønnen var årligt 6 tdr. rug og 10 tdr. byg in natura samt 10 tdr. byg betalt efter kapitelstakst, foruden degneoffer og acciden- ser og en kirkesangerløn på 10 rigsdaler samt indtægt af en 9 tdr. land skolelod. (Kapitelstakst er den årlige fastsatte officielle pris på de fire danske kornsorter. Den blev fastsat af amtet helt op i 1990'erne og anvendtes som beregning af bl.a. forpagtningsafgifter).

1848 blev Arnold Severin Jantzen sognepræst i Kolind-Ebdrup-Skarresø pastorat. Han ønskede en så god undervisning som muligt, og foreslog derfor, at skolerne i Ebdrup og Skarresø blev nedlagt, og at der skulle bygges en ny skole i Astrup.

Billede af Ebdrup skole, nuværende forsamlingshus.

Det gav anledning til megen splid. Men i 1854 endte det med, at skolen i Astrup blev bygget.

(Læs mere om hele skolesagen under Astrup). Der var imidlertid stor utilfredshed med flytningen af skolen. Mange var utilfredse. En del børn fra Sølille kom til Rostved skole, andre til Krarup. Nogle kom til Koed, og i Tjerrild søgte beboerne om at bruge Marie Magdale- ne skole.

I 1868 blev pastor Rottbøl Danæus kaldet til sognepræst. Han blev senere sognerådsfor- mand, og i 1870 blev skolen på hans foran- ledning flyttet tilbage til Ebdrup. Der blev bygget en ny skole, og lærer C. C. Yde flytte- de med fra Astrup. Han virkede ved skolen til sin død i 1898.

C. C. Yde

Han var en god lærer, som foruden lærerjob- bet fik tid til at beskæftige sig med meget an- det. Han var bl.a. én af hovedkræfterne bag op- rettelsen af Kolind Landboforening. Desuden tog han initiativet til tilplantning af et større areal på 40 tdr. land i Ebdrup sogn. Hele om- rådet mellem Tåstrup og Ebdrup var engang én samlet skovstrækning, og i matriklen fra 1665 er den ansat til »88 svins olden«. Skoven skærmede den lette jord, så det ikke kunne flyge så meget. Der blev imidlertid drevet rov-

Lærer C. C. Yde.

drift på jorden, og omkring 1900 var der kun nogle enkelte bræmmer tilbage. Så Yde kunne se hvor vigtigt det var at få plantet træer igen. Arbejdet blev udført i årene 1896-97. Jorden var blevet skænket til Landboforeningen, ligesom plantningen i hovedsagen blev udført ved frivillig arbejdskraft. Planterne blev leveret af Dalsgaards Planteskole i Kolind. Lærer Yde var heller ikke bange for at tage skolens elever med ud for at hjælpe til. Det var nok ikke gået i dag.

I taknemmelig erindring om C. C. Yde rejste Landboforeningen en mindesten i år 1900. Den står stadig i plantagen. På hans gravsted på Ebdrup kirkegård står ligeledes en stor sten.

Som afløser for lærer Yde kom lærer Svend H. Toftrup. Indtil trangen til stærke drikke blev for stor, var han en dygtig og interesseret lærer, der foruden at passe sin skole holdt aftenskole for de unge samt holdt foredrag rundt om-

kring. Der blev imidlertid det problem med drikfældighed, så han blev afskediget på gråt papir. Eleverne påstod, at når han sad ved katederet og ikke kunne ramme spyttebakken - så var han fuld! I 1922 ansatte man lærer Jens Johnsen Jensen, og han blev der, til skolen lukkede.

Sådan gik årene - fra den nybyggede skole i 1871 til 1954. Da blev den nye centralskole i Kolind bygget, og Ebdrup skole blev nedlagt. Man fik seks år at sunde sig i, men i 1962 var det endelig slut. Den gamle skole har imidlertid fået en ny tilværelse som forsamlingshus og er med til at bevare sammenholdet i byen.

Forsamlingshus

Det første forsamlingshus blev opført 1899. Det lå på hjørnet ved siden af den senere opførte brugsforening. Ved opførelsen blev der tegnet interessentskabskontrakter til et beløb af kr. 1.910. Hver aktie var på 10 kr.

Desværre findes der ingen protokol, men af en regnskabsbog fra 1937 har vi nogle eksempler på priser: Skorstensfejning 4 kr., Martines rengøring 2 kr., udlejning af borde 90 øre, Karl Hansen for leje af huset 12 kr., tilskud fra kommunen 25 kr.

Huset gjorde god fyldest indtil 1946. Da skulle vejen udvides og man måtte sløjfe det. Der gik så nogle år, hvor man ikke havde et forsam-

lingshus, men i 1955 kom lærer Børge Halvgaard og hans hustru Else til byen. De boede i skolen og tog livligt del i byens liv. På hans initiativ startede man i 1955 Ebdrup Foredragsforening, og i 1962 købte foreningen skolebygningen af kommunen for 50.000 kroner. Der blev tegnet andelsbeviser til et beløb af 11.000 kroner, og det resterende beløb blev lånt i forskellige pengeinstitutter.

Ebdrup Foredragsforening

Foreningen og den gamle skolestue har dannet ramme om mange møder og sammenkomster i årenes løb, og den lever stadig i bedste velgående. Hele vinteren igennem har man møder hver 14. dag, og man afholder fastelavnsfest, fællesspisninger, udflugter, høstfest og adventsgudstjeneste, - adskillige gange i godt samarbejde med Menighedsrådet.

Ebdrup gl. Forsamlingshus med Brugsen i baggrunden, ca. 1915. Anna Madsen sidder på trappen, pigerne er Maren og Karen fra Brugsen. Vagner og Poul Thuesen står ved siden af deres farfar, Anders Thuesen.

Konegildet i Ebdrup:

I 1960 holdt man et arrangement, som i mange af landets aviser blev omtalt under titlen: »Konegildet i Ebdrup«! Mændene bestemte, at de ville holde en stor fest for deres koner.

Idéen opstod ved et eftergilde efter konfirmation ved Else og Jens Lundegaard. Snakken gik livligt, og nogle af konerne vrissede af mændene over, at mændene tit var til frokost og møder og sagde: »Vi kommer heller aldrig til gilde«! Knud Nymann Jensen fra Oldmosegården sagde så hurtigt: »Så laver vi et konegilde, og vi skal nok stå for maden og serverin-

Knud Nymann Jensen skænker for Else Halvgaard og Bodil Sørensen.

Mary Bendixen og Martine Anthonsen bliver betjent af Børge Sørensen.

gen«! Og det kom mændene til at hænge på, for pressen fik fært af det - og så var man nødt til at tage fat for at redde æren.

Man gik i gang og sendte indbydelser ud til den 6. august 1960. 34 koner tegnede sig til festen, og lærer Halvgaard tog på »studietur« til Århus for at se på lækker mad og få friske impulser til servering.

Det endte med sild og 300 stykker smørrebrød samt lidt ost til sidst. Festen fortsatte til langt ud på aftenen med dans til harmonikamusik. Man havde kalkuleret med en pris på 5 kr. pr. deltager, men det nærmede sig vist de 15 kr. -

Det er en fest, som man stadig taler om i Ebdrup. Hele landet fulgte spændt med og Congo-Kris omtalte festen udførligt bl.a. i Randers Dagblad. Fjernsynet havde endda meldt sig, men blev bedt om at holde sig væk.

Jens Lundegaard skrev en sang til damerne. Vi bringer her første vers:

*I skolen har vi gilde alt for vor lillemor,
vi jo så gerne ville fornøje hver en mor -
med snaps og megen æde - vi gerne hende glæde
og vi vil hende varte op - vi mænd i Ebdrup trop!*

Damerne svarede med en anden sang. Her er sidste vers:

*Vor bedste tak vi bringer jer, før sangen sluttet a',
I har jo braset, stegt og kogt den hele lange da' -
det er så hyggeligt og godt, I megen ros skal ha'!
Vi hæver højt vort glas, I får et leve højt hurra!*

Smedien

Smedien i Ebdrup er nok den ældste virksomhed i byen. Omkring 1910 hed smeden Bonie Carlsen. Den har i århundreder været ejet af byens gårdmænd, men i 1941 overtog Egon Hansen smedien efter Gustav Pedersen, hvorefter han købte den af bymændene. Han rev den gamle smedie ned i 1946, og der blev bygget en helt ny bygning med både smedie og privatbolig. Han fortsatte indtil midt i 90'erne.

Esther og
Egon
Hansen.

Esther Rønde Hansen fortæller:

»Jeg er født på Sølillegård i 1921 som den ældste af 4 børn. Senere kom Ingrid, Signe og Ejner. Min far Søren var vokset op ved sine slægtninge på Hovgården i Ebdrup, fordi hans far døde, da han var 4 år og hans mor da han var 6 år.

Jeg gik i skole i Ebdrup i 7 år, og det var 2 dage om ugen om vinteren og 4 dage om ugen om sommeren. Det var til fods hver dag, men hvis det var dårligt vejr var far flink til at køre os. De sidste år af min skoletid fik jeg dog en cykel. På gården havde vi både pige og karl. Det betød dog ikke, at vi slap for at hjælpe til. Vi skulle hjælpe med at malke, gøre spande rene, tynde og hakke roer, samle kartofler op (vi fik 2 øre pr. spand). Desuden var vi med til høsten

og lærte at binde neg med halmvisk samt at lave høstakker. Jeg kan også huske at far hvert år havde et stykke mark med lupiner. Det ser man ikke ret meget mere. Jeg hjalp derimod ikke så meget til inde. Mor var så dygtig, at hun kunne klare det hele selv.

Der var 7 køer på gården. Desuden ungkreaturer, kalve og får foruden høns og gæs.

Som 13-årig blev jeg konfirmeret ved pastor Kjær i Kolind. Det var tidligt, men han skulle flytte fra sognet, og ellers skulle jeg have gået til præst i Feldballe. Det syntes far og mor var for langt væk, så derfor blev det sådan, men der skulle søges om det. Jeg havde derfor et år tilbage i skolen efter konfirmationen.

Som 16-årig kom jeg til Thorsager at tjene i 1 år, derfra til Egens i 2 år, 8 måneder på Drasbeks Hotel og til slut 3 måneder på Askov Højskole. Det var i 1942.

Da havde jeg truffet Egon, og vi blev gift samme år. Han var kommet fra Glesborg og havde overtaget smedien efter Gustav Pedersen. Han kom med ingenting, og der var absolut intet udstyr, så vi måtte låne til alt. Til de bymænd, der ejede smedien lånte vi 3.500 kroner i Ebdrup Sparekasse for at betale dem ud, og da der i 1946 blev bygget ny smedie, lånte vi også. Ligeledes da der i 1948 blev bygget bolig ovenpå.

I begyndelsen var det mest arbejde med at skoheste, men det var slut, da man begyndte at

købe traktorer. Så begyndte vi at lave gummivogne og trillebører, tænder til harver o.a. Senere kom arbejdet med at lave badeværelser og centralvarme.

Jeg stod for opkrævningen af regninger, og det var træls. Tit kunne jeg gå en runde uden at få noget som helst. Der var ingen penge mellem folk. Vi fik jo efterhånden 4 børn, men vi manglede dog ikke noget, selvom vi til tider måtte leve af fisk en hel uge. Kartoffler og løgsovs kunne også være menuen.

I 1974 blev der bygget sommerhuse ved Ebdrup, og Egon fik alt rørarbejdet sammen med Tage Madsen i Kolind. Jeg hjalp til sammen med Rasmus Sørensen. Vi havde 3 måneder til arbejdet, men vi nåede det. Mange beboere i Ebdrup var flinke til at hjælpe med for at få det hele færdigt til tiden, så som tak holdt vi en fest i forsamlingshuset. På grund af arbejdet med vandrør blev den kaldt »Vandfeesten«! Til stor morskab for de tilstedeværende blev den første snaps hældt op, og det viste sig at være VAND! Senere var der dog ingen mangel på øl og snaps.

Jeg hjalp stadig til inde på Drasbeks Hotel og var i 8 år ansat på Møllerens Hus i Uggeblølle. De senere år har jeg hjulpet til ude på Strandkroen ved min datter Elna«.

Det kan tilføjes, at Esther har været medlem af menighedsrådet fra 1961, formand fra 1985

Det gamle gadekær.

til 1996, og hun er stadig medlem. Desuden var hun i mange år med i Foredragsforeningens bestyrelse, domsmand og nævning samt medlem af Lottekorpsen fra 1961 (og her er hun også stadig medlem).

Bagved smedien lå byens gadekær. De omkringliggende gårde vandede deres kreaturer i det i mange år, men i 1957 blev der støbt omkring det, og så blev det flittigt brugt til bade-

sted for byens og omegnens børn. Omkring 1983 blev det jævnet med jorden og de omkringliggende ejendomme fik en større have.

Spare- og Lånekassen

Denne blev oprettet allerede i 1882. Et vist antal af byens solide borgere fungerede som garantier. Den daglige drift blev foretaget af frivillige borgere, og der var åbent en eftermid-

dag om ugen. Man havde til huse på hjørnet af Astrupvej og Kraghøjvej.

Efter hver åbningstid cyklede man til Kolind og indsatte dagens provenue i Kolind Bank.

Indtil 1967 havde man den samme adresse, men på initiativ af Børge Halvgaard flyttedes sparekassen i 1967 til Kolind. Det var nødvendigt at gå over til moderne metoder bl.a. med checks, og man ville også gerne ekspandere noget mere. Det lykkedes også. Siden blev den jo fusioneret med Sparekassen SDS, og nu er det blevet til Nordea.

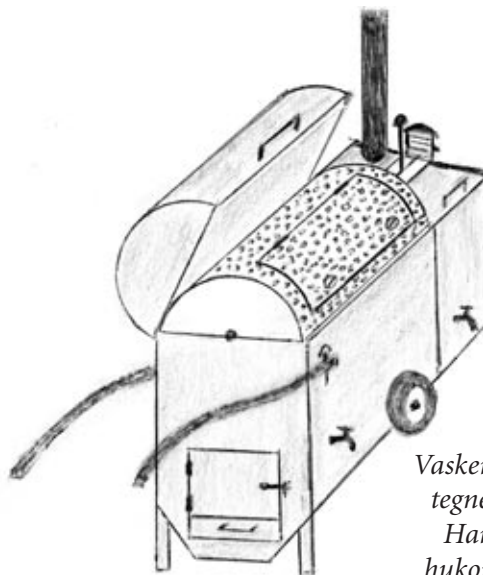
Vaskemaskinen i Ebdrup

Sidst i 1930'erne investerede man i mange mindre byer i vaskemaskiner. Disse blev købt på andelsbasis, og det fungerede godt. Også i Ebdrup købte man en vaskemaskine.

Det var en stor lettelse for de husstande, der var med i ordningen, men det var også et hårdt arbejde at flytte og installere maskinen, når man skulle bruge den. Der skulle 2 mand til at flytte den, da den var temmelig tung. Nogle brugte heste til at trække den.

På nogle steder skulle den trækkes op ad brædder for at placere den nær skorstenen. Andre steder kunne den tilsluttes udenfor. Det var meget lettere. Men fælles var den store røgudvikling, når der blev tændt op under maskinen. Det var tit det eneste, den skorsten blev brugt til.

Maskinen var en Niel Bro lavet i Brobyværk. Det var en meget simpel konstruktion. Tromlen var af messing og aftagelig for rengøring. (Efter sigende var det ikke alle andelshavere, der var så nøjeregnende med denne rengøring). Tromlen blev drevet rundt af en 2 Hk el-motor med udveksling, og den kunne kun køre én vej. Vand blev som regel påfyldt med en slange, og derefter blev det opvarmet ved opfyring i kedlen under maskinen. Dertil brugte man mest træ (under krigen tørv), og det tog ca. 1½ time at opvarme til en temperatur, så der kunne vaskes med sæbespånere. Før den tid var tøjet lagt i blød i soda. Der kunne være ca. 40 liter vand i maskinen og omkring 25 kg tøj pr. vask.

*Vaskemaskinen
tegnet af Aage
Hansen efter
hukommelsen.*

*Ebdrup
Brugsforening,
1916.*

Den første maskine blev udskiftet i midten af 40'erne med en nyere model. Denne havde tromle af rustfri stål og var lettere at transportere, da den havde gummihjul i modsætning til den gamle med træhjul. Maskinen kunne ikke centrifugere, men der blev senere købt en centrifuge. Der var valgt en bestyrelse til at varetage de forskellige bestemmelser ang. udlejning. Af praktiske grunde holdt man generalforsamling samme dag som Vandværket og Frysehuset, som også var oprettet på andelsbasis.

Der findes ingen optegnelser om prisen på vaskemaskinen, men af nogle gamle papirer fremgår det, at prisen for at leje den til vaskedagene engang i 40'erne var 5 kroner pr. gang. Til daglig blev vaskemaskinen opbevaret i et cykelskur ved den gamle skole, men i praksis

fungerede det tit på den måde, at man hentede den, hvor den sidst var brugt.

Tiden løb fra vaskemaskinen og i 50'erne blev den for et symbolsk beløb solgt til karetmager Christensen i Kolind, da han startede vaskeri. Der blev den brugt i adskillige år, men på et tidspunkt brændte noget af vaskeriet, og de fleste maskiner blev ødelagt, også den gamle vaskemaskine fra Ebdrup.

Ebdrup Brugsforening

Brugsforeningen blev startet i 1914 (med mølle-ri). Før den tid havde der i nogle år været købmandsforretning i huset lige overfor smedien. Gennem årene var der mange forskellige ud- delere. De første 25 år var det Jacob Rasmus-

sen, derefter kom Viggo Skov i 14 år. I 1953 blev han afløst af Børge Rasmussen, der kun var der i fire år. Derefter kom Børge Eskildsen i otte år, og i 1965 var uddeler Vester der i et enkelt år, inden Hugo Lund med to år lukkede og slukkede i 1968. 54 år eksisterede Brugsen. På den tid lukkede mange brugsforeninger rundt om i de mindre byer. Bygningen blev solgt til Anna Marie Sørensen, der drev købmandsforretning indtil 1977. Ved lukningen var der stor sorg i byen. En nulevende indbygger sagde: »At lukke en købmandsforretning er kedeligt, men at lukke 'Rottehullet' er helligbrøde«! Der blev hentydet til baglokalet, som i flere år havde været et meget populært samlingssted for mange af byens indbyggere.

Ebdrup Andelskasse

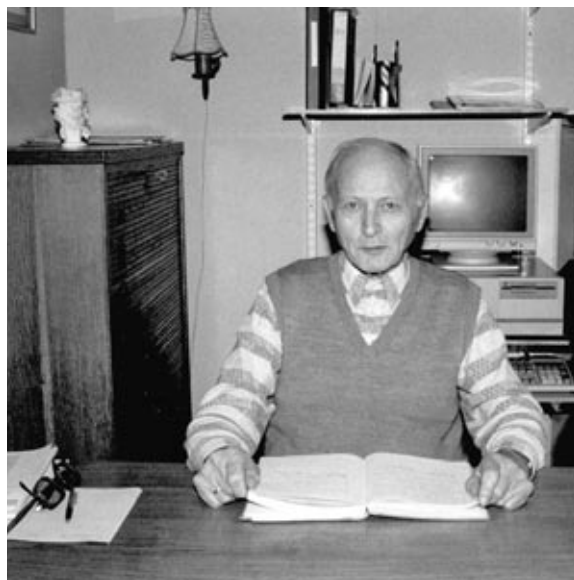
I 1953 overtog Knud Handberg Hovgården på Kraghøjvej. Han var i en årrække direktør for J.A.K. Handels- og Ejendoms Aktieselskab, og i 1975 var han initiativtager til oprettelsen af Ebdrup Andelskasse sammen med flere andre personer. Formålet var at sikre medlemmerne lån til den lavest mulige rente, uanset rentestigninger i det øvrige samfund. Der var kontor i kælderen på privatboligen samt et kontor i Risskov.

Andelskassen fortsatte til år 2000, hvor den blev nedlagt. Morsø Sparekasse overtog ind-

og udlånsmassen uden regres overfor Andelskassen, og der blev oprettet en fond, hvis formål bl.a. er at støtte almenyttige, velgørende, kulturelle og kunstneriske formål.

Kolind Maskinstation

En stor maskinstation kom til byen for nogle år siden. Brødrene Preben og Jørgen Kristensen flyttede deres maskinstation fra Kolind til en nyopført hal på arealerne ved siden af forældrenes gård på Astrupvej 49. Det er en virksomhed med mange ansatte, og den har bragt liv til byen.

K. E. Handberg.

Fremtiden for Ebdrup

Ja, den er det jo svært at spå om. Forretninger er det vist slut med, og med nybyggede huse er der nok ikke store muligheder. Så skal love-
ne lempes betydeligt. Mange unge mennesker med børn er kommet til byen, og desværre er der en tendens til, at de ikke blander sig så meget med den ældre del af befolkningen.

Den eneste foredragsforening i miles omkreds eksisterer i bedste velgående, men det er mest på grund af medlemmer ude fra - og kirken står selvfølgelig urokkeligt, men også inden for dette område er der forandringer i vente. Af gårde er der vel i dag 2½ fuldtidslandbrug, og det bliver nok også slut engang. Om nogle år er der muligvis kun én stor gård tilbage, så når alle indbyggerne - undtagen pensionister - arbejder uden for byen, kan man måske frygte en soveby.

Fra Ebdrup begiver vi os ud ad Astrupvej, og vi tager lige en lille afstikker til Grøntang. Denne pragtfuldt beliggende ejendom på Astrupvej 29 er i sin tid udstykket fra Ebdrupgården, og de første bygninger er nok rejst i begyndelsen af 1800-tallet.

Når vi har krydset broen over Korup å, går vi fra Sønder Herred ind i Øster Lisberg Herred og nærmer os Astrup.

Vores historiske rundtur til en del af de små byer rundt om Kolind er slut, og vi håber, at læseren er lidt rigere på viden om dét – og de – der var engang.

Men under alle omstændigheder rigere på naturoplevelse i en utrolig smuk og afvekslende egn.

Har turen givet lyst til mere, kan vi henvise til bogen, som omhandler Astrup, Skarresø, Mesballe, Tjerrild, Koed, Attrup, Sundby, Si-vested og Kolindbro.

Når man roder...

– på Lokalarkivet i Nimtofte, kan man finde mange spændende og morsomme oplysninger. Vi har rodet, og kan bl.a. bringe nedenstående »nyheder«:

Omvandrere

I »gamle dage« fandtes der folk, som vandrede fra by til by og ikke havde en fast bopæl. Tiggere, betlere eller folk, som af forskellig årsag ikke kunne leve et normalt liv.

Carl Christensen Lave har i sine barndomserindringer fra Nødager i 1890'erne beskrevet nogle af disse originaler. (Viderebragt i »Folk og Kultur« fra 1991) Vi medtager blot et par stykker, idet det giver et ganske godt billede af livet på landet.

I dagene op mod jul kom to koner med hver sin taske – den såkaldte vadsæk. De kom ganske stille ad bryggersdøren ind i køkkenet og satte sig stilfærdigt på bænken ved bordet. De sagde ikke noget straks, men det var let at forstå, at de ikke ville rejse sig, før de havde fået noget i tasken. Penge var der ikke tale om; dem havde vi selv for få af, men et par æg, en bid af julegrisen, et halvt sigtebrød af julebagningen samt en håndfuld uld, det var, hvad jeg så min mor give dem til tasken. Det var måske kun julebesøg, de forrettede, efter deres egen mening.

Hvad de hed, fik jeg aldrig at vide, men mine forældre har jo nok kendt deres navne.

En mere prominent skikkelse var hr. Boné. En vandrende herre med fornem slængkappe over skuldrene, lidt duknakket og gråhåret. Han gik med små bitte skridt og mange små ophold ind imellem. Årsagen til opholdene var en slem kløe, der måtte bearbejdes, før han gik videre. Det har nok været lus og lopper, som fremkaldte kløen. De omvandrende sjæle havde ikke mulighed for at holde sig rene.

Han gik normalt kun ind på de gårde, hvor der var mange heste, for han mente, at hans opgave var at skulle købe heste til den store hestehandler Grabow i Randers. Derfor skulle han bese standen af heste, og han blev meget stolt, hvis en gårdejer spillede med og lod en hest trave rundt til hans ære.

Han var stodder, men ingen almindelig, for han var søn af en herredsfoged. Og det var en vigtig stilling på den tid. Han var formand for byens råd, kongelig udnævnt borgmester, dertil politimester og dommer.

Efter hvad man fortalte, var hr. Boné som ung blevet gift og etableret ved en god mølle på eggen, men da han havde alt andet i tankerne end møllen, var han gået konkurs.

Hestene bruges som trækkræft, her en »hestegang« som via remtræk driver tærskværket i laden.

Som søn af en herredsfoged var han kendt i de finere kredse, og derfor vandrede han nu rundt fra den ene herregård eller proprietærgård til den anden og blev bispist og fik natteleje. Han skulle ikke gå og fryse, så derfor modtog han tøj fra de fines garderober. Derfor blandt andet slængkappen.

Gamle Ras Mourids var en høj, rank og ret kraftig skikkelse, der vandrede rundt og solgte bliktøj, som han bar i en rem over skulderen. Der stod et vist gys omkring ham, for han havde været i tugthuset, og det var der, han havde lært at arbejde med blik. Hvad han var straffet for, fik vi aldrig at vide.

Han havde to sønner, som var drikfældige volds mænd og lov brydere. De gik en nat i hestestalden på Kalø, hvor der stod mere end 20 arbejdsheste. De skar halerne af dem ved roden, stoppede halerne i sække og sejlede derefter til Århus og solgte dem. Forbrydelsen blev opklaret og brødrene Rasmus og Kristian fik en lang fængselsstraf. Da de kom ud igen, slog de sig bl.a. på krybskytteri, og det er nok årsagen til, at de kom i konflikt med skytten på Kalø, Mads Skytte. Han var en ældre mand, som plaget af gift måtte opgive sin bestilling og nu boede i et lille hus sammen med konen. En dag kom Rasmus til huset og ville ind, men konen nåede at stænge døren. Han blev rasende

og råbte forbandelser over dem, og det endte med, at han tog en sten og ville kaste den gennem vinduet. Det blev for meget for skytten, så han tog sit gevær og trykkede af. Voldsmanden blev ramt i højre side og faldt død om.

Mads Skytte kom i arresten i Ebeltoft, og under retssagen hævdede han, at det var nødværge, da manden havde stået med højre hånd hævet og en stor sten i hånden. Inden han nåede at kaste, blev han dog ramt af skuddet.

Skytten havde befolkningens sympati, men der var ingen uvildige vidner, som kunne bekræfte hans udsagn.

Så blev Rasmus begravet på Nødager kirkegård. (Vi skolebørn fik en halv fridag!). Mads Skytte sad stadig i arresten, og folk snakkede om, hvad de kunne gøre for at få ham hjem. De gik i forbøn for ham hos herredsfogeden, men denne havde store betænkeligheder ved at slippe ham fri, idet der ikke var bevis for, at han havde handlet i nødværge. Et klogt hoved mente, at man skaffe bevis ved at undersøge, hvilken retning kuglen havde taget ind i kroppen, så en dag kørte en smuk vogn med et par herrer med guldtressede kasketter samt distriktslægen og endnu en herre op foran skolen, og læreren blev kaldt ud. Han skulle være vidne. Nu gravede man liget op og undersøgte det nøje. Vi skoledrenge listede om bag kirkegårdens sydmur, hvorfra vi kunne iagttage, at kisten blev gravet op, og snedkeren brækkede

låget af. Nu kunne lægen foretage sin undersøgelse, og han konstaterede, at skytten havde talt sandt, for kuglen var trængt ind i lun-gen netop i den retning, som det måtte ske, da voldsmanden stod med højre arm løftet, parat til at kaste en sten.

Mads Skytte blev så frikendt og kom hjem. Inden liget atter blev begravet, skulle det syes sammen, og til det job benyttede man Søren Skomager, som fik 4 kr. for det makabre arbejde. Søren var veteran fra 1848 og medlem af våbenbrødreforeningen, så ved sin død blev han begravet på Nødager kirkegård med fuld honnør. Søren var altmuligmand, skomager, træskomager, slagter, brøndgraver, maler og meget andet. Hans kone Stine handlede med wienerbrødskringler og kager, og ofte fik børnene et stykke kage, når de kom forbi. Søren kom sammen med tre andre gamle soldater, Kjeld Sørensen Blak, som havde en lille ejendom og købmandshandel i Perstrup, Ole Laursen, der var gårdejer i Horstved og Nils Stabrand, og når de var sammen blev der fortalt nogle drabelige historier fra krigen.

Fra Nødager Sogneråds referater

1912: Skolelødden i Krarup sælges til gdr. Niels Udsen, Ilbjerg.

23/6 1913: Fra læge Qvortrup, Rønde, forelå andragende om i den tilbageværende del af juni at få lov til at færdes med motorvogn på

Efter malkning hældes mælken over i transportspande, som senere blev hentet af mejeriet. Det var før køleanlæg blev et krav.

Feldballe-Kolind vejen, Feldballe-Stabrand og Feldballe-Nødager. Hvilket indrømmedes af sognerådet.

1915: Nødager skoles jordlodder i Nødager og Kjeldstrup afhændes til Rasmus Præst, Skjeldrup Mark og Rasmus Jacobsen, Kjeldstrup.

1915: I anledning af den udvidede bilkørsel anmoder amtmanden sognerådet om at opstille rækværk på steder langs vejene, hvor der er dybe skrænter.

1916: Ang. salget af de Vestindiske Øer var der folkeafstemning i Nødager Sparekasse d. 14. december. Der afgaves 79 ja-stemmer og 32 nej-stemmer samt 8 ugyldige.

1919: Skolerne får nu indlagt elektrisk lys.

21/2 1920: En folketælling viste, at der da var 1143 indbyggere i Nødager sogn.

18/5 1920: Perstrup forskole skal udvides med en tilbygning på to fag mod syd. Byggeriet stilles dog i bero.

24/9 1920: H.P. Hansen ansættes som vikar ved Krarup skole i anledning af lærer Schri-vers fraflytning. Han kommer dog ikke, da han indkaldes til 2 måneders tjeneste ved Sønderjyske Division.

1921 og 1922: I løbet af disse år kører der en sag mellem sognerådet og lærerinden i Perstrup forskole. Hun har været syg i længere tid, og samtidig må der have været gnidninger mellem hende og forældrene, for »Skolekommissionen og

sognerådet fandt, at frk. YY ved hele sin Opførsel var i et sådant Misforhold til sin Stilling som Lærerinde, saa man fuldt ud forstaaer at Elevernes Forældre vægrer sig ved at lade deres Børn gaa i Skole hos hende af Frygt for at hun skal faa et af sine hysteriske Anfald.«

Ministeriet bliver inddraget, idet man ønsker hende indlagt til observation på et sindssygehospital, men da kommunen ikke ønsker at betale for undersøgelsen, ender hele sagen med, at lærerinden afskediges i oktober 1923 – med pension.

Uddrag fra forskellige erindringer

Hvad lavede man egentlig i gamle dage, før tv og computer var opfundet?

F.eks. i slutningen af 1930'erne hørte man radio, spillede ludo og æsel eller lyttede til én i familien som læste op af en bog.

Hvad fik man at spise dengang?

På landet kunne det i midten af 1930'erne f.eks. være flg.:

Morgen: Dower eller »dykænder«. Det var 3-4 skiver rugbrød, som var delt i små stykker, derefter overhældt med kogt mælk. Der til et glas mælk eller saftevand.

Formiddag: Brød med pålæg.

Middag: To retter som kunne være risengrød,

byggrød eller vælling + kartofler med flæsk eller en kødret. Evt. frugtgrød.

Eftermiddag: Kaffe.

Aften: Levninger fra middagen + rugbrød og franskbrød med pålæg.

Sen aften: Kaffe og f.eks. rødgrød.

Men i mange hjem var der ikke mulighed for den helt store menu.

Fra Stabrand-området ved vi, at der om en familie blev sagt, at de var så sparsommelige, at de »spiste kartofler 21 gange om ugen og fik ikke noget tilmad«.

En Stabrand-dreng, Troels Rasmussen, der var 7-8 år i begyndelsen af 1930'erne fortæller om livet på landet:

Når vi skulle tærskes, spændte vi hestene for en »hestegang«. Det var en lang stang med et kamhjul, som overførte kraften til tærskøværket. Hestene gik så rundt og rundt, og det var noget ensformigt at skulle gå bag dem. Det foregik udendørs og ofte på de dage, hvor vejret var dårligt.

Korn, der skulle males, blev kørt til møllen i Tåstrup.

Når der skulle bjærges hø i Korup Sø, kunne det godt tage 14 dage. Først blev græsset slået med hestetrukken slåmaskine. Så skulle det vendes flere gange med hånddrive, og til slut skulle det stakkes. Stakkene skulle så kø-

res hjem, når de havde stået nogle dage i tørvejr. Der var langt at køre, så det blev kun til 2 læs om dagen.

Når der kom meget sne, skulle vejene ryddes med håndkraft. Kommunen udpegede en snefoged, som skulle stå for rydningen. Der kunne være så megen sne, at vi selv skulle køre mælken til Kolind Mejeri, så skiftedes naboerne til at køre med slæde. Vi havde nogle få spande i kanen, og var der rigtig meget sne, så gik det ud over markerne til Kolind.

En væsentlig begivenhed om sommeren var dyrskuet i Kolind. Aftenen før dyrskuet blev

dyrene vasket i sæbevand og spulet i rent vand. På dyrskuedagen skulle vi tidligt op, for dyrene skulle strigles en ekstra gang, og de skulle trækkes til Kolind inden kl. 9. Vi fulgtes med naboen og tilsammen havde vi ofte 15 dyr med. Det fyldte noget på vejen, men der var heller ikke mange biler, der skulle forbi.

Det mest almindelige tøj, jeg havde på, var: Inderst en ulden undertrøje, derefter et såkaldt livstykke med strømpebånd til de lange uldne strømper. Et livstykke var et bredt stykke tøj omkring maven, man kan kalde det en slags korset.

Underbukser havde jeg ikke på, men nogle gode, kraftige korte bukser. På overkroppen havde jeg trøje eller bluse.

Mine forældre var også solidt klædt på, og det var både sommer og vinter. Jeg kan ikke mindes, jeg har set dem smide ret meget tøj, selv om det var nok så varmt. Unge mænd kunne bedre finde på at gå med nøgen overkrop, men så heller ikke mere. Bare fødder havde dog de fleste, også mine forældre, men det skulle dog være meget varmt, før de smed strømperne. Et gammelt ord sagde, at når man havde hørt kukkeren i skoven –

det var som regel i maj – så måtte man smide strømperne.

Om sommeren tog vi sommetider en tur ud i det blå. Det foregik i jumbe. En jumbe var et dejligt køretøj, man sad tæt sammen på ret bløde sæder, og der var plads til 4 voksne plus et par børn. Vi kørte ofte i jumben, både når vi skulle på familiebesøg, på indkøbstur til Kolind eller når vi skulle i kirke. Vi kørte også til Øjesø eller Kalø Slotsruin, en enkelt gang helt til Mols Bjerge. Undervejs fandt vi et lille stykke med græs, hvor hesten kunne æde, mens vi andre tømte madkurven.

Børnene var nødvendige i det daglige arbejde.

Fattigdom

Jensine Elisabeth Pedersen fra Stabrand kan fortælle fra hendes barndom og ungdom o. 1850: »Det var meget små kår, vi levede under. Alt måtte tages i betragtning. Jeg mindes således, at vi et år spiste ærtemelspandekager, fordi det var småt med de andre kornarter. På vore melmader fik vi ofte kun mosede kartofler, iblandet lidt mælk eller fløde. Men var det småt med føden, så var det ikke mindre med klæderne. Jeg husker så tydeligt, at jeg ingen kjole kunne få, da jeg skulle konfirmeres. Men så hjalp min søster i Stabrand mig. Hun syede en af sine kjoler om til mig, og det var jeg hende taknemmelig for, selv om jeg måtte døje meget under mine kammeraters drillerier, fordi jeg var så fattig og måtte nøjes med den gamle kjole.«

Det er også hende, som kan fortælle, hvordan pigerne om foråret måtte kline de gamle vægge. Mellem stolperne var der hasselgrene, som var tilklinet med ler. Materialet smuldrede, når det blev udsat for regn og frost, så hvert år skulle væggene repareres. Med de bare næver klaskede man ler fast i hullerne og glattede det derefter ud med en våd klud eller børste.

Når der om foråret skulle lægges kartofler, skulle de med hænderne tage en klat gødning (staldgødning!) og lægge ved hver kartoffel, for at gødningen kunne komme til den fulde anvendelse. Om arbejdstiden fortæller hun, at det ikke var en otte-timers dag, men i visse perioder ofte op til det dobbelte.

Kilder

Stabrand-Slægten gennem 300 Aar, Peder Madsen Pedersen, Kolind Bogtrykkeri 1958.

Knud Bødgers beskrivelser af egnen.

Trap Danmark.

Lokalhistorisk Årbog.

Beskrivelse af Kjeldstrup i det nittende århundrede, Lokalarkivet.

Nødager kirke udgivet af Nødager menighedsråd 1988.

Aviser og ugeblade.

Nødager – beskrivelse af en landsby af Annette Linnemann, arkitektskolen i Århus, 1981.

*Kolindsund – et stykke Djursland fortæller danmarkshistorie af Brita Flou, Børge Kjær,
Jytte Thorndahl m.fl.*

Knud E. Handberg: Ebdrup på Djursland - fra fortid til nutid.

Dansk Præstehistorie.

Krak - Danmark.

Kolind Landboforening gennem 50 år.

Børge Halvgaard: Ebdrup Sparekasse.

Bent Møller Pedersen: Dengang og nu i Kolind.

Randers Amt - Træk af amtets historie.

Danske landbrug i tekst og foto.

Materiale på Midtdjurs Lokalarkiv.

Søren Pedersen: Livet i Midtdjurs.

Randers Dagblad.

Bagord

Ja, det var så en gennemgang af den viden, som var tilgængelig i år 2007.

Men den kan – og bør – udbygges med oplysninger, som helt sikkert ligger i skuffer og på lofter rundt om.

Så derfor vil vi endnu en gang opfordre til, at læsere henvender sig på Lokalarkivet i Nimtofte med gamle papirer, historier, billeder osv, som kan udvide vores kendskab til de bysamfund, som var engang.

Apropos billeder kan vi henvise til www.danskebilleder.dk, hvor man under Midtdjurs kan se, hvad der foreløbig er samlet sammen. Her kan man også søge på bestemte lokaliteter.